

Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Kaisa Linno

**KOHALIKU KOGUKONNA KAASATUS
LAHEMAA RAHVUSPARGI TURISMIKORRALDUSSE**

**THE PARTICIPATION OF LOCAL COMMUNITY IN TOURISM
IN LAHEMAA NATIONAL PARK**

Magistritöö
Loodusturismi õppekava

Juhendaja: *Msc Tarmo Pilving*

Tartu 2017

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Magistritöö / Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Autor: Kaisa Linno		Õppekava: loodusturism	
Pealkiri: Kohaliku kogukonna kaasatus Lahemaa turismikorraldusse			
Lehekülgi: 87	Jooniseid: 11	Tabeleid: 8	Lisasid: 5
Osakond: Põllumajanduse- ja keskkonnainstituut Uurimisvaldkond: turism Juhendaja(d): Tarmo Pilving Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2017			
<p>Magistritöö eesmärgiks on teada saada kohaliku kogukonna ja ametkonna hinnang kogukonna kaasatusele Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ning valmisolek seda vajadusel suurendada. Uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutati dokumendianalüüsi, eksperdiintervjuusid, fookusgrupi intervjuud ja ankeetküsitlust kohalike elanike hulgas. Magistritöö teema on aktuaalne, sest loodusturismil nähakse Eestis suurt potentsiaali, kuid Lahemaa rahvuspargis, mis on Eesti üks populaarsemaid loodusturismi piirkondi, tunnetavad turismiasjalised, et turismikorraldus on kaootiline ega too kohalikele elanikele piisavalt kasu. Läbiviidud uuringud kinnitasid, et kohaliku kogukonna kaasatus Lahemaa turismikorraldusse pole piisav. Kõik osapooled oleksid valmis suuremaks koostööks ja kogukonna kaasamiseks, aga Lahemaa rahvuspargis puudub süsteemne turismikorraldus. Toimiv ja kaasav turismikorraldus aitaks nii turistide voogu kui väliseid konkurente kontrollida, sesoonsust vähendada ja piirkonda paremini turundada, et turismist tulev kasu jääks kogukonnale. Edaspidi võiks Lahemaa rahvuspargis uurida kohaliku kogukonna turismist saadavat kasu, turismi võimalikku negatiivset mõju kogukonnale ja ka seda, miks nii vähesed kohalikud elanikud valivad tegevusalaks turismi.</p>			
Märksõnad: säästev turism, kogukonna kaasatus, rahvuspark, Lahemaa			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's Thesis	
Author: Kaisa Linno		Specialty: nature tourism	
Title: The participation of local community in tourism in Lahemaa national park			
Pages: 87	Figures: 11	Tables: 8	Appendixes: 5
Department: Institute of agricultural and environmental sciences Field of research: tourism Supervisors: Tarmo Pilving Place and date: Tartu 2017			
<p>The aim of the thesis was to find out the opinion of the community and of the public sector on the involvement of the community in the tourism management of Lahemaa National Park and to assess their preparedness to increase it. In order to obtain responses to the study, the analysis of regional and sectoral development documents, interviews with tourism experts at various levels, interviews with local tourism entrepreneurs and the questionnaires for the local population were used. The theme of the thesis is topical because nature tourism provides great potential in Estonia, but in Lahemaa National Park, which is one of Estonia's most popular areas of nature tourism, it is felt that the tourism management is chaotic and is not sufficiently profitable to the local population. The research has confirmed that there is not enough participation of local community in tourism management in Lahemaa national park. All stakeholders would be ready for greater cooperation and community involvement in Lahemaa, but there is no systematic tourism management in the national park. Functioning and inclusive tourism management would help to control both the number of tourists and external competitors, to reduce seasonality and improve the marketing so that the benefit of tourism will remain in the community. Further research could be carried out in Lahemaa national park on the benefit of tourism to local people, the possible negative impact of tourism on local community and why so few locals choose tourism as their profession.</p>			
Keywords: sustainable tourism, participation of local community, national park, Lahemaa			

SISUKORD

Sissejuhatus.....	6
1. Kirjanduse analüüs	9
1.1. Magistritöös kasutatud mõisted ja lühendid	9
1.2. Turismi hetkeseis ja säästev turism maailmas	12
1.2.1. Maailma turismimajanduse hetkeseis.....	12
1.2.2. Säästev turism ja kohaliku kogukonna kaasatus rahvusvahelistes alusdokumentides ja kokkulepetes	12
1.2.3. Säästva turismi ja kogukonna kaasatuse alased olulisemad käsiraamatud ja teadusartiklid	15
1.3. Turismi hetkeseis ja säästev turism Euroopas	19
1.3.1. Euroopa turismi hetkeseis	19
1.3.2. Üle-euroopaline turismi koordineerimine ja säästev turism	20
1.3.3. Läänemeremaade turismikoostöö ja säästev turism	21
1.3.4. Säästva turismi sertifikaadid Euroopas	23
1.4. Turismi hetkeseis ja säästev turism Eestis	24
1.4.1. Eesti turismimajanduse hetkeseis ja suundumused tulevikuks	24
1.4.2. Eesti säästva arengu ja turismi alusdokumendid.....	26
1.5. Uurimisala - Lahemaa rahvuspark	28
1.5.1. Lahemaa rahvusparki üldiseloostus	28
1.5.2. Lahemaa rahvusparki kohalik kogukond	29
1.5.3. Lahemaa rahvusparki turismi ülevaade.....	31
2. Metoodika	33
2.1. Dokumendianalüüs	33
2.2. Eksperdiintervjuud	33
2.3. Fookusgrupi intervjuu	35
2.4. Ankeetküsitlus kohalike elanike seas	35
3. Uurimistulemused ja analüüs	36
3.1. Dokumendianalüüs	36
3.2. Eksperdiintervjuud.....	41
3.2.1. Euroopa tasand	41
3.2.2. Eesti tasand.....	42
3.2.3. Põhja-Eesti tasand	43
3.2.4. Maakondlik tasand - Harjumaa ja Lääne-Virumaa	44
3.2.5. Lahemaa tasand	46
3.2.6. Kohalik tasand – Kuusalu ja Vihula vald.....	49
3.2.7. Ettevõtja tasand Portugali ja Eesti rahvusparkis	50
3.3. Fookusgrupi intervjuu.....	52
3.4. Ankeetküsitlus kohalike elanike seas	54
3.5. Uurimistulemuste analüüs.....	64
4. Arutelu.....	67
Kokkuvõte	69

Kasutatud allikad	71
Summary	79
Lisad	81
Lisa 1. Küsimused ekspertidele (ametkonnale)	81
Lisa 2. Küsimused ekspertidele (turismiettevõtjatele).....	82
Lisa 3. Küsimused fookusgrupile	83
Lisa 4. Küsitlusankeet Lahemaa kohalikele elanikele	84
Lisa 5. Lihtlitsents.....	87

SISSEJUHATUS

Viimase 60 aastaga on turism pidevalt laienenud ja muutunud mitmekesisemaks, saades maailma üheks suuremaks ja kiiremini kasvavaks majandusharuks. Turism on üks olulisemaid kategooriaid rahvusvahelises teeninduses. Lisaks sihtkohtades teenitavale tulule mõjutab turism otseselt reisijatevedu. Maailma ekspordikategoorias on turism kütuse ja kemikaalide järel kolmandal kohal, edastades nii toiduaine- kui autotööstust. Mõnedes arengumaades on turism isegi kõige tulusam ekspordisektor. (UNWTO Tourism Highlights 2016: 2)

Ka Euroopa Liidus on turism oluliseks majandusharuks, omades laiaulatuslikku mõju nii majanduskasvule, tööhõivele kui sotsiaalsele arengule. Turism võib olla tõhusaks vahendiks, millega võidelda majanduslanguse ja töötuse vastu. (Tourism. European Commission 2016) Euroopa Liidu turismitööstuses on 1,8 miljonit traditsioonilist reisi- ja turismiteenust pakkuvat peamiselt väikest ja keskmise suurusega firmat. Turismi osa moodustab 5% SKP-st ja turismivaldkonnas töötab 5,2% kogu töötavast elanikkonnast. Kui arvestada ka turismi tihedaid sidemeid muude majandussektoritega, on turismi osakaal üle 10% SKP-st ja vähemalt 12% kogu tööhõivest. (Soave 2016)

Eurostat regional Yearbook peab Euroopa turismi edu võtmeks muuhulgas Euroopa kultuuride rikkust, maastiku mitmekesisust ja turismitaristu kvaliteeti. 2014. a ööbimiste arvu järgi on Euroopa kõige külastatavamateks piirkondadeks rannikualad (eelkõige Vahemere rannik), Alpid ja mõned suurlinnad (Tourism. Eurostat regional yearbook 2016: 178-179). Kui võrrelda ööbimisi maal ja linnas, siis kogu Euroopa arvestuses olid 2014. a enam-vähem võrdselt populaarsed nii maakohad (36,1%) kui suurlinnade südamed (33,8%), väiksemates linnades ja äärelinnades ööbiti 30,1% kordadest (Turismistatistika regiooniti 2016).

UNWTO ennustab, et rahvusvahelise külastatavuse kasv jätkub maailmas 2016. a 3,5 - 4,5%. Pikem prognoos näeb ette aastateks 2010 - 2030 3,3-protsendilist kasvu aastas. 2030. a peaks rahvusvaheliste külastuste arv olema 1,8 miljardit. Regioonidest ennustatakse kõige

suuremat tõusu Aasia ja Vaikse ookeani piirionnale, mõlemale 4 - 5%. Neile järgneb Euroopa 3,5 - 4,5%-lise kasvuga. (UNWTO Tourism Highlights 2016: 3-4)

Turismi hüppelisest kasvust ja massiturismi tagasilöökidest tingituna ning ülemaailmsetest säästva arengu põhimõtetest mõjutatuna hakkas 1980-ndatest levima säästva turismi idee. Säästev turism peaks: 1. kasutama optimaalselt keskkonnaressursse, säilitades vajalikke ökoloogilisi protsesse ning aidates hoida kultuuripärandit ja bioloogilist mitmekesisust; 2. austama kohaliku kogukonna sotsiaal-kultuurilist autentsust, hoidma nende ehitus- ja elavat kultuuripärandit ning traditsioonilisi väärtusi, panustama kultuuridevahelisse mõistmisse ja sallimisse; 3. kindlustama elujõulisi pikaajaseid ettevõtmisi, mis pakuvad kõigile osapooltele õiglaselt jagatud sotsiaal-majanduslikku kasu, sealhulgas stabiilseid töö- ja sissetuleku teenimise võimalusi ning sotsiaalseid teenuseid kohalikule kogukonnale; ning panustama vaesuse vähendamisse. (Sustainable Development... 2017) Säästev turism on seega otseselt seotud kohaliku kogukonna kaasatusega turismikorraldusse. Turism on erilises seisus, et aidata kohalikel kogukondadel saada nii majanduslikku kui sotsiaalset kasu ning tõsta keskkonnateadlikkust ja –kaitset (Making... 2005: 2).

Säästva turismi põhimõtetest tuleks kinni pidada kõikjal, eriti oluline on see aga kaitsealadel. Kaitsealade arengus on algusest peale valitsenud kaks vastandlikku suhtumist inimese osasse selles. Vanem ja peamiselt Ameerikas levinud vaade eelistab inimõju täielikku välistamist looduskaitsealadel. Uuem ning pigem Euroopast lähtunud vaade käsitleb aga inimest ühe osana loodusest ega välista inimõju kaitsealadel. Kõige positiivsem on stsenaarium, mille järgi kohalikud elanikud osalevad nii kaitseala kavandamises kui ka selle hilisemas töös ning saavad kaitseala valitsejalt väljaõppe või muul moel osa kaitsealaga seotud hüvedest, näiteks turismitulude näol. (Primack jt 2008: 281, 282) Kaitsealade ja turismi vaheline side on sama vana kui kaitsealade ajalugu. Kaitsealad vajavad turismi ja turism vajab kaitsealasid. Kuigi nendevaheline suhe on keeruline ja vahel vastuoluline, on turism kaitseala loomisel ja haldamisel ülitähtsaks komponendiks. (Eagles jt 2002: XV) Oluline on kaitsealade haldajate ja turismiettevõtjate vaheline koostöö, millest tekib kasu nii neile mõlemale kui kohalikule kogukonnale (Forging ... 2005: 47). Ka Eesti kaitsealadel püütakse rakendada säästvat turismi ning kaasata kohalikku kogukonda turismikorraldusse.

Nii maailma kui Eesti turismitrendidest lähtuvalt on magistritöö eesmärgiks teada saada kohaliku kogukonna ja ametkonna hinnang kogukonna kaasatusele Lahemaa rahvuspargi

turismikorraldusse ning valmisolek seda vajadusel suurendada. Sellest tulenevalt on püstitatud uurimisküsimused:

1. Millisel määral on kohalik kogukond kaasatud Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ja –tegevustesse?
2. Milline on ametkonna, kohaliku kogukonna ja kohalike turismiettevõtjate hinnang kogukonna kaasatusele Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse?
3. Kuidas saaks kohaliku kogukonna kaasatust Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ja –tegevustesse vajadusel suurendada?

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutati dokumendianalüüsi, eksperdiintervjuusid, fookusgrupi intervjuud ja ankeetküsitlust kohalike elanike hulgas.

Magistritöö teema on aktuaalne, sest loodusturismil nähakse Eestis suurt potentsiaali, kuid Lahemaa rahvuspargis, mis on Eesti üks populaarsemaid loodusturismi piirkondi, tunnetavad turismiasjalised, et turismikorraldus on kaootiline ega too kohalikele elanikele piisavalt kasu. Kohaliku kogukonna suurem kaasamine võiks olukorda parandada. Teema aktuaalsus on üles kerkinud Lahemaal, aga puudutab teisigi rahvusparke Eestis. Teema on autori jaoks ka isiklikult oluline ning uuringutest tulenevaid praktilisi ettepanekuid on plaanis võimalusel realiseerida.

Magistritööle on seatud tööhüpotees: Kohalik kogukond ei ole piisavalt kaasatud Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse.

1. KIRJANDUSE ANALÜÜS

1.1. Magistritöös kasutatud mõisted ja lühendid

Uurides kohaliku kogukonna kaasatust turismikorraldusse rahvuspargis puututi kokku mitmete kogukonnaga ning säästva arengu ja turismiga seotud mõistete ja lühenditega. Neist olulisemad on toodud allpool teemade kaupa rühmitatuna.

Säästva ehk jätkusuutliku arengu all mõistetakse sihipärast arengut, mis parandab inimeste elukvaliteeti kooskõlas loodusvarade ja keskkonna talumisvõimega. Jätkusuutliku arengu eesmärk on saavutada tasakaal sotsiaal-, majandus- ja keskkonnavaldkonna vahel ning tagada täisväärtuslik ühiskonnaelu praeguste ja järeltulevate põlvete jaoks. Jätkusuutlik areng haarab enda alla pea kõik eluvaldkonnad. (Säästev areng 2016)

Säästev turism on turism, mis täiel määral arvestab oma majandusliku, sotsiaalse ja keskkonnamõjudega nii lühemas kui pikemas perspektiivis. Seejuures peetakse võrdselt tähtsaks nii külastajate, tööstusharu enda, keskkonna kui kohaliku kogukonna vajadusi. Säästva turismi all mõistetakse kogu turismisektori vastavust säästva arengu põhimõtetele ning säästva turismi arengupõhimõtteid ja juhtimispraktikat saab rakendada kõikides turismivormides ja igat tüüpi sihtkohtades, nii massi- kui nišiturismis. Säästva turismi põhimõtted viitavad turismiarenduse keskkonna-, majandus- ja sotsiaalkultuurilistele aspektidele – nende kolme vahel tuleb saavutada sobilik tasakaal. (Sustainable Development... 2017)

Loodusturism on turismi vorm, mille ressursiks ja elamuse saamise keskkonnaks on loodus (Looduskaitse arengukava 2012: 11).

Ökoturism on oma olemuselt kohaliku kogukonnaga arvestav turismivorm. Mart Reimann toob mõistena välja paljude autorite kasutatud sõnastust: ökoturismi mõistetakse kui keskkonnahoidlikku ja sotsiaalselt vastutustundlikku turismi, mis toetab nii kohalikku majandust kui ka looduskaitset kaitsealadel ning samas harib turisti kohaliku looduse ja

kultuuri alal (Ökoturismi olemus 2010: 6). Enamasti rõhutatakse ka, et ökoturismi harrastatakse väikestes gruppides.

Kogukonnaturism (*community-based tourism, CBT*) – 1980ndate keskel esile kerkinud termin, millel pole täpselt defineeringut. Enamik autoreid peab oluliseks, et kogukonnaturismis arvestataks: keskkonnasäästlikkust, kogukonna kaasatust, kasumi õiglast jaotamist, kogukonna jõustamist, elustandardi paranemist ning turismiprojektide juhtimist, kontrolli ja omamist kogukonna poolt. (Kontogeorgopoulis jt 2014: 108)

Looduskaitseala on kaitseala looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks (Looduskaitseadus 2004 § 27).

Rahvuspark on kaitseala looduse, maastike, kultuuripärandi ning tasakaalustatud keskkonnakasutuse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks (Looduskaitseadus 2004 § 26).

Kohalik kogukond. Maaülikooli professor Kalev Sepp märkis 2016. a sügisel Lahemaa rahvusparki 45. aastapäevale pühendatud konverentsil „Kohalikud kogukonnad, kultuurmaastikud ja pärand“, et osades riikides on sätestatud, et mingi paiga kohalikuks peetakse inimest, kelle pere on selles kohas elanud vähemalt kolm põlvkonda. Eestis pole mõistet „kohalik elanik“ täpselt määratletud. (Linno 2017) Käesolevas magistritöös käsitletakse kohalikku kogukonda üldises mõistes ja turismist lähtuvalt – need on inimesed, kes elavad paigas, mida turistid külastavad. Inglisekeelseteks vasteteks – mis on selles mõistes sünonüümid – on *local community* ja *host community*.

Ametkond – magistritöös toodud vastandina kogukonnale, kätkeb endas nii maakondlikke, kohaliku omavalitsuse kui keskkonnaameti ja RMK institutsioone.

Turismikorraldus terminina lähtub käesolevas magistritöös turismikorraldaja (tase 5) kutsestandardist. Turismikorraldamisega tegeleb organisatsioon, mille funktsioonide hulka kuulub turismi arendamine ja korraldamine, näiteks kohalik omavalitsus, vabaühendused, turismiinfokeskused ja turismiteenuseid pakkuvad ettevõtted. Turismikorraldamiseks on sihtkoha ja turismiettevõtte tegevuse jätkusuutlik planeerimine, arendamine ja majandamine, sh turismitoodete ja -teenuste loomine ja arendamine, kvaliteedi arendamine, turundus ja müük ning klientide teenindamine ja turismiinfo vahendamine. Turismikorralduses

algatatakse ja tehakse turismialast piirkondlikku ja valdkondade vahelist koostööd.
(Kutsestandardid: Turismikorraldaja, tase 5)

Turismitegevus on turismiteenuse (majutus- ja toitlustusteenuse ning aktiivse tegevuse) pakkumine.

EAS – Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, Eesti riiklik sihtasutus, mis tegeleb ettevõtluse ja regionaalse arengu edendamisega.

KeA – Keskkonnaamet, Lahemaa rahvusparki valitseja. Keskkonnaameti eesmärk on tagada kaitseala eesmärgiks olevate väärtuste soodne seisund.

HEAK – Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus

KEEL – Mittetulundusühing Koostöövõrgustik Ehedad elamused Lahemaal

KOV – kohalik omavalitsus

MTÜ – mittetulundusühing

SA – sihtasutus

RMK – Riigimetsa Majandamise Keskus. RMK ülesandeks Lahemaa rahvusparkis on praktiliste looduskaitsetööde teostamine riigimaadel ja ala külastuse korraldamine kaitseala väärtuste soodsa seisundi säilitamiseks ning tutvustamiseks.

UNEP, United Nations Environment Programme – ÜRO Keskkonnaprogramm on rahvusvaheline organisatsioon, mille peamine ülesanne on juhtida riikidevahelist koostööd säästva arengu ülemaailmseks elluviimiseks, samuti üleilmsete keskkonnaprobleemidega tegelemiseks.

UNWTO, United Nations World Tourism Organization – Maailma Turismiorganisatsioon on ÜRO allasutus, mis vastutab jätkusuutliku ja konkurentsivõimelise turismi edendamise eest maailmas.

1.2. Turismi hetkeseis ja säästev turism maailmas

1.2.1. Maailma turismimajanduse hetkeseis

UNWTO andmetel jõudis rahvusvaheliste turistide arv, kes sihtkohas ööbisid, 2015. a maailmas 1186 miljonini. Seda on 52 miljonit turisti ehk peaaegu 5% rohkem kui 2014. a. Pärast 2009. a majanduslangust on alates 2010. aastast juba kuus aastat järjest turistide arvu tõusu protsent maailmas üle nelja olnud. UNWTO regioonidest tõusis külastatavus kõige rohkem Ameerika mandritel ning Aasia ja Vaikse ookeani piirkonnas (ligi 6%). Euroopas, mis on endiselt kõige külastatavam piirkond, oli rahvusvaheliste turistide külastatavuse tõus peaaegu 5%. Rahvusvahelisest turismist saadav tulu kasvas 2015. a maailmas 4,4%, ulatudes 1136 miljardi euroni. Riikidest olid endiselt nii rahvusvaheliste külastajate arvu kui neilt teenitava tulu poolest esimesed Prantsusmaa, USA, Hispaania ja Hiina. Suure hüppe turismist teenitava tulu poolest tegi 2015. a Tai. Kolm põhilist faktorit, mis mõjutasid maailmas turistide liikumist 2015. a, olid: valuuta vahetuskursi erakordselt suured kõikumised; õli ja muude toodete hinnalangus, mis suurendas kasutatavat tulu importivates maades, aga vähendas turisminõudlust eksportivates maades; ning ülemaailmne mure turvalisuse pärast. (UNWTO Tourism Highlights 2016: 3-4)

Eurostat Regional Yearbook 2016 rõhutab, et turismi konkurentsivõime on tihedalt seotud säästlikkusega. Turismisihtkoha kvaliteeti mõjutab selle loodus- ja kultuurikeskkond ning kohaliku kogukonna kaasatus. (Tourism. Eurostat regional yearbook 2016: 178).

1.2.2. Säästev turism ja kohaliku kogukonna kaasatus rahvusvahelistes alusdokumentides ja kokkulepetes

Esimene tähtsam ülemaailmne turismialane kokkulepe – Turismi Harta – sõlmiti 1985. a. Selle üks olulisemaid põhimõtteid on, et iga riik peab tagama nii sise- kui väliturismi harmoonilise arengu nii kohalikul, piirkondlikul, riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil ning laiendama turismialast koostööd kahe- või mitmepoolsel alusel. Kohalikel elanikel soovitatakse turiste vastu võtta võimalikult külalislahkelt, austuse ja viisakusega. (Turismi Harta) 1989. a kinnitatud Haagi Turismi Konventsiooni printsiibid rõhutavad koostöö ja

koolituse vajadust. Turismi arengu peamiseks eelduseks on kahjustamata looduslik, kultuuriline ja sotsiaalne keskkond. Turismi ratsionaalne korraldamine võib anda olulise panuse füüsilise keskkonna ja kultuuripärandi kaitsmisele ning arengule, aga ka elatustaseme tõusule. (Haagi...)

Üheks tähtsamaks rahvusvahelise keskkonnakoostöö verstapostiks, mis hakkas mõjutama kõiki valdkondi, oli 1992. a ÜRO arengu- ja keskkonnakonverents (UNCED) Rio de Janeiros. Seal kinnitati maailma säästva arengu programm Agenda 21, mis oli uuenduslik katse kirjeldada ülevaatlikult poliitikat, mida oleks tarvis rakendada jätkusuutliku arengu tagamiseks. (Primack jt 2008: 334, 336) Plaanis nimetatakse rahvastiku arvukust, tarbimist ja tehnoloogiaid peamiste keskkonda muutvate jõududena. Ettevaatliku loodusressursside kasutamise kõrval pakutakse välja ka tegevusi raiskavate ning ebaefektiivsete tarbimisharjumuste vähendamiseks. (Mis on ... 2009) Agenda 21 põhimõtteid hakati peagi rakendama ka turismimajanduses ning 1996. a kinnitati kolme ülemaailmse organisatsiooni juhtimisel Agenda 21 reisi- ja turismitööstusele. Dokument toob välja praktilised sammud, mida valitsused ja erasektor peaksid astuma, et viia ellu Rio keskkonnaprogramm ja muuta turismisektor säästvamaks. (Agenda 21 for...) ÜRO säästva arengu komisjon tegi 1999. a riikide valitsustele ettepaneku hakata arendama säästvat turismi. Rõhutati vajadust koostada strateegiaid, mis põhineksid Agenda 21-l, teha koostööd kõikide huvirühmadega ja võimestada kohalikke kogukondi, eriti arengumaades. Oluliseks peeti turismist saadava majanduskasu tagamist kohalikele, näiteks nende tööle rakendamise ja välise tööjõu piiramisega. Samuti kõikide osapoolte, eriti kohaliku kogukonna kaasamist turismi planeerimisse, arendamisse ja korraldusse. (Tourism and Sustainable Development) Samal aastal kinnitatud Ülemaailmne Turismieetika Koodeks tõi eraldi põhimõttena välja vajaduse võtta turismi kui kohaliku kogukonna tuluallikat. Turismifirmad peaksid proovima palgata eelkõige kohalikke elanikke ja investeerida turismist saadud tulu osaliselt kohalikku majandusse. (Ülemaailmne Turismieetika Koodeks)

2002. a oli kuulutatud ökoturismi aastaks ja Maailma ökoturismi tippkohtumisel koostati deklaratsioon, mille järgi hõlmab ökoturism säästva turismi põhimõtteid turismi majandusliku, sotsiaalse ja keskkonnavalase mõju osas. Kohalikele ja põliskogukondadele pandi ette koostada oma strateegiaid, mis ökoturismi arenguga parandaksid kogukonna ühiseid hüvesid. Leiti, et kogukondi tuleb julgustada ja toetada, et nad säilitaks traditsioonilisi oskusi, eriti koduseid käsitöö-, põllutöö-, loomapidamise ja maaharimise

oskusi, milleks kasutatakse looduslikke varasid säästlikul viisil. (Quebec... 2002: 1,2,8) Samal aastal toimunud Maailma säästva arengu tippkohtumisel kinnitatud rakenduskava näeb ette edendada säästva turismi arendamist, et suurendada külastatavate kogukondade elanike turismist saadavat kasu, säilitades samal ajal kogukondade kultuurilise ja keskkonnavalase terviklikkuse ning edendades ökoloogiliselt tundlike alade ja looduspärandi kaitset. Kõikidel tasanditel tuleks: a) suurendada rahvusvahelist koostööd ja välisinvesteeringuid; b) arendada välja programmid, et ergutada inimesi osalema ökoturismis ning suurendada huvigruppide koostööd turismi arendamisel ja pärandi säilitamisel; c) anda abi arengumaadele, parandamaks siseturismi ja stimuleerimaks ettevõtlust; d) aidata kohalikke kogukondi kasulikult toime tulema külastajate vastuvõtmisega, tagades võimalikult väikse negatiivse mõju ja riskid nende traditsioonidele, kultuurile ja keskkonnale; e) soodustada majandustegevuse mitmekesistamist, s.h. turgudele ja infole ligipääsu võimaldamisega, ning kohalike, eriti väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete osalusega. (Maailma... 21, 22)

2007. a Vihmametsade Liidu, UNEPi, ÜRO Fondi ja UNWTO eestvedamisel alguse saanud Globaalse Säästva Turismi Nõukogu (GSTC) hakkas tegelema säästva turismi laiemal propageerimisega nii avaliku kui erasektori sidusrühmade hulgas. Nõukogu määratud globaalse säästvuse kriteeriumitele vastavust saavad taodelda nii sihtkohad (*Destination Criteria, GSTC-D*) kui hotellid ja reisikorraldajad (*Hotel&Tour Operator Criteria, GSTC-H&TO*). Kriteeriumid pööravad suurt rõhku kohaliku kogukonna kaasatusele ja kasule ning on juhiseks ja miinimumnõudeks, mille poole peaks püüdlema iga turismifirma või sihtkoht, et säilitada maailma loodus- ja kultuurivara. (Global... 2017)

2008. a puhkenud majanduskriis teravdas alternatiivsete lahenduste vajadust maailmas. 2014. a loodi säästva turismi programm, mis on osaks ÜRO Keskkonnaprogrammi koordineeritavast ülemaailmsest säästva tarbimise ja tootmise muustrite programmide 10-aastasest raamistikust. Programmi juhib UNWTO ja see toob kokku toimivad algatused ja koostöömudelid ning algatab uusi projekte ja tegevusi, et hoogustada turismis säästvat tarbimist ja tootmist läbi efektiivsuse, innovatsiooni ja kohanemisvõime. (The Sustainable Tourism...) 2015. a sõlmisid ÜRO kohtumisel maailma riigipead ja valitsusjuhid säästva arengu tegevuskava aastaks 2030. Eesmärgi all toetada jätkusuutlikku, kaasavat ja säästvat majandusarengut ning tagada kõikidele inimestele inimväärne töö, on üheks tegevuseks säästva turismi edendamise tegevuspoliitikate välja töötamine ja rakendamine, et luua

töökohti ning propageerida kohalikku kultuuri ja tooteid. Ühtlasi plaanitakse töötada välja ja rakendada vahendeid, mille abil mõõta säästva arengu mõju säästvale turismile. (Muudame maailma... 17, 20)

2017. a on kuulutatud rahvusvaheliseks säästva turismi aastaks (*International year of sustainable tourism for development*). Üle maailma toimub mitmeid säästva turismi alaseid sündmusi, jagatakse lugusid ja paremate lahenduste näiteid, viiakse ellu kampaania *Travel.Enjoy.Respect.* - Reisi.Naudi.Austa. (International...)

Nagu rahvusvahelised kokkulepped näitavad, on nii turism üldiselt kui ka kohalike kaasatus sellesse aastakümnetega arenenud. 1980ndatel hakati kõnelema sellest, et turism ei tohiks kohalikke kogukondi ja nende kultuuripärandit kahjustada. 1990ndatel kerkis üles teema, kuidas kohalik kogukond turismist rohkem kasu saaks. Uuel sajandil pööratakse üha enam rõhku sellele, kuidas kohalikku kogukonda kaasata turismi planeerimisse, arendamisse ja korraldusse.

1.2.3. Säästva turismi ja kogukonna kaasatuse alased olulisemad käsiraamatud ja teadusartiklid

UNWTO ja mõned teised ühingud on välja andnud mitmeid käsiraamatuid, mis käsitlevad säästva turismi põhimõtteid, mõõtmist ja häid näiteid, mis kõik arutlevad suuremal või vähemal määral ka kohaliku kogukonna kaasamise üle.

2002. a koostatud käsiraamatus „Säästev turism kaitsealadel: planeerimine ja juhtimine“ on rõhutatud, et kaitsealade planeerijad ja haldajad peavad pidevalt püüdma suhelda kõigi osapooltega. Vaid kogukonna laialdase toetusega saab kaitseala juhtimine pikalt õnnestuda. Oleks kasulik planeerida ja investeerida osa turismieelarvest kohalikku kogukonda, et kohalikud näeksid kaitseala turismi otsest rahalist kasu. (Eagles jt 2002: 159) 2005. a UNEPi ja UNWTO välja antud turismi säästvamaks muutmise käsiraamat on ennekõike mõeldud poliitikakujundajatele, aga sisaldab häid näpunäiteid kõigi säästva turismi arendajate jaoks. Säästva turismi tegevuskavas on toodud 12 eesmärki, millest kolm põhinevad otseselt kohalikul kogukonnal:

- Jõukuse saavutamiseks kohalikul tasandil tuleb suurendada turismi panust sihtkoha majandusele.
- Kontrolli saavutamiseks kohalikul tasandil tuleb kaasata kohalikke kogukondi turismikorraldusse ja –arendamisse ning jõustada neid sellesse panustama.
- Kogukonna heaolu suurendamiseks tuleb säilitada ja tugevdada kohaliku kogukonna elukvaliteeti. (Making... 18,19)

1980-ndate keskel tekkis Peter Murphy sulest ilmunud raamatuga „Tourism: A community approach“ suur huvi kogukonnaturismi vastu. Murphy seadis esmakordselt kogukonna vajadused ja võimalused turismiarenduses ettepoole jõulistest äri- ja riigihuvidest. Ta kasutas süsteemiteooriat, väites, et edukas kogukonnakeskne turismistrateegia sõltub efektiivsetest seostest turismi keskkonna-, kommerts-, sotsiaalsete ja juhtimiskomponentide vahel. (Kontogeorgopoulos jt 2014: 108) Sue Beeton, kogenud kogukonnaarendaja Austraaliast, peab kogukonna jõustamise protsessi vähemalt sama tähtsaks kui selle tulemust. Turism saab kaasa aidata kogukonna majanduslikule, sotsiaalsele ja keskkondlikule heaolule. Aga võib teha ka vastupidist. Seepärast tuleb turismi arendada targalt planeerimisest turunduseni, lähtudes nii teoreetilistest lähtekohtadest kui praktilistest näidetest. (2006) Anna Pollock, teadliku reisimise lähenemise looja leiab, et tarbimisajastu massiturism peab asenduma teadliku reisimisega, mis tooks kasu kohalikule kogukonnale ja edu kõikidele osapooltele. Muutus peaks algama alt üles kohalike kogukondade koostööst. Tema põhimõtteks on, et iga kohalik kogukond peab saama ise määrata neile sobiva turismiarenduse ulatuse, kiiruse ja suuna. Ta usub, et kogukonnad on piisavalt intelligentsed ja vajaliku sotsiaalse kapitaliga, et õige informatsiooni ning mõõduka nõu ja toega on nad võimelised ise arenguks vajalikke otsuseid tegema. (2015: 22)

Viimaste aastate teadusartiklid toovad üha enam välja kohaliku kogukonna turismikorraldusse kaasamise positiivseid külgi. Nicula ja Spanu kinnitavad kultuuriturismi olulisust Rumeenia näitel. Kultuuripõhise ökoturismi sektori areng ja edu viivad samaaegselt teiste majandussektorite – tootlustuse, kaubanduse, transpordi jne kasvuni. Kui ökoturismi järele on pidev nõudlus ja see on jätkuv trend, mis mõjutab turismiturgu ja kohalikke kogukondi, on kohalike kogukondade huviks edendada säästvat turismi. (2014: 478) Alaskas uuriti väikesaarel, kuidas turismiarendusprotsess on seotud elanike ja kogukonna subjektiivse heaoluga. Uuring kinnitas, et subjektiivne heaolu on seotud turismitplaneerimisega, eriti kui see on tehtud kaasavalt, nii et kõik elanikud ja osapooled

saavad võimaluse osaleda turismiteenuste, -elamuste ja -taristu loomisel. (Vogt jt 2016: 36, 42) Istria piirkonnas Horvaatias läbi viidud uuring kohalike ettevõtjate suhtumisest maa- ja kultuuriturismi edendamisse näitas, et maaturismi kõige suuremaks kasuks peetakse uute töövõimaluste tekkimist ja piirkonna hea maine kujundamist. Positiivseks mõjuks peeti sedagi, et maaturismi arenguga on ka kohalikud õppinud oma piirkonda tundma ja tutvustama. Maaturismi toetavad rohkem need, kes on piirkonnas kauem elanud ja ise turismist kasu saavad. (Bitsani, Kavoura 2014)

Kohaliku kogukonna kaasamine (turismi)arendusse on praegusel ajal juba paljudes maades kohustuslik. Pigem on küsimus selles, kuidas kohalikke kaasata nii, et protsess toimiks ja oleks tulemuslik. Kohalike jaoks on oluline näha arenduse kasu oma piirkonnale. Malaisia merekaitsealadel läbiviidud uuring tõestas, et kohalike elanike kavatsus osaleda kaitseala kogukonnakeskses ökoturismi juhtimises sõltub nende keskkonna- ja säästva arengu alastest teadmistest; motivatsioonist osaleda; ning kogukonnakeskse ökoturismi juhtimise arvatavast majanduslikust, sotsiaalsest ja kultuurilisest mõjust. (Masud jt 2017: 104) Kreeka kaitsealal läbiviidud küsitlus kinnitas, et kohalikud elanikud tunnevad enim huvi turismi arendustegevuste vastu, mis on seotud majandusarenguga. Üldiselt minnakse kaasamisvõimalustega vähe kaasa. Samas toetatakse vajadust kohalike aktiivseks kaasamiseks otsuste tegemise protsessi ja selle õnnestumise üheks mõjufaktoriks peetakse kohaliku võimu toetust. (Sdrali jt 2015: 923) Kahe Soome rahvusparki kõrval elavate inimeste seas läbi viidud küsitlus näitas, et rahvusparki arendusse suhtuti erinevalt, sõltuvalt nii isiklikust kui kogukondlikust kogemusest. Nooremad elanikud või lühemat aega selles kohas elanud inimesed kiitsid rahvusparki arenduse heaks kergemini kui vanemad elanikud või kauem selles kohas elanud inimesed. Talupidajad ja metsaomanikud olid pigem rahvusparki arendamise vastu. Arvati, et kohalikud võimud ja vähem ka rahvusparki haldaja pole teinud piisavalt koostööd (pidanud läbirääkimisi) ja on seega takistanud rahvusparki sulandumist kogukonda. (Selby 2008: 3) Võimuesindajate toetuse vajadust näitas ka Malaisias rahvusparki lähedal elava kogukonna uuring kohalike arusaamast ja valmidusest olla kaasatud rahvusparki haldamisse. Suhtumine kogukonna kaasamisse oli positiivne. Kogukonnal on potentsiaali ja jõudu alatatada kaasatust ja kogukonna enesejõustamist. Nad vajavad vaid julgustust. (Daim jt 2012: 211) Koostöövajadust kohalike elanike, turismiarendajate ja võimuesindajate vahel kinnitavad paljud uuringud. Fundeanu rõhutab klastrite vajadust turismiarenduses. Ta väidab Rumeenia näite põhjal, et kohalike üksuste koostöö, olgu motivatsioon milline tahes, on klastrite aluseks ja aitab märkimisväärselt kaasa

integreeritud ja innovaatiliste turismiregioonide loomisele, mis mõjutavad positiivselt konkurentsivõimet. (2015: 749)

Kogukonnaturismi seostatakse enamasti arengumaadega, kus osa selle tulust jagatakse kogukonna ühiseks hüvanguks. Tais on viimase 20 aastaga tänu uurijate, keskkonnaaktivistide, vabaühenduste ja ametnike pingutustele saanud kogukonnaturismist turismituru oluline osa, mis näitab julgustavamaid trende kui traditsioonilisemad turismivormid. Uuringud Mae Kampongi külas, mida tuuakse tihti esile kui kogukonnaturismi head näidet, kinnitavad, et soodsad geograafilised tingimused, väline toetus ja õige juhtimine on olnud kogukonnaturismi kõige suuremaks edu pandiks. Turismitulust jagatakse osa kogukonna elektritootmise ning turismi- ja teiste arendusprojektide tarbeks. (Kontogeorgopoulos jt 2014: 106, 114) Aafrikas on levinumaks kogukonnaturismi näiteks Vulkaanide rahvuspark Rwandas, kus lisaks sellele, et mitmed kohalikud saavad turismis tööd, kulutatakse 5% turismitulust kohaliku kogukonna projektide elluviimiseks (Nielsen, Spenceley 2010: 9).

Turismi säästlikkust ja kasu kogukonnale on üsna keeruline hinnata. Üheks võimaluseks on kvantitatiivsed uuringud. Arvud näitavad, et turismi otsene kasu kohalikule kogukonnale on maailmas üldiselt väike. UNEP-i andmetel jääb igast arenenud maa turisti puhkusele veedetud 100st USA dollarist arengumaa sihtkoha majandusele vaid 5 USA dollarit (Negative...). Tšehhi neljal kaitsealal läbiviidud uuring kinnitas, et vaid 9% turistidest ostis kohalikku kaupa ja vaid 4,3% turistidest oli huvitatud kohaliku tootmistalu külastamisest (Drabkova 2012: 283). Turismist saadav kasu kohalikele on aga laiem kui vaid otsene rahaline kasu ja ka selle mõõtmine peaks hõlmama muid aspekte. Hashemi ja Ghaffary mõtlesid välja maapiirkonnas säästva arengu mõõtmise indeksi (SRDI – sustainable rural development index), mis põhineb arenguplaani SWOT-analüüsil ja kohalike elanike arvamusel. Selle katsetused Iraanis näitasid, et indeksiga saab mõõta turismi arendusplaanide säästlikkust ja indeks aitab kaasa kohalike huvigruppide kaasatusele turismiarendusse. (2017: 130, 137) Seega võib väita, et säästva turismi põhimõtted ja kohaliku kogukonna kaasamine turismikorraldusse on maailmas juba üsna laialt levinud. Üha enam mõeldakse, kuidas turismi võimalikult efektiivselt ja kaasavalt planeerida ning selle tulemusi adekvaatselt hinnata.

1.3. Turismi hetkeseis ja säästev turism Euroopas

1.3.1. Euroopa turismi hetkeseis

Rahvusvaheliste külastuste arv kasvas Euroopas 2015. a 5% ja ulatus 608 miljonini, mis on veidi üle poole (51%) kogu maailma külastusest. Absoluutarvuna kasvas Euroopas turism kõige kiiremini, 2015. a oli siin turiste 27 miljonit rohkem kui 2014. a. See on märkimisväärne tulemus, kui arvestada mitmete sihtkohtade suurust ja külastatavuse vanust. Euro väärtuse langus muutis Euroopa ahvatlevaks turistidele väljastpoolt eurotsooni. Põhja-Euroopa oli 2015. a 7%-lise külastajate kasvuga üks suurema kasvuga piirkondi maailmas. Põhjamaa riikidest tõusis külastatavus kõige rohkem Islandil – 29%. Piirkonna kõige külastatavamas riigis Ühendkuningriigis, mis on külastatavuselt maailmas kaheksandal kohal, oli 6%-line tõus, kuigi naelsterling püsis tugev ja eurotsoonist turistide jaoks oli sihtkoht kallis. Ka Kesk- ja Ida-Euroopas tõusis külastatavus pärast 2014. a langust. Tadžikistanis kasvas külastatavus hüppeliselt 94%, Ungaris 18%, Rumeenias ja Slovakkias 17% ning Lätis 10%. Piirkonna suurimal sihtkohal Venemaal (kus oli üheks ajendiks rubla langus), Tšehhis ja Poolas tõusis külastatavus 5%. Lõuna-Euroopas ja Vahemere ääres kasvas rahvusvaheliste külastuste arv 5%. Hispaanias, mis on külastatavuse populaarsuselt piirkonnas esimesel ja Euroopas teisel kohal, kasvas rahvusvaheline külastatavus 2015. a 5% ja saavutas 68 miljoni turistiga senise rekordi. Külastatavus kasvas märgatavalt ka Andorras 13%, Sloveenias 12% ja Portugalis 10%. Lääne-Euroopa külastatavuse kasv oli mõõdukam – 3%. Prantsusmaal, mis on maailma enim külastatud riik, tõusis külastatavus vaid 1% ja Belgias 2%. Mõlema puhul mõjutas aasta läbi külastatavust terrorismioht. See-eest kasvas külastatavus märkimisväärselt Hollandis 8% ning Saksamaal ja Austrias mõlemas 6%. (UNWTO Tourism Highlights 2016: 7-8)

Külastajate arvu kasv jätkus Euroopas ka 2016. a. Vaatamata sellistele väljakutsetele nagu turvalisus ja ohutus, jätkus enamikes Euroopa sihtkohtades külastajate arvu kasv tänu edukale suvele ka kolmandas kvartalis. Üks kolmest sihtkohast märkis saabuvate külastajate arvu kahekohalist tõusu. Võrreldes 2015. aasta sama perioodiga kasvas külastatavus 34% Islandil, mille populaarsust võib osaliselt seletada asukohaga Atlandi-ülese reisi keskpunktis. Slovakkia ja Küprost külastati 19% rohkem, ilmselt venelaste arvelt, kes vältisid Türgit. Portugali külastatavus kasvas 12%; Serbias, Sloveenias ja Hispaanias 10%.

Tõenäoliselt soodusostude jahtijate tõttu oli suur külastajate arvu tõus ka Bulgaarias (13%), Leedus ja Rumeenias (mõlemas 10%). Külastatavus langes Euroopas enim Türgis (-32%) ja Belgias (-13%). (European tourism in 2016 Q3: 4)

Et suurendada Euroopa kui turismisihtkoha nähtavust ja rahvusvaheliste turistide külastatavust, viib Euroopa Komisjon läbi mitmeid kommunikatsiooni- ja reklaamikampaaniaid ning lihtsustab Euroopasse reisimist. Suurendamaks nii reisimist kui investeeringuid Euroopa ja Hiina vahel ning hoogustamaks inimeste vahelist suhtlust, on 2018. a kuulutatud Euroopa Liidu – Hiina turismiaastaks. (Promoting destination Europe 2016)

Ennustatakse, et lähiajal jätkub enamikel Euroopa turgudel reisinõudluse kasv. Euroopasiseste reiside arv ei pruugi tõusta, see-eest jätkub aga USA turistide arvu kasv. Seda soodustab dollari tugev seis. Brexitist tulenev majandusseisak ja nõrk naelsterling põhjustavad Ühendkuningriigist välja reisimise langust, aga riiki sissetulevate külastajate arv peaks tõusu jätkama. Venemaalt saabuvad turistide vood toibuvad endiselt pikast langusperioodist. Järgneviks neljaks aastaks ennustatakse Venemaalt tulevate turistide arvu tõusuks 8%. (European tourism in 2016 Q4: 22)

1.3.2. Üle-euroopaline turismi koordineerimine ja säästev turism

Euroopa Liidu poliitika püüab hoida Euroopat juhtiva turismisihtkohana, suurendades maksimaalselt turismitööstuse panust majandusarengusse ja tööhõivesse. Edendatakse ka koostööd Euroopa Liidu riikide vahel, eriti heade näidete vahetamise teel. Euroopa Liidu pädevuseks turismisektoris on liikmesriikide tegevuste toetamine ja koordineerimine. Turismisektoris ettetulevaid väljakutseid püüab poliitikate kujundamise ja tegevustega leevendada Euroopa Komisjon (Tourism. European Commission 2016).

Euroopa turismitööstuse konkurentsivõime on tihedalt seotud säästlikkusega ja Euroopa Komisjon tegeleb mitmete algatustega ka säästlikkuse teemal. Turismisihtkohtade kvaliteeti mõjutab tugevalt nende loodus- ja kultuurikeskkond ning kohaliku kogukonna kaasatus. Säästlikkuse hoidmiseks pikemalt tuleb leida tasakaal majandusliku, sotsiaal-kultuurilise ja

keskkonnasäästlikkuse vahel. Majanduskasvu ja säästva arengu ühildamine loob ka eetilise mõõtmel. (Sustainable tourism 2017)

Säästva turismi hoogustamiseks kaasfinantseeritakse säästlikke rahvusvahelisi turismitooteid, mis aitavad kaasa turismiarendusele; töötati välja Euroopa turismiindikaatorite süsteem sihtkohtadele (ETIS), mis aitab neil monitoorida, mõõta ja parandada oma säästlikkust; ning toetati edukat kampaaniat, millega loodi jalgrattamarsruudid läbi Euroopa. (Enhancing...) 2004. a loodi Euroopa turismi säästlikkuse grupp, mille liikmed on kaitsealade, vabaühenduste, sihtkohtade ja tööstuse esindajad ning mis on aidanud nõu andmise ja fookuse seadmisega (Practical... 2012:16). 2007. a andis grupp välja säästva turismi strateegilise dokumendi „Tegevused Euroopa turismi säästvamaks muutmiseks“, mis muuhulgas rõhutab sihtkoha hoolika planeerimise ja juhtimise vajadust (Action 2007:12).

Igal aastal toimub Euroopa turismifoorum, mida aitab läbi viia riik, mis on aasta teises pooles Euroopa Liidu Nõukogu eesistujaks. Foorumi eesmärgid on poliitilised ja tihti ühendatud Euroopa Liidu riikide turismi eest vastutavate ministrite mitteamalase kohtumisega. 2016. a toimus 15. turismifoorum Bratislavas Slovakkia vabariigis. Selle teemadeks olid maksustamine, koostöö ja digitaliseerimine turismisektoris. (European Tourism Forum 2016) Säästev turism on foorumil kõneks olnud mitmel korral. 2007. a Portugalis toimunud turismifoorumi teemaks oli turismi sihtkohtade säästlik juhtimine. Foorumi lõppraportis rõhutatakse, et Euroopas on vaja tagada, et kohalik kogukond on täies ulatuses kaasatud kultuuripärandi ja keskkonna säilitamise strateegiatesse ja tegevustesse ning säästva turismi edendamisse. Euroopa Komisjon on valmis kasutama oma toetavat rolli infovahetusel ja võrgustamisel, et suurendada sotsiaalset dialoogi turismisektoris. (Sustainable management...)

1.3.3. Läänemeremaade turismikoostöö ja säästev turism

Läänemere äärsed riigid on juba ammustest aegadest olnud kaubanduspartnerid. Keskajal oli see viikingite kaubandusimpeeriumi ala, kuna siin leidis rikkalikult karusnahku, merevaiku, puitu ja tõrva. 13. – 17. saj toimetas Läänemere ääres Hansa Liit, mis kasutas merd kaubateede loomiseks ja oli kaasaegse Põhja-Euroopa tugevaim majanduslik jõud. Praegu elab Läänemere ääres peaaegu 100 miljonit inimest. Suuremas osas mere 8000 km pikkusest

rannajoonest asuvad kaheksa Euroopa Liidu liikmesriiki, mille vahel kehtib kaupade ja teenuste vaba liikumine, millel on üksteisega tihedalt seotud üle tuhande aasta vanune pärand ja ühised veekvaliteeti puuudutavad õiguaktid. Siinne piirkond on rikas looduslike ressursside poolest, mis on tulevikus arengus olulise väärtusega. Nii mere- kui maismaaressursid kujutavad endast majanduslikku väärtust ja nende õige kasutamine pakub atraktiivset keskkonda nii elanikele kui ka külastajatele. Asendilisest ja kultuurilisest lähedusest tingituna koostati 2007. – 2009. a Läänemere piirkonna ühine strateegia, mille neljaks alustalaks on muuta see Euroopa osa keskkonda säästvaks, jõukaks, juurdepääsetavaks ja kütkestavaks ning ohutuks ja turvaliseks. Strateegiale toetudes on sündinud projektid, mis aitavad kaasa Läänemere kõrge reostusastme vähenemisele, transpordisüsteemide ja energiavõrkude edasiarendusele ning maal ja merel juhtuda võivate suurõnnetuste vastase kaitse tugevdamisele. (Euroopa Liidu Läänemere piirkonna strateegia 2009: 4-7)

Euroopa Liidu Läänemere piirkonna strateegia turismipoliitika elluviimisega tegeleb aktiivselt iga-aastane Läänemeremaade turismifoorum, mille eesmärgiks on luua dialoogi, ühist arutelu ja visiooni Läänemere ümbruse turismi arengu võtmeküsimustes. Foorum on Läänemeremaade turismialase koostöö aluseks. Esimene foorum korraldati 2008. a Saksamaal Rostockis. Seal püüti välja töötada koostöömudel, mis täiendaks iga riigi ja piirkonna turundusstrateegiat ja annaks Läänemerele turismibrändina turul parema koha. Viimastel aastatel on foorumist saanud Läänemere piirkonna riikide vaheliste algatuste kommunikatsiooni ja mõttevahetuse platvorm. Foorumi peamised eesmärgid on: toetada turismi säästvat ja tasakaalus arengut ning väljendada Läänemeremaade turismimajanduse huve; tugevdada Läänemere piirkonna kõikide riikide kestlikku ja vastutustundlikku koostööd ja kasutada efektiivsemalt olemasolevat rahvusvahelist arengupotentsiaali; pakkuda pidevat informatsiooni ja oskusteabe vahetust, et tagada jätkuv mitmetasandiline koostöö; teha globaalsel turismiturul Läänemerele ühisturundust ja reklaamida rahvusvahelistele reisijatele piirkonda kui atraktiivset, turvalist ja looduslikku. Üheksas Läänemeremaade turismifoorum toimus 2016. a sügisel Pärnus. Selle teemadeks olid hooajalisus ja säästlikkus. (Baltic Sea Tourism Forum 2016)

1.3.4. Säästva turismi sertifikaadid Euroopas

Euroopa Ökoturismi võrgustik (EOV) koondab ökoturismi organisatsioone ja sihtrühmi Euroopas ning hoolitseb selle eest, et ökoturismi teenused oleksid loodussäästlikud ja panustaksid looduskaitsele. EOV tegeleb Euroopa ökoturismi tunnusmärgi standardi (EOTSi) täiendamise ja ellurakendamisega. See on standard, mis sätestab n.ö. kvaliteedimiinimumi kriteeriumid ökoturismisektorile, vältides samas rohepesu ja mittejätkusuutlike tegevuste propageerimist. (Teretulemast...)

1973. a loodi Euroopa Kaitsealade Liit Europarc Federation, kuhu nüüd kuulub tuhandeid kaitsealasid 36 maalt. Liit on loonud kaitsealade Säästva Turismi Harta (*Charter for Sustainable Tourism*) ja annab välja Euroopa säästva turismi sertifikaati. Harta aluseks on kõigi oluliste osapoolte vaheline partnerlus, arendamaks ühist säästva turismi strateegiat ja tegevusplaani, mis põhineb olukorranalüüsil. Harta eesmärgiks on loodus- ja kultuuripärandi hoidmine ning kaitsealade turismi pidev areng, arvestades nii keskkonna, kohaliku kogukonna, firmade kui külastajate huve. (Sustainable Tourism in Protected Areas: 23)

Teine üle-euroopaline organisatsioon, mis aitab saavutada säästvat turismi kaitsealadel on PAN Parks Foundation, mis loodi Maailma Looduse Fondi toel ja mille põhisuunaks on suuremate loodusalade kaitse. Viis printsiipi seavad looduskaitsele kõrge juhtimisstandardi, pakkudes turistidele ligipääsu ning luues stabiilse sissetulekuallika kaitsealadele ja kohalikele kogukondadele. Ka *PAN Parks* annab välja oma sertifikaati, mis hõlmab kaitseala, selle säästva turismi strateegiat ja kohalikke äripartnereid. (Practical... 2012:16) Eestis on PAN Parksi liige Soomaa rahvuspark.

Niisiis on säästev turism ja kohalike kaasatus turismikorraldusse olulisteks teemadeks ja turismialaste dokumentide aluseks ka Euroopas. Kaitsealade turismi koordineerib Euroopa Kaitsealade Liit, mille liige on Lahema rahvuspark olnud alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. a. Euroopa säästva turismi sertifikaat on seni Eestis vaid Matsalu rahvuspargil.

1.4. Turismi hetkeseis ja säästev turism Eestis

1.4.1. Eesti turismimajanduse hetkeseis ja suundumused tulevikuks

Eestis vähenes 2015. a sissetulev turism tunduvalt, põhiliselt Vene turistide arvu suure languse tõttu. 2016. a saavutati aga taas tõus, sise- ja välituristid veetsid Eesti majutusettevõtetes kokku 6,23 miljonit ööd (7,7% rohkem kui 2015. a.). Välituristide veedetud öid oli 4,01 miljonit ehk 6,5% rohkem kui 2015. a. Siseturistid veetsid majutusettevõtetes 2,21 miljonit ööd (kasv 10%). See viis siseturismi neljandat aastat järjest uue rekordini. Sissetuleva turismi puhul oli siiani rekordtasemeks 2014. a. Nüüd jõudis ka välituristide ja nende ööbimiste arv uue rekordini. Kui vaadata majutatud välituristide arvu, siis kasvas absoluutarvudes kõige rohkem Soome, seejärel Vene ja Läti turistide arv. Kui vaadata välituristide veedetud ööde arvu, siis kasvas absoluutarvudes kõige rohkem Soome, seejärel Saksa, Läti, Leedu ja Vene turistide veedetud ööde arv. Suurematest sihtturgudest jõudsid 2016. a uue rekordini Soome, Saksamaa ja Läti turistide ööbimised, mõnevõrra väiksema osatähtsusega sihtturgudest ka Leedu, Prantsusmaa, Hollandi, Jaapani ja Hiina turistide ööbimised. Välituristide ööbimiste arv kasvas 2016. a. eelkõige tulenevalt puhkuseturismi kasvust (68% kõigist välituristide ööbimistest). Eesti kogutulu väliturismist (turismiteenuste eksport) oli 1,75 miljardit eurot (kasv 6,5%). (Eesti ja Euroopa turism... 2017)

Paljud Eesti võimalused tulenevad riigi asukohast. 2017. a algul tekkis sotsiaalmeedias arutelu, kui ERR avaldas uudise, et ÜRO määras Eesti, Läti ja Leedu Põhja-Euroopaks. Nimelt oli Läti Euroopa Parlamendi saadik Artis Pabriks teatanud Twitteris, et ÜRO muutis viimaks Balti riikide regioonilist kuuluvust, liigitades Eesti, Läti ja Leedu Põhja-Euroopa riikideks. Pahased kommentaatorid väitsid, et ÜRO arhiivi kohaselt on organisatsioon Balti riike juba vähemalt viimased 15 aastat Põhja-Euroopa alla liigitanud. (Läti parlamendisaadik... 2017). Maailma Turismiorganisatsioon pidas 2016. a Baltimaid veel Ida-Euroopa riikideks. Teema teeb oluliseks see, et kuuluvus on kommunikatsiooni aluseks. Eestlased on hingelt põhjamaalased ja sellist kuvandit püütakse ka väljapoole reklaamida.

Põhjamaist kargust peegeldab Eesti uus brändikontseptsioon, mis on paljuski rajatud Eesti loodusele. Uue Eestit tutvustava kodulehe külastajate rubriigi tunnuslauseks on: *Eesti*

meelitab oma puhta keskkonna, mitmekesise kultuuri ja hea toiduga (estonia.ee/visit/ 2017). Eesti Arengufondi 2012. a valminud välistrendide mõju raportis Eestile tuuakse Eesti ühe konkurentsieeliseks puhas loodust, mis maailma keskkonnaolude halvenemise tingimustes avab meile iselaadi konkurentsieeliseid. Üldiselt puhas ja loomulikku loodus- ja elukeskkonda saame üha rohkem kasutada riikliku kuvandi ja positsiooni edendamiseks. See annab otsest majanduslikku kasu nt turistide ja talentide Eestisse meelitamisel. Elukeskkonna puhtuse ja naturaalsuse hoidmine ja jätkuv parandamine on Eestile oluliseks võimaluseks, mida erinevate (poliitika)valdkondade raames läbivalt silmas pidada. (Loodusvarade nappus... 2012: 48-49). Ka turismiarenduskavas nenditakse, et kuna Eesti loodus pakub üha enam huvi loodushuvilistele väljastpoolt Eestit, on loodusturismil Eestis suur kasvupotentsiaal (Eesti riiklik turismiarenduskava 2013: 20). Globaalne kliimasoojenemine peaks andma Eesti (loodus)turismile samuti teatavaid eeliseid.

Eesti üheks veel vähe kasutatud võimaluseks on mereturism. Eurostati andmetel on ranniku- ja mereturism suurim mereline tegevus Euroopa Liidus ja tihedalt seotud muu turismimajandusega. Selles sektoris töötab peaaegu 3,2 miljonit inimest ja peaaegu pooled (47,7 %) kõikidest ööbimistest Euroopa Liidus olid 2014. a rannaäärsetes majutusasutustes. Ranniku- ja mereturismi teatises „Euroopa strateegia ranniku- ja mereturismi suuremaks arenguks ja töökohtade loomiseks“ rõhutas Euroopa Komisjon Euroopa Liidu rannikualade mitmekesisust ja nende potentsiaali tulu ja töökohtade arvu suurendamisel koos Euroopa Liidu „Sinise arengu strateegiaga“. (Tourism. Eurostat regional yearbook 2016: 178). Eestis on palju kenasid randu, kus saaks turismi arendada. Eriti suur potentsiaal on aga Eesti väikesadamatel, mida võiks olla palju rohkem.

Eesti välisturistide omapäraks on ööbimine linnas, eriti Tallinnas. Eesti turismimajanduse kasvupotentsiaaliks on maapiirkonnad. Ajalehe Postimees artiklis, kus räägitakse uudisest, et Soome suurim reisiajakiri Mondo valis Eesti maapiirkonnad parimaks lähisreisihkohaks 2017. a, rõõmustab EASi turismiarenduskeskuse direktor Tarmo Mutso selle üle, et tunnustatakse Eesti turismiettevõtjaid väljaspool Tallinna. Ta peab eriti oluliseks saada auhind sel aastal, kuna seoses Euroopa Liidu eesistumisega tõusevad hinnad pealinna hotellides ning tuleb julgustada soomlasi jääma Eestisse ja ööbima väljaspool Tallinna. Artikli autor Johanna Vahuri lisab, et ööbimiste arv Eesti maapiirkonnades on aasta-aastalt kasvanud ning Soome turistid külastavad üha meelsamini lisaks Tallinnale ka teisi erinevaid piirkondi üle Eesti. (Vahuri 2017)

1.4.2. Eesti säästva arengu ja turismi alusdokumendid

Eesti säästva arengu põhimõtted on paika pandud säästva arengu riikliku strateegiaga „Säästev Eesti 21“, mis on Eesti riigi ja ühiskonna jätkusuutliku arendamise aluseks 2030. aastani. Eesti säästva arengu eesmärkideks on: Eesti kultuuriruumi elujõulisus, inimeste heaolu kasv, sotsiaalselt sidus ühiskond, ökoloogiline tasakaal. Strateegia rakendamiseks ei ole koostatud rakendusplaani, vaid see toimub erinevate valdkondlike strateegiate ja arengukavade kaudu. Iga valdkonna arengukava koostamisel tuleb alati arvestada ka riigi konkurentsivõime ja säästva arengu strateegiliste arengukavadega. (Säästev areng 2016)

Strateegiale toetudes peab Eesti turismitoode põhinema säästva turismi printsiipidel – majandusliku ja sotsiaalse kasu saamisel tuleb arvestada elu- ja looduskeskkonna, ajaloo- ja kultuuripärandi kaitse vajadusi. Turismi kui individuaalse heaolu/arenguga seotud teenuse osatähtsus suureneb. Lisaks tavapärasele turismile, mille teenuste spekter laieneb, on Eesti haaranud olulise koha ka tervishoiu, hoolde, koolituse ja muude teenuste osutamisega teiste maade elanikele oma territooriumil. Lokaalne identiteet väärtustub ja Eesti kultuuri eripära säilitamine on võti Eesti ja eestlase tuntusele. Eestile omane maastik kui kultuuripärand võiks olla lisaväärtuseks koos selle bioloogilise mitmekesisuse, rekreatiivsete ressursside, aga ka vaadete ja muude esteetiliste parameetritega, mille säilitamine ja arendamine on oluline kõigi arengueesmärkide saavutamiseks. (Eesti säästva arengu... 2005)

Eesti Arengufond koostas 2011./2012. a väliskeskkonna mõjudest Eesti arengule analüüsi. Analüütikud nägid, et senine Euroopa-keskne maailm on muutumas ning esile on kerkimas Aasia ja teised kiiresti kasvavate majandustega piirkonnad. Raport paneb ette, et Eesti peaks uue multipolaarse maailmaga kaasa minema, selle võimalusi ära kasutama, samas aga püüdma Euroopa positsiooni otsingutele oma huvidest lähtuvalt kaasa aidata. Nii Euroopa Liidu siseselt kui maailmas tuleb targalt valida, milliste riikidega koostööd teha. (Euroopa otsib oma kohta maailmas 2012: 74-75). Neid suundi on Eesti turismimajanduses juba ka rakendatud. Viimastel aastatel on algatatud süsteemset tööd Aasia turistide Eestisse toomiseks.

Eesti maaelu arengukava 2014–2020 toob välja, et keskkonnaolude halvenemine maailmas avab Eestile konkurentsieeliseid. Eesti saab puhast ja loomulikku loodus- ja elukeskkonda üha rohkem kasutada riikliku kuvandi ja positsiooni edendamiseks. See võib anda otsest

majanduslikku kasu turistide Eestisse meelitamisel. Paljud maamajutus- ja maaturismiettevõtjad pakuvad tooteid ja teenuseid, mis tutvustavad kohaliku loodus- ja kultuuripärandit, sh vaimset kultuuripärandit ja sellega seotud traditsioone. Kohalik loodus- ja kultuuripärand on oluline turismiattraksioon ning ka võimalus turismiinfrastruktuuri arendamiseks. (2016: 26)

Regionaalarengu strateegia aastani 2020 üldeesmärgiks on kõigi piirkondade jätkusuutliku arengu tagamine. Turismi arendamine piirkondlikul tasandil panustab lisaks turismialaste eesmärkide ka regionaalarengu eesmärkide saavutamisse. Põhja-Eestis on tähtis pöörata suuremat tähelepanu kogu regiooni turundamisele ühtse turismisihtpiirkonnana, kasutamaks Tallinna atraktiivsust väliturismi sihtkohana ning meelitamaks turiste ja külastajaid rohkem Tallinnast väljapoole. Ka atraktiivsed puhke-, suvitus- ja rekreatsioonipiirkonnad Põhja-Eesti rannikualal loovad selleks häid võimalusi. Suur mereturismi potentsiaal loob siin kõrgendatud vajaduse väikesadamate arendamiseks. (2014: 20, 32)

Eesti turismimajanduse üldised suundumused on sätestatud Eesti riiklikus turismiarendukavas aastateks 2014-2020, mille eesmärgiks on tagada Eesti konkurentsivõime ja rahvusvaheline atraktiivsus turismisihtkohana. Strateegilisteks tegevussuundadeks on Eesti kui reisisihi tuntuse suurendamine, turismiinfo juhtimine, turismitoodete arenduse juhtimine, turismi arenguvõimaluste seire, rahvusvaheliselt huvipakkuvate turismiattraksioonide arendamine, rahvusvaheliste sündmuste toetamine ja piirkondlike turismitoodete arendamine. Arengukava näeb ette, et turismisektori jätkusuutliku arengu eelduseks on säästva turismi põhimõtete rakendamine. (2013: 4)

Turism rahvuspargis toetub looduskaitsele dokumentidele ja piirangutele. Looduskaitse arengukava aastani 2020 käsitleb loodusturismi loodushariduse ja keskkonnamõju aspektist lähtudes ning näeb ette looduses viibivate turistide ja turismiga tegelevate ettevõtjate keskkonnateadlikkuse suurendamist. Oluline on, et igasugusel loodusturismi ettevõtmisel osalejad saaksid selgesti aru loodushoiu vajalikkuse sõnumist. (2012: 11)

Eesti Maaturismi arengukavas aastateks 2015-2020 on Eesti maaturismi/ühingu missiooniks: *Toetada rahvuslikul ja regionaalsel kultuuripärandil ning elulaadil baseeruvat kohalike inimeste poolt juhitud turismi arendamist. SWOT-analüüsis on ühe peamise võimalusena kirjas, et kohaliku ja personaalse teenuse järgi on nõudlus. Kliendid hindavad*

talupärasust, ehedust ja maalähedust. Tegevuskava üheks peaesmärgiks on, et maaturismitooted ja -teenused on kooskõlas säästva arengu põhimõtetega. Eesmärgi saavutamiseks tehakse laialdast koostööd, hajutatakse sesoonsust, arendatakse EHE turismitooteid ning luuakse tingimusi paikkonnale omase looduse ja kultuuripärandi kui konkurentsieelise esile toomiseks. (2014)

Kõik Eesti olulisemad arengudokumentid lähtuvad säästvast arengust. Säästev turism, mis hõlmab ka kohalike kaasatust turismikorraldusse, on Eestis üha laiemalt levima hakanud ja kajastub ka turismi puudutavates arengudokumentides.

1.5. Uurimisala – Lahemaa rahvuspark

1.5.1. Lahemaa rahvuspargi üldiseloostus

Lahemaa rahvuspark on Eesti suurim ja vanim rahvuspark, mis on asutatud 1. juunil 1971. Lahemaa nime võttis kasutusele 1922. aastal geograafiaprofessor Johannes Gabriel Granö, kui ta töötas välja Eesti esimese maastikukäsitluse (Granö 1922: 277, 278). Esimene looduskaitsealine tegu praegusel Lahemaa rahvuspargi alal oli 1957. aastal maastikulise keeluala loomine Valgejõe oru keskjooksul (Eesti NSV... 1957).

Lahemaa rahvuspark on loodud Põhja-Eesti rannikuala looduse, maastike, kultuuripärandi ning tasakaalustatud keskkonnakasutuse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks. Lahemaa rahvuspark kuulub üle-euroopalisse Natura 2000 võrgustikku Lahemaa linnu- ja loodusala. Ala suurusest ning seal leiduvate loodus- ja kultuuriväärtuste mitmekesisusest tingituna on Lahemaa läbi aegade olnud Eesti loodus- ja kultuuripärandi kaitse esinduslikemaks alaks. Lahemaa rahvuspark on üks Euroopa suuremaid metsakaitsealasid ning nii Eestis kui ka Euroopas märkimist vääriv rändrahnude ja kiviülevide rohke poolest. (Lahemaa... 2016: 14)

Lahemaa rahvuspark asub Soome lahe kaldal, selle pindala on 74 784 ha, millest maismaad 47 910 ha ja merd 26 874 ha. Veidi üle poole rahvuspargist jääb Harju maakonda Kuusalu valda, ülejäänud Lääne-Viru maakonda Vihula ja Kadrina valda (Joonis 1).

Lahemaa rahvuspark on oluline looduskaitse ja inimese koostoimimine - loodus- ja kultuuriväärtuste hoidmine kohalike elanike kaasabil. Lahemaa on kaitsealade seas unikaalne inimasustuse tiheduse, järjepidevuse ja vanuse poolest. Rahvusparki külad on ärksad, rikka hariduselu ja seltsitegevuse ajalooga. (Lahemaa... 2016: 18, 19)



Joonis 1. Lahemaa rahvusparki kaart. Allikas: RMK
<https://www.puhkaeestis.ee/et/lahemaa-rahvuspark-ja-teabepunkt>

1.5.2. Lahemaa rahvusparki kohalik kogukond

Lahemaa rahvusparkis on 73 asustusüksust ja u 3133 elanikku. Täpset elanike arvu pole kuskil fikseeritud ja seda arvutada on keeruline, kuna 19 piiriäärset küla kuulub rahvusparki osaliselt. Tabelis 1 on toodud kõikide asustusüksuste nimed ja elanike arv 1. jaanuari 2017. a seisuga, mis on võetud valdade kodulehtedelt (kuusalu.ee, vihula.ee ja kadrina.ee). Arvutatud on ka oletatav Lahemaa elanike arv.

Tabel 1. Lahemaa asulad ja nende elanike arv ning oletatav Lahemaa elanike arv

	Kuusalu valla külad	Elanikke	Neist Lahe- maal	Vihula valla külad	Elanikke	Neist Lahe- maal	Kadrina valla külad	Elanikke	Neist Lahe- maal
1.	Andineeme	33	15	Aasumetsa	4	4	Loobu	55	5
2.	Hara	79	79	Altja	27	27	Läsna	34	4
3.	Joaveski	29	29	Eru	18	18			
4.	Juminda	32	32	Haili	6	6			
5.	Kahala	101	5	Ilumäe	20	20			
6.	Kalme	26	26	Joandu	17	17			
7.	Kasispea	96	96	Kakuvälja	14	0			
8.	Kemba	44	15	Karula	68	6			
9.	Kiiu-aabla	30	30	Koljaku	36	36			
10.	Kolga alevik	451	20	Koolimäe	6	6			
11.	Kolga-aabla	106	106	Korjuse	12	12			
12.	Kolgaküla	188	188	Käsmu	159	159			
13.	Kotka	16	16	Lahe	23	23			
14.	Kõnnu	89	89	Lauli	7	7			
15.	Leesi	39	39	Lobi	15	15			
16.	Loksa	48	48	Metsanurga	20	17			
17.	Murksi	3	3	Muike	22	22			
18.	Muuksi	39	39	Mustoja	16	16			
19.	Nõmmeveski	9	9	Natturi	7	7			
20.	Parksi	33	33	Oandu	16	16			
21.	Pedaspea	42	42	Pajuveski	18	2			
22.	Pudisoo	54	54	Palmse	69	63			
23.	Pärispea	88	88	Pedassaare	12	12			
24.	Soorinna	37	32	Pihlaspea	15	15			
25.	Suurpea	107	107	Sagadi	53	33			
26.	Tammispea	51	51	Tepelvälja	16	16			
27.	Tammistu	22	22	Tõugu	13	13			
28.	Tapurla	34	34	Uusküla	11	11			
29.	Tsitre	21	21	Vainupea	41	0			
30.	Turbuneeme	68	68	Vatku	14	14			
31.	Uuri	179	20	Vergi	82	82			
32.	Valgejõe	25	20	Vihula	88	75			
33.	Vanaküla	61	61	Võhma	34	34			
34.	Vahasoo	228	228	Võsu alevik	409	409			
35.	Viinistu	127	127	Võsupere	122	6			
36.	Virve	13	13						
	Kokku	2648	1905		1510	1219		89	9
	Kokku Lahemaal	Asulaid		73	Arvatavalt elanikke		3133		

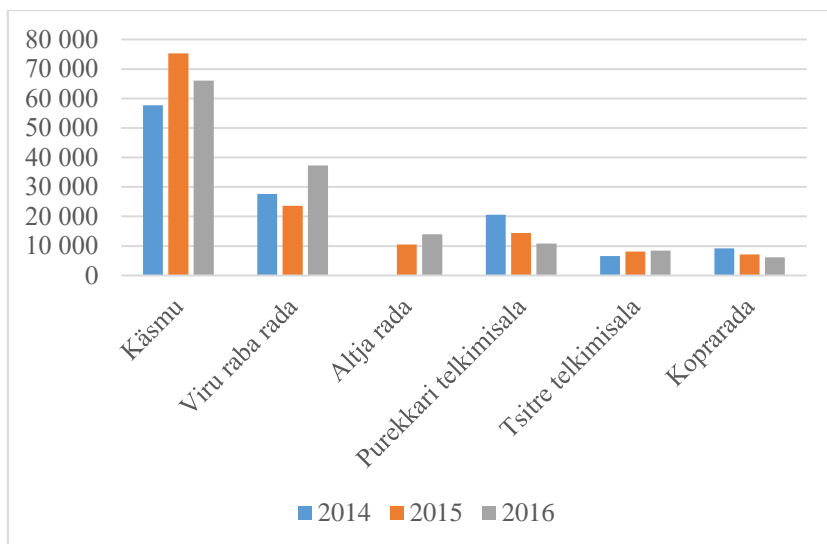
Paljud Lahemaa elanikud käivad tööl väljaspool koduvalda. Peamisteks tömbekeskusteks on Tallinn ja Rakvere. Lahemaa elanikke iseloomustab aktiivsus. Nii Kuusalu kui Vihula vallas on palju tegusaid vabaühendusi.

1.5.3. Lahemaa rahvusparki turismi ülevaade

Lahemaa on populaarne turismisihtkoht. Eesti rahvusparkidest käiakse kõige rohkem Lahemaal ja Soomaal. Kuna Lahemaal käib palju ühe päeva külastajaid, kelle kohta turismistatistikat ei tehta ja põhjalikku seiret pole rahvusparkis läbi viidud, siis Lahemaa rahvusparki täpset külastatavust ei teata. RMK teostab enda hallatavatel objektidel loendust ja Lahemaa objektide külastatavus aastatel 2010-2016 on toodud tabelis 1 ja joonisel 2. Andmed saadi RMK Põhja-Eesti piirkonna külastusala juhilt Jaak Neljandikult. Andmetest on näha, et Lahemaa kõige külastatavam objekt on Käsma. Seal käib viimastel aastatel üle 60 000 külastaja aastas. Lahemaa populaarsuselt teine objekt on Viru raba õpperada, mida külastatakse pärast 2013. a rekonstrueerimist ligi 30 000 korda aastas. RMK loendatavate objektide külastatavus kokku küünib Lahemaal 150 000 korrani aastas.

Tabel 1. Lahemaa populaarsemate RMK rajatiste külastatavus aastati

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Käsma	63 013	48 293	41 924	47 810	57 675	75 244	66 091
Viru raba õpperada	17 805	18 601	19 218		27 643	23 636	37 315
Altja loodus- ja kultuurilooline rada						10 539	14 024
Purekkari telkimisala	15 258	9 252	6 635		20 562	14 412	10 771
Tsitre telkimisala	16 455	13 835	4 484		6 626	8 073	8 454
Lahemaa Koprarada	6 190	4 598	5 107	6 260	9 222	7 161	6 151
Oandu loodusemetsarada							4 036
Majakivi-Pikanõmme õpperada	4 710						
KOKKU	123 431	94579	77368	54070	121 728	139 065	146 842



Joonis 2. Lahemaa populaarsemate RMK rajatiste külastatavus aastati

Lahemaa rahvusparkis tegutsevate turismiettevõtete andmeid koguti puhkaestis.ee, *booking.com*, kuusalu.ee ja vihula.ee kodulehtedelt. Lahemaa turismi iseloomustab suur sesoonsus. Majutusasutuste hulgas on kõige rohkem väikseid puhkemaju, mis tegutsevad omaette ja reklaamivad end *booking.com* kaudu. Suvel ületab nõudlus nende pakkumise, aga talvel on enamus neist kinni. Seega on need omanikele pigem lisa- kui põhisissetuleku teenimise võimaluseks.

Tabel 2. Lahemaa turismiasutused

	Majutusasutusi	Toitlustusasutusi	Aktiivse tegevuse pakkujaid
Kuusalu vallas	16	3	4
Vihula vallas	36	13	5
Kadrina vallas	1		1

Kuigi üle poole rahvusparki territooriumist kuulub Kuusalu valda, ollakse Vihula vallas turismis tunduvalt aktiivsemad. Kuusalu valla 16 majutusasutuse kõrval on Vihulas neid 36. Toitlustusasutusi on Kuusalus vaid 3, vihulas 13. Aktiivse tegevuse pakkujaid, kelleks on näiteks kanuu- ja jalgsimatkade korraldajad ning töötubade läbiviijad, on mõlemas vallas umbes ühepalju. Oluline on märkida, et tabelis 2 on toodud vaid need asutused, kes jäävad rahvusparki piiridesse. Üsna palju on teenusepakkujaid aga ka rahvusparki piiri lähedal, kes kuuluvad selle mõjupiirkonda. Tähelepanu väärib seegi, et viimase paari aastaga on turismiteenuse pakkujaid märgatavalt juurde tulnud.

2. METOODIKA

2.1. Dokumendianalüüs

Teadsaamiseks, millisel määral ja kuidas on Lahemaa rahvusparkis planeeritud kohaliku kogukonna kaasatust turismikorraldusse, analüüsiti valdkondlikke ja piirkondlikke arengudokumente. Lahemaa arvates on dokumentide läbitöötamise eeliseks see, et uurija saab töötada dokumentidega talle sobival ajal ning info hankimiseks pole vaja uuritavaid tülitada – see on nn mittepealetükkiv meetod (2008: 259). Ametkondlikest dokumentidest analüüsiti kuut erineva tasandi dokumenti: Eesti riiklikku turismiarenduskava, Harjumaa turismi arengustrateegiat, Lääne-Virumaa turismi arengukava, Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava ning Kuusalu ja Vihula valla arengukavasid. Piirkondade või külade arengukavasid vaadati läbi kokku 14, mis kajastavad 40 küla ja ühe aleviku seisukohti. Valdade ja külade arengukavad võeti valdade kodulehtedelt (Kuusalu.ee ja vihula.ee). Kuna külade arengukavade koostamine oli 10-15 aastat tagasi Eestis kohustuslik fondidest raha taotlemisel, siis väga paljud külad või piirkonnad koostasid toona arengukavasid. Nüüd seda nõuet enam pole ning mitmed arengukavad on aegunud. Siiani on need aga kodulehtedelt leitavad ning näitavad kohalike elanike eelistusi ja visiooni oma küla arenguks. Arengukavadest otsiti Lahemaa turismiga ja kohalike kaasatusega seonduvat.

2.2. Eksperdiintervjuud

Eksperdiintervjuude eesmärgiks oli kuulda eri tasandi esindajate hinnangut kohaliku kogukonna kaasatusele turismikorraldusse. Eksperdiintervjuu puhul on oluline täheldada, et huvi ei paku mitte intervjuueeritav isikuna vaid mingi kindla ala eksperdina ja ta ei osale uuringus mitte ühe näitena vaid teatud grupi esindajana. (Flick 2006: 165) Et võimalikult palju olulisi seisukohti kuulda, otsustati kasutada poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuude populaarsuse põhjuseks on ootus, et erinevalt standardiseeritud intervjuust või küsimustikust väljendavad avatult kavandatud intervjuu olukorras intervjuueeritavad vabamalt oma seisukohti (*Ibid.*: 149).

Uurimise käigus intervjueriti 11 eri tasandi turismieksperti. Kõik nad olid pikaajase kogemusega ja pädevad eksperdid. Ametkondlikeks ekspertideks (Tabel 4) olid Euroopa tasandil Euroopa Kaitsealade Liidu Europarc Federatoni Euroopa Säästva Turismi Harta programmi juht, riigi tasandil Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse Turismiarenduskeskuse sihtkohtade kliendisuhete juht ja MTÜ Eesti Maaturism tegevjuht, regiooni tasandil SA Põhja-Eesti Turismi tegevjuht, maakondade tasandil Harjumaa ja Lääne-Virumaa turismikoordinaatorid, piirkonna tasandil keskkonnaameti Põhja regiooni looduskaitse juhtivspetsialist ning kohalikul tasandil kummagi valla – Kuusalu ja Vihula – vallavalitsuse töötajad. Ettevõtja tasandit esindasid kaks turismiettevõtjat, kes on ka kohaliku koostöö eestvedajateks – üks Lahemaa rahvuspargist, teine Portugali Peneda Gerese rahvuspargist. Intervjuud viidi läbi intervjueritava valikul kas silmast silma, skype'i või meili teel 2016. a septembrist 2017. a aprillini ja kestsid 1-1,5 tundi. Igale eksperdile esitatud küsimusi (Lisa 1 ja 2) kohandati vastavalt tema tasandile. Intervjuud lindistati, transkribeeriti ja neist tehti kokkuvõttev jutt.

Tabel 4. Uuringus intervjueritud eksperdid

Asutus/organisatsioon	Amet	Magistritöös kasutatud lühend	Intervjuerimise viis
1. Europarc Federation	Euroopa Säästva Turismi Harta programmi juht	EU	Meilitsi
2. EAS-i Turismiarenduskeskus	Sihtkohtade kliendisuhete juht	EAS	Skype'i teel
3. MTÜ Maaturism	Tegevjuht	MT	Skype'i teel
4. SA Põhja-Eesti Turism	Tegevjuht	PE	Meilitsi
5. Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus	Konsultant-turismikoordinaator	HM	Silmast silma ja meilitsi
6. Lääne-Viru maavalitsus	Arengu- ja planeeringuosakonna juhataja	LV	Silmast silma
7. Keskkonnaamet	Põhja regiooni looduskaitse juhtivspetsialist	KeA	Silmast silma
8. Kuusalu vallavalitsus	Arendus- ja vallavara spetsialist	KU	Meilitsi
9. Vihula vallavalitsus	Arendusnõunik	VI	Meilitsi
10. Portugali turismiettevõtja	Turismi koostöö koordineerija	PRT	Silmast silma
11. Lahemaa turismiettevõtja	Turismi koostöö koordineerija	LAH	Silmast silma

2.3. Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupi intervjuud peetakse efektiivseks kvalitatiivseks meetodiks, sest sellega saab koguda ühe korraga päris palju andmeid. Omavahelise suhtluse teel grupiliikmed stimuleerivad ja kontrollivad üksteist. Vestluses tuleb välja infot, mida muul moel oleks raske saada ning vead ja liiga äärmuslikud vaated välistatakse ühiselt. (Flick 2006: 190-199)

Teadsaamiseks kohalike turismiettevõtjate arvamust Lahemaa turismikorraldusest ja kohalike elanike kaasatusest sellesse viidi detsembris 2016. a läbi poolstruktureeritud intervjuu 12 kohaliku turismitalude katusorganisatsiooni KEELi liikmega. Intervjuu viidi läbi KEEL-i vabas vormis toimuval koosolekul. Intervjuu aluseks oli 12 küsimust (Lisa 3), mis puudutasid peamiselt nelja teemat: liikmete olukord, kohaliku kogukonna kaasatus ja kasu, koostöö ametkonnaga ning rahvuspargi eelised ja piirangud. Intervjuu lindistati, transkribeeriti, analüüsiti ja sellest tehti kokkuvõtte.

2.4. Ankeetküsitlus kohalike elanike seas

Selgitamaks välja kohalike elanike arvamust nende kaasatusest Lahemaa turismi viidi läbi ankeetküsitlus, millele sai vastata internetis kahe nädala jooksul (Lisa 4). Küsitlusankeet koostati *Google forms*'iga ning selle link saadeti meilitsi 80-le Lahemaa külavanemale ja vabaühenduse juhile. Vastuseid saadi 27-lt, s.t. 33,75% neist, kellele saadeti küsitluse link. Ankeet koosnes 19 küsimusest, millest osad olid valikvastustega, osad 5-palli süsteemis hinnangu andmisega ja osad avatud küsimused.

3. UURIMISTULEMUSED JA ANALÜÜS

3.1. Dokumendianalüüs

Dokumendianalüüsi eesmärgiks oli teada saada, millisel määral ja kuidas on Lahemaa rahvusparkis planeeritud kohaliku kogukonna kaasatust turismikorraldusse. Analüüsiti kuut Lahemaa turismi mõjutavat ametkondlikku ja 14 Lahemaa küla või piirkonna (kokku 41 asula) arengudokumenti.

Tabel 5. Lahemaa turismi puudutavad arengudokumendid

	Dokumendi nimi	Kaasatus koostamise protsessis	Lahemaa turismi osa dokumendis	Valmisolek enamaks kohalike kaasatuseks turismikorraldusse
1	Eesti riiklik turismiarenduskava 2014-2020	Koostamisse kaasati hulgaliselt organisatsioone	Pole mainitud	Üheks eesmärgiks säästva turismi edendamine
2	Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava (KKK) 2016-2025	Toimus 22 avalikku koosolekut, neist 4 külastuskorralduse ja keskkonnahariduse teemal	Teiste teemadega võrreldes vähene, aga on kajastatud külastuskorralduse ja keskkonnaharidusena	Valmisolek olemas. Eraldi alapeatükk säästva turismi arendamisest
3	Harju maakonna turismi arengustrateegia 2025	Töötubadesse kaasati Harjumaa turismiasjalised. Lahemaalt osales 2 inimest	Lahemaad on mainitud kui olulist turismiatraktsiooni	Kogukonna kaasamine on toodud ühe põhiväärtusena
4	Lääne-Virumaa turismi arengukava 2015	Osales 33 inimest, neist 6 Lahemaalt	Lahemaad on mainitud korduvalt kui maakonna tuntuimat turismisihtkohta	Mainitud on kohalikku koostööd turismis
5	Kuusalu valla arengukava 2012-2032	Toimus 2 rahvakoosolekut, osales üle 100 inimese	Väga vähene, ettevõtluse all	Pole otse mainitud
6	Vihula valla arengukava aastani 2025	Pole mainitud	Väga suur	Olemas
7	Joaveski küla arengukava 2010-2015	Mainitud on koosolekuid, küsitlust külaelanike seas ja 13 peamist tegijat	Väga suur. Majandustegevus kattub turismiga, mida on plaanis suurelt arendada	Olemas

8	Kalme küla arengukava 2010-2013	Arutati kahel küla üldkoosolekul, kõik elanikud said teha ettepanekuid	Mõningane. Oluline roll on ka kontrollil	Olemas
9	Kolga-Aabla küla arengukava 2010-2015	Pole mainitud	Suur	Olemas
10	Kolga aleviku ja Uuri küla arengukava 2009-2013	Ettepanekuid ja tagasisidet koguti elektrooniliselt. Arengukava kinnitati üldkoosolekul	Olemas	Olemas
11	Kolgaküla arengukava 2011-2021	Külakoosolekul osales 32, töörühmas 13 inimest. Lisaks täideti ankeete	Väga suur, s.h. koostöö Lahemaa rahvusparki administratsiooniga	Olemas
12	Käsmu küla arengukava 2016-2021	Külakoosolekul uuendati vana arengukava, osales 39 inimest	Otse ei mainita, paljudes tegevustes peegeldub, ka kontrollina	Olemas
13	Suurpea küla arengukava 2010-2013	Pole mainitud rohkem kui kahte koostajat	Olemas	Olemas
14	Vainupea küla arengukava 2016-2020	Pole mainitud	Otse ei mainita, paljudes tegevustes peegeldub	Olemas
15	Vihase küla arengukava 2011-2020	Osales ligikaudu 20 külaelanikku	Mõningane. Seotud töökohtade loomise ja taristuga	Olemas
16	Viinistu küla arengukava 2009-2013	Toimus 3 küla- ja 4 töörühma koosolekut ning küsitlus külaelanike ja turistide seas	Suur	Olemas
17	Eru lahe piirkonna arengukava 2007-2012	Töörühm 7 küla esindajatest. Küsitlus 7 küla elanike seas	Läbi külastuse ja pärandi tutvustamise	Olemas, lähtudes loodushoiu põhimõtetest
18	Juminda poolsaare arengukava 2011-2016	Toimus 3 üld- ja 4 valdkondlikku koosolekut, üks neist turismi teemal. Osales piirkonna aktiiv	Üheks arengueesmärgiks on eksklusiivne elamusturism	Olemas
19	Vihula piirkonna külade arengukava 2013-2015	Toimus 6 koosolekut/seminari, viidi läbi intervjuud	Mõningane. Seotud töökohtade loomisega	Mingil määral
20	Võhma- Palmse piirkonna arengukava 2013-2016	Toimus 9 koosolekut, kaasatud 24-liikmeline töörühm	Olemas	Olemas

Kõik analüüsitud ametkondlikud arengudokumendid (Tabel 5, dokumendid 1-6) peale Kuusalu valla arengukava mainivad kohaliku kogukonna kaasamist turismikorraldusse.

Säästva turismi arendamist käsitlevad Eesti riiklik turismiarendukava ja Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava. Eesti riiklik turismiarendukava näeb säästva turismi edendamist ühe alaeesmärgina. *Sihtkohtade kvaliteet sõltub otseselt loodus- ja kultuuripärandi säilimisest ning kohaliku kogukonna panusest. Reisijate teadlikkus turismi mõjust keskkonnale ja kohalikule kogukonnale on järjepidevalt kasvamas, samuti nende valmisolek maksta rohkem keskkonnasäästlike teenuste eest.* Planeeritud on ka konkreetseid tegevusi. (2013: 22) Ametkondlikest arengukavadest on kõige põhjalikum nii turismi kajastuse kui kohalike kaasatuse poolest Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava. Kuna selle koostajaks on keskkonnaamet, siis käsitletakse dokumendis turismi kui kaitseala tutvustamist, sh külastusvõimaluste loomist ja säästva arengu hariduse edendamist, mis on oluline, kuna *parandab looduse väärtustamist ja looduskaitse mõistmist avalikkuse poolt ning annab võimaluse piirkonna turismiettevõtjatele täiendava sissetuleku saamiseks* (2016: 216). Mitmetes käimasolevates ja planeeritavates tegevustes (näiteks Lahemaa rahvusparki koostöökogu toimimisel, erinevate õppepäevade ja sündmuste korraldamisel, rajatiste planeerimisel) on selgelt näha kogukonna kaasamist. Koostöös kohaliku kogukonnaga on plaanis koostada säästva turismi strateegia ja tegevuskava ning taotleda Säästva Turismi Harta sertifikaat, mis suurendaks kaasatust veelgi (*Ibid.*: 242). Ka arengudokumendi koostamise protsessis oli kaasatus suur – kokku toimus 22 avalikku koosolekut, neist 4 külastuskorralduse ja keskkonnahariduse teemal (*Ibid.*: 12).

Lahemaa kahe maakonna ja valla vahel tuleb välja erinevus suhtumises turismi. Harjumaa ja Kuusalu valla arengudokumentides nähakse turismi kui vaid üht paljudest ettevõtlusvormidest. Harju maakonna turismi arengustrateegias on kirjas, et *ettevõtluse, sh turismi arendamine on peaasjalikult ettevõtjate ülesanne, ettevõtlus tekib kohta, kus on soodne keskkond. Avaliku sektori rolliks on ettevõtlusele sellise keskkonna loomine.* (2016: 20) Kuusalu valla arengukava kinnitab küll, et *vallas on head eeldused turismisektori arenguks (Lahemaa Rahvuspark, pikk merepiir ja saared)* (2012: 20), aga planeeritud tegevustes on turismi mainitud vaid korra – valda tuleks esindada turismimessidel (*Ibid.*: 37). Lääne-Virumaal nähakse turismimajandusel maakonna majanduskompleksis olulist kohta, kusjuures turismi arengukava visioonina on Lahemaa rahvuspark jätkuvalt maakonna kõige atraktiivsem külastuskeskkond (2004: 23). Vihula valla arengukavas on kirjas, et *vallas on praegu eelistatud reisikorralduse viisiks ökoturism, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike elanike heaolu* (*Ibid.*: 48). Tulevikku vaadates on

suurimad eeldused puhke- ja turismimajanduse arendamiseks ja selle abil uute töökohtade loomiseks (2016: 65).

Ka kohaliku kogukonna kaasamist turismiarendusse on dokumentides kajastatud erinevalt. Maakondlikes dokumentides on kaasatus üldsõnalisem. Harju maakonna turismi arengustrateegias on ühe põhiväärtusena toodud *kogukonna kaasamine – turismis tegutsejad toimivad kogukonnas, ning kogukond kaasatakse arendustegevusse* (2016: 15). Tegevuskavas on eraldi osana kogukonna tasand, mille tegevuste eest peaks valdavalt vastutama ettevõtjad (*Ibid.*: 23). Pole aga seletatud, kuidas tegevusi maakondlikult koordineeritakse või ellu viiakse. Lääne-Virumaa turismi arengustrateegias mainitakse vaid, et turismi edendamiseks on plaanis *jätkusuutliku loodus- ja kultuuriturismi arendamine ning laialdasel kohalikul koostööl põhinevate turismipakettide ja innovatiivsete turismitoodete väljatöötamine ja turustamine* (2004: 22). Kaasatus maakondlike turismi arengudokumentide koostamisse oli mõlemal puhul üsna kesine. Kummagi maakonna aruteludes osales u 30 turismiasjalist, neist Lahemaa oli Harjumaal kaks, Lääne-Virumaal kuus inimest.

Vallati on dokumentides kohaliku kogukonna kaasatust turismiarendusse täiesti erinevalt käsitletud. Kuusalu valla arengukavas nähakse kogukonda tegusana (2012: 5) ja valla juhtimisse kaasatuna (*Ibid.*: 14), aga turismiarendusega seda ei seostata. Vihula valla arengukavas seevastu kajastatakse palju turismi ja mingil määral ka kohaliku kogukonna kaasamist sellesse. Planeeritakse näiteks kolme sektori koostööd valla maine kujundamiseks, mille üheks võimaluseks oleks ühise koostöönoukogu moodustamine vajalike ideede väljatöötamiseks ja osapoolte omavahelise koostöö koordineerimiseks, mis soodustaks turismi- ja puhkemajanduse arengut (2016: 68). Kogukonna kaasatust Kuusalu valla arengukava koostamisse võib pidada rahuldavaks – korraldati 2 avalikku koosolekut, kus osales kokku üle 100 inimese (2012: 4). Vihula valla arengukavas pole dokumendi koostamise protsessi mainitud. Seega võib arengudokumentide analüüsi põhjal väita, et ametkondlikul tasandil pööratakse Vihula vallas turismile ja kohalike kaasamisele turismiarendusse palju enam tähelepanu kui Kuusalu vallas.

Kõik Lahemaa kogukondlikud arengukavad (tabel 5, dokumendid 7-20) käsitlevad otse või kaudselt turismiarendust ning kohaliku kogukonna osalust selles. Valdavalt nähakse turismi põhilise ettevõtlusvõimalusena. Näiteks Joaveski arengukavas on kirjas: *tulenevalt*

võimalustest nähakse majanduse ja turismi arendamist suuresti kattuvate tegevustena (2010:13). Kolga-Aabla arengukavas märgitakse: *Küla arendamisel nähakse eeskätt turismi osakaalu suurendamist* (2010: 10). Vihula piirkonna külade arengukavas nenditakse, et *loomulikult on piirkonna üheks väga suure potentsiaaliga arenguvaldkonnaks turism* (2012: 12). Vihasoo arengukava näeb ette *turismivaldkonnas uute töökohtade loomist kohalikele* (2011: 16) ning Viinistu arengukavas on toodud *turism üheks eelistatumaks arenguvaldkonnaks, et elavdada ettevõtlust ja luua töökohti* (2009: 20). Mitmed külad kirjeldavad ka turismi spetsiifilisemat valdkonda. Kolga aleviku ja Uuri küla arengukavas nähakse visioonina, et *loodusturism toimib ja areneb* (2009: 7). Suurpea küla arengukava näeb ette *külaturismi ja taluettevõtluse kui antud piirkonnas eelisarendamisele kuuluva ettevõtlusliigi arendamist* (2010: 8). Juminda poolsaare arengukava üheks arengueesmärgiks on *eksklusiivne elamusturism* (2011: 18). Võhma-Palmse piirkonna arengukava järgi tahetakse arendada väikeettevõtlust ja alternatiivseid tegevusi ning kasutada kohalikku toorainet (2012: 23, 24). Eru lahe piirkonna arengukavas nähakse turismi kohaliku rannapärandi tutvustamisena külastajatele, lähtudes looduskaitse põhimõtetest (2007:11). Mitmed külad peavad turismiarendusse kaasatust ka võimaluseks saada kontroll külastajate üle. Kalme küla arengukava järgi peavad elanikud oluliseks *ümbritsevasse keskkonda heaperemeheliku ja lugupidava suhtumise väärtustamist ja propageerimist* (2010: 9). Käsmu arengukavas on üheks tegevuseks *parkimisalade ja parkimise keelualade määramine koostöös vallaga* (2015: 7). Nii Käsmu (*Ibid.*: 6, 7) kui Vainupea arengukava eeldavad koostööd RMK-ga (2016: 6). Kolgaküla arengukavas kirjeldatakse koostöö tegemist Lahemaa rahvusparki administratsiooniga (2010: 15).

Kõige levinumaks turismiarenduse tegevuseks külade arengukavades on matkaradade, viitade ja infotahvlite paigaldamine või kordategemine, mida kavandatakse enamikes külades. Rannakülades on mainitud ka randade kordategemist või lihtsalt ligipääsu avamist merele. Külad kavatsevad rajada ka puhke-, spordi- või külastuskeskusi (Joaveski, Kalme, Kolga-Aabla, Kolgaküla, Suurpea, Viinistu, Eru) või turismiinfopunkte (Kolgakülla, Kolga mõisa ja Leesi rahvamajja). Mainitud on ka parklate, ujumiskohtade ja kohvikute rajamise vajadust ning külalisi oodatakse kohalikele sündmustele.

Valdavalt on kogukondlikud arengukavad kaasavalt läbi viidud. Alati pole mainitud osalejate või läbiviidud koosolekute arvu, aga enamasti on kirjas, et küla üldkoosolek on

arengukava kinnitanud. Seega peaksid need dokumendid hästi kajastama Lahemaa kohaliku kogukonna arvamust.

3.2. Eksperdiintervjuud

3.2.1. Euroopa tasand

Euroopas on kohalike kaasatus turismikorraldusse kõige suurem kaitsealadel. Sellest tegi magistritöö autorile meili teel küsimustele vastates (Lisa 1) ülevaate Euroopa Kaitsealade Liidu Säästva Turismi Harta programmi juhti.

Kohalike kogukondade kaasatus turismikorraldusse Euroopa kaitsealadel toimib päris hästi, eriti tänu Euroopa Säästva Turismi Harta programmile, mille eesmärgiks on saavutada kvaliteetne turismitoode läbi partnerluse looduskaitsealade haldajate, turismiettevõtjate ja kohalike elanike vahel. Euroopas on juba 157 kaitseala 19 riigist, mis on saanud säästva turismi sertifikaadi ja töötavad Harta järgi. Harta üheks kohustuslikuks osaks on regulaarne foorumite pidamine, mis kaasab säästva turismi korraldamisse ka kohaliku kogukonna. Kõigil Hartaga liitunud kaitsealadel peab olema strateegia ja tegevuskava, mis on kaasavalt koostatud ning kohalike huvigruppide poolt mõistetavad ja heaks kiidetud.

Kaasamise headeks näideteks Euroopas on Hispaania ja Prantsusmaa. Mõlemad riigid on välja töötanud Euroopa Säästva Turismi Harta täieliku raamistiku kohalike huvigruppide ja reisikorraldajate otsese kaasatuse ja ametlike nõusolekutega. Hispaanias on Euroopa riikidest enim kaitsealasid – 42 – mis on saanud säästliku sihtkoha tiitli. Sealsed keskkonnaametnikud propageerivad Säästva Turismi Hartat, sest see seob omavahel efektiivselt keskkonna säilimise, säästliku turismi ja kohaliku arengu. Hispaanias on üle 400 kohaliku turismifirma 27 kaitsealal, mis on tunnistanud Harta alade säästlikeks partneriteks. *Firmad on kinnitanud, et see on tulnud neile kasuks, sest oluliselt on tugevnenud nende suhted kaitseala haldajatega, paranenud energiatõhusus ja prügikäitlus ning tõusnud nende teenuse ja informatsiooni kvaliteet.* Lisaks on kasvanud ja mitmekesistunud ettevõtjatele pakutavate koolituste hulk. Eelmisel aastal käivitus Hispaanias ka säästlike reisikorraldajate programm.

Europarc reklaamib Hartat erinevate kanalite (veebilehe, uudiskirja, Youtube'i, sotsiaalmeedia, konverentside ja töötubade) kaudu ning teeb tihedat koostööd Euroopa Parlamendiga säästva turismi sertifikaadi üleandmistseremoonia korraldamisel.

3.2.2. Eesti tasand

Teada saamaks kohaliku kogukonna kaasatuse olukorda turismikorraldusse Eestis intervjueriti skype'i teel EAS-i Turismiarenduskeskuse sihtkohtade kliendisuhete juhti (EAS) ja MTÜ Eesti Maaturism tegevjuhti (MT). EAS-i Turismiarenduskeskus koordineerib riigi tasandil turismi. 2000. a asutatud MTÜ Eesti Maaturism esindab maaturismiteenuse pakkujate ühiseid huve ja toetab maaturismi arengut Eestis. Majutusettevõtetest Maaturismi liikmed moodustavad u 40% kõigist Eesti maamajutusettevõtetest.

EAS: EAS-i Turismiarenduskeskus tegeleb Eesti turundamisega ja teeb koostööd turismisihtkohtadega, et Eestis käiks võimalikult palju välisturiste. *Eesti-sisese turismi korraldamisega tegeleme vähem, sest siseturg on nii väike ja riigi tasandil püüame pigem välisriikidest raha sisse tuua.* Lisaks EAS-ile keegi üleriigilise turismikorraldusega ei tegele. Aga pole ka vaja, ettevõtjad saavad Eesti-siseselt ise hakkama.

Eesti siseturu arendamiseks tegeleb EAS *puhkaeestis.ee* keskkonnaga, aitab turismimesi läbiviimisel ja korraldab kampaaniaid. EAS teeb tihedat koostööd regionaalsete katusorganisatsioonidega, kellelt küsitakse sisendit, ja kogukondadega otse ei suhtle. *Puhkaeestis.ee* toimib hästi ja on riigi poolt ettevõtjatele suureks toeks. Abiks on seegi, et keskkonda registreerunud ettevõtja saab oma tutvustuse tasuta seitsmesse keelde tõlkida. EAS reklaamib vaid neid ettevõtjaid, kes on sinna registreerunud. Nende juurde viiakse ka pressi ja välistegijaid. Põhipartneriteks on organisatsioonid, kes tahavad saada välisturiste. EAS alustavaid ettevõtjaid eriti ei aita. EAS-il on väga hea koostöö Ida-Viru turismiklastiga. Nad on alati valmis pakumisi vastu võtma. Neil on hea kindel strateegia. EAS neid ei toeta, neil on partnerluslepingud ja omal raha. Kogukonnad saavad turismis osaleda läbi sündmuste korraldamise. Kui on toredad „kiiksuga“ sündmused, nagu võilille- või hapukurgifestival, saavad inimesed üle Eesti neist teada ja tulevad meeleldi vaatama. Reklaamimiseks tuleb kasutada meediat, tuntud inimesi või kohti ja üksteise

turunduskanaleid. Heaks näiteks on Anneli Kana, kes Metsanurmes on kogukonna turismiga sidunud.

MT: Eestis on viimastel aastatel hakatud kohalikke kogukondi turismi kaasama. Turismiettevõtjad teevad palju koostööd külaseltsidega, näiteks kogukonnaköökid, käsitöö ja meenete tegemisel. Enam ei pea otseselt ettevõtlusega tegelema, et olla turismiasjaline. Ilma kolme sektori koostööta piirkonda ei arenda. Lisaks koostöös osalemisele on igal kohalikul inimesel oluline roll turismimulje kujundamisel. *Ka poe ees istuvad maamehed mõjutavad külastaja muljet ja seega kujundavad piirkonna mainet. Maal on inimlik faktor tähtsamgi kui linnas.* Eestlased peavad õppima kogukonna kaasamist turismiteenuse pakkumisel, et kohalik panustaks turismi ja teeniks sellega raha. Tuleb ise ettevõtlik olla. Lisaks ööbimise pakkumisele peab nägema suuremat pilti. Iga Eesti piirkond tahab olla parim, igal pool on kaunis loodus. Külalislahkus on see, mis määrab turismis edu. Paremini läheb neil ettevõtjatel, kes suudavad kaasata kohaliku kogukonna ja näidata, et kõik inimesed on külalislahked, ka need, kes pole otseselt turismiga seotud.

MTÜ Maaturism saab kohalike kaasatust soodustada läbi oma liikmete. Eriti hea on seda teha võrgustike kaudu. Näiteks võib tuua liikmetest Sangaste Rukki küla ja Setomaa turismi. Maaturismi jaoks on väga oluline koostöö kohaliku võrgustikuga, kes on nende kõneisikuks kohapeal. Hea, kui tuleb sisend EHE-märgise andmiseks. Kokkuvõttes teenuse kvaliteet sellest tõuseb. Aga Eestis ei ole eriti palju võrgustikke.

3.2.3. Põhja-Eesti tasand

Põhja-Eesti tasandist andis ülevaate SA Põhja-Eesti Turism tegevjuht (PE), kes vastas küsimustele meili teel. SA Põhja-Eesti Turism on regionaalne turismiorganisatsioon, mis on asutatud Harjumaa, Lääne-Virumaa, Ida-Virumaa, Järvamaa ja Raplamaa omavalitsuste liitude ning MTÜ Eesti Maaturism poolt eesmärgiga koordineerida ning arendada turismialast tegevust ja turismiettevõtlusele vajalikku keskkonda Põhja-Eestis.

Turismistatistika, turismikorralduse ja -planeerimise tase on viies Põhja-Eesti regiooni maakonnas ebaühtlane. Samuti ka kohaliku kogukonna kaasatus turismikorraldusse. Kui neljas maakonnas eksisteerivad maakondlikud turismiinfokeskused, siis Harjumaal see

puudub. Teataval määral kompenseerib puudujääki Tallinna turismiinfokeskus. Erinevused ilmnevad ka turismieriala liitude, ühenduste või klastrite teemal. Ida-Virumaal toimetab aktiivselt Ida-Viru turismiklaster, kus on tagatud ettevõtjate ja kohaliku kogukonna kaasatus. Klaster eeldab nii ettevõtete kui kogukonna ühtset arusaama koostööst. Põhja-Eestis on ka nii üleriigiliselt, regionaalselt kui sihtgrupi põhiselt toimivaid koostöövorme. Tublisti on toimetanud KEEL. Mitmetes piirkondades panustavad turismiarengusse Leaderi tegevusgrupid. Ühe näitena võib tuua MTÜ Virumaa Koostöökogu, kelle initsiatiivist sai alguse SüdameTee marsruudi väljaarendamise idee. Järvamaal ja Raplamaal on maakondlik turismiarendamise initsiatiiv olnud pigem turismiinfokeskuse ja maavalitsuse tasandil. Harjumaal koordineerib turismi HEAKi koordinaator.

SA Põhja-Eesti Turism on partneriks EAS-ile ja tegeleb koostöös maakondadega regionaalse tootearenduse, turunduse ning turismiinfosüsteemi haldamise ja arendamisega. Igas maakonnas on turismiprofessionaalid, kes suhtlevad otse ettevõtjatega. SA Põhja-Eesti Turism tegeleb ka turismiettevõtetele ja avalikule sektorile koolituste korraldamisega. Lokaalse turismikorraldusega maakonna tasandil regioonikatus ei tegele.

Eesti üheks heaks turismialase koostöö näiteks on Romantiline Rannatee, mille tegutsemispõhimõtted tulenevad kohaliku kogukonna kaasatusest. Vinni vallas, Lääne-Virumaal on lähipiirkonna aktiivsemad ettevõtjad hakanud looma Kulina turismiklastrist, mille eesmärgiks on piirkonnas turismi arendamine ja läbi selle kohaliku elu mitmekesistamine. Turismi arendamiseks on eelkõige vaja entusiaste, nn sädeisikutest liidreid, kellel on kohaliku kogukonna usaldus ning kelle ideede ja tegevustega kaasa minnakse. Oluline on selgitada turismi mõjusid ning leida väljund piirkonna arendamiseks. Turism suurendab kogukonna elujõulisust, loob töökohti ja annab aluse väikeettevõtluse tekkeks.

3.2.4. Maakondlik tasand – Harjumaal ja Lääne-Virumaal

Lahemaa rahvusparki kahe maakonna turismikorralduse teemal intervjueriti maakondlikke turismikoordinaatoreid. Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse konsultant-turismikoordinaatorit intervjueriti nii silmast-silma kui meili teel, Lääne-Viru maavalitsuse arengu- ja planeeringuosakonna juhatajat silmast silma.

HM: Tallinna ümber valdades on teised prioriteedid kui turism, sest areng toimub niigi ja tänu Tallinnale satuvad turistid piirkonda niigi, seega pole vaja turismiga ekstra tegelda. Turismitegevus on ettevõtlus. See, kuidas kogukonda turismitegevusse kaasatakse, on seotud ettevõtjaga, kes piirkonnas teenust pakub. Turismiteenuste pakkumisega kaasneb alati müra ja ettevõtja peab saavutama kogukonna nõusoleku. Isegi siis, kui kogukond turismis otsest kasu ei näe, oleks mõistlik kohalikega läbi rääkida ja kogukonda kaasata.

Harjumaa turismikorraldusse kaasatakse piirkondi, kus on suurem potentsiaal turismi arendada ehk kus on vaatamisväärsusi, mis külastajale huvi pakuvad ja kus on juba välja kujunenud teenuse või toote pakkumine. Eelkõige kaasatakse turismiettevõtjaid ning läbi nende tegevuse ka kogukonda. Kohaliku kogukonna kaasatus turismitegevusse Harjumaal käib ka Leaderi tegevusgruppide või ettevõtjate koostöös tekkinud paketi pakkujate kaudu. Maakonna tasandil otseselt turismikorraldusse kogukondasid kaasatud pole. Initsiatiiv peab tulema altpoolt ehk kui on tugev kogukond, kes ise peab oluliseks osaleda maakonna turismiarengutes, siis saab teda kaasata. Mõne aasta eest püüdis HEAK alutada turismiettevõtjate katusorganisatsiooni. Organisatsioon sai loodud, aga pole tänaseni toimima hakanud, sest initsiatiiv ei tulnud rohujuure tasandilt.

Harjumaa turismi heaks näiteks on Prangli saar. Tänu Annika Prangli eestvedamisele on saar saanud turismivaldkonnas tuntuks. Ilma kogukonna toetuseta poleks nii väikesel territooriumil võimalik turismiettevõtlust arendada. Kogukond on aru saanud, et nii mõnelgi perel aitab turismiettevõtlus saarel ära elada ja nii edeneb turism tänu kogukonna kaasatusele.

LV: Lääne-Virumaal pole spetsialisti, kelle ainsaks tööks oleks maakonna turismikorraldus. Maavalituses on see ühe töötaja üks ülesanne mitmetest. Aga süsteem töötab ja seda poleks vaja muuta. Varsti likvideeritakse maavalitsus ja veel ei tea, mis turismikorraldusest saab. Võib-olla hakkab seda juhtima maakondlik arenduskeskus, nagu praegu paljudes maakondades. Aga võib-olla tehakse hoopis klaster. Eestis on maapiirkondades üldiselt suur turismiusk, kohati on see ülehinnatud. Turismiettevõtjad peavad toodete pakkumisel omavahel koostööd tegema, kuigi nad vahel ei taha, kui ei näe otsest kiiret kasu. Avaliku sektori rolliks on ettevõtjate koostöö toetamine, et luua töökohti ja kujundada imagot. Koostöövorm sõltub kohast ja olukorrast, aga seda on vaja reklaamiks, müügiks ja info liikumiseks. Lääne-Virumaal on heaks näiteks Unustatud Mõisate projekt, kus kohalikud

koolilapsed on kaasatud koduloouurimisse ja turismitegevusse. Turismivõrgustikke püütakse luua Pandivere ja Uljaste kandis, et kohalikke huvigruppe ühisturundusse kaasata.

Maavalitsus kaasab turismiasjalisi ümarlauda, korraldab infovahetust, aitab turismimesil osaleda ja annab välja maakondlikke trükiseid. Eelmisel aastal käidi koos Ida-Virumaaga Soomes mardilaadal. Maakonnas turismiinfopunkti pole. Rakvere infopunktis jagatakse maakonna materjale, aga väga passiivselt, ja maakondlikku turismiarendusse nad ei panusta.

3.2.5. Lahemaa tasand

Lahemaa turismikorraldusest tegi ülevaate keskkonnaameti Põhja regiooni looduskaitse juhtivspetsialist, keda intervjueriti kahel korral silmast silma. Arvamust küsiti ka teiste Eesti tasandite ekspertidelt.

KeA: Keskkonnaameti eesmärk pole otseselt turism ja kaasamine, vaid kaitseala tutvustamine. Külastuskorraldus pole rahvusparki haldaja ülesanne 2009. a ümberkorraldustest saati. Külastuskorralduse spetsialistid läksid RMK-sse tööle, aga nüüd tegelevad vaid taristuga. Keskkonnaameti kaitseplaneerija ja keskkonnahariduse spetsialistid tegelevad muuhulgas ka turismiga, näiteks koostavad infotahvlite sisu. RMK korraldab turismi, aga nende eesmärk pole rahvusvaheline külustus. Initsiatiiv turismi suunamiseks tuleb keskkonnaametilt.

Huvigruppide kaasamiseks loodi 2010. a keskkonnaameti eestvedamisel Lahemaa rahvusparki koostöökogu, mille tööst on võimalik osa võtta kõigil huvitatud osapooltel ja mille juhtgruppi kuuluvad keskkonnaameti, Kuusalu ja Vihula vallavalitsuse, keskkonnainspektsiooni, muinsuskaitseameti, RMK ja kohaliku kogukonna esindajad. Eraldi toimib külastuskorralduse ja keskkonnahariduse sektsioon. Koostöökogu võiks olla suurem ja aktiivsem. Turismivahendajad (giidid, majutajad, toitlustajad) tutvustavad Lahemaad, aga võiksid rohkem koostööd teha, et paremini lõpptarbijani jõuda. Keskkonnaamet teeb koostööd KEELi, Kolgaküla seltsi ja Eru Lahe rannarahva Seltsiga ja näeks meeleldi, et koostöö aktiivseks pooleks oleksid kohalikud seltsid, seda võiks juhtida rotatsiooni korras. Lootus on, et Lahemaa saab Euroopa säästva turismi sertifikaadi ja see parandab kaasatust. Praegu on kohalik elanik veidi tagaplaanil. Keskkonnaamet teeb

koostööd vaid nendega, kes tulevad koostöökokku. *Lahemaa turismis on heaks näiteks kohalike loodud külasisesed matkarajad. Keskkonnaameti mõte ongi, et oma piirkonda peaksid kohalikud elanikud tutvustama.*

Keskkonnaamet tahaks, et kohalikud elanikud saaksid turismist rohkem kasu. Nad vajaksid järele aitamist. Sellepärast on tore idee teha Lahemaad läbiv turismimarsruut, see oleks kogukonnaturismi alge. Sellega eristuks teistest matkaradadest. Turistidele meeldiks näha kohalikku elu. Keskkonnaamet ei tee peaaegu üldse turismialast koostööd kohalike omavalitsustega. Lahemaa külastuskorralduse ja keskkonnahariduse koosolekutel vallavalitsuse esindajad ei käi. Koostööprojektid aitaksid. Vallaametnikud on huvitatud küll, aga kaasatust võiks mõlemalt poolt rohkem olla. Ühistranspordi teemal peaks valla- ja maavalitsustega proovima koos midagi muuta, et Lahemaal saaks rohkem ka ilma autota liikuda. Lahemaal on kaks erinevat maakonda ja praegu bussiliiklus nende vahel puudub. Jalgrattalaenutuste süsteemi võiks koos välja mõelda.

Lahemaa turismikorralduseks keskkonnaamet:

- toetab loodusõbralikku ja kogukonda hoidvat turismi;
- on kokku kutsutud Lahemaa rahvusparki koostöökogu;
- on vedanud keskkonnahariduse- ja külastuskorralduse sektsiooni, kuhu kutsunud paljusid kohalikke, aga osalenud on vaid turismiasjalised;
- on loonud keskkonnahariduse õppeprogramme, mida võiksid ka kohalikud giidid kasutada;
- on valmis ühisprojektides osalema.

Keskkonnaameti peadirektor Andres Onemar ütles 2016. a sügisel Lahemaa rahvusparki 45. aastapäevale pühendatud konverentsil „Kohalikud kogukonnad, kultuurmaastikud ja pärand“: *Lahemaalased ise saavad hoida Lahemaa väärtusi ja näidata teistele. Selleks peab olema teadmisi, tuleb teha kokkuleppeid ja koostööd.* (Linno 2017)

EAS: Lahemaa turismi olukord on keeruline. Piirkonna nii tugevuseks kui nõrkuseks on tugev bränd, kuid puudub avaliku ja erasektori koostöö. Mujal Eestis on katusorganisatsioon, aga Põhja-Eestis mitte. Lahemaa on kahes maakonnas, kuid riigi tasandil reklaamitakse Lahemaad kui sihtkohta, mitte maakondi. *Vaatamata sellele, et*

Lahemaal puudub kõneisik ja kohalik võrgustik, on ta tänu Tallinna lähedusele saanud palju tähelepanu. Kuna keegi seal turismi otse ei koordineeri, toimetatakse piirkonnaga eklektiliselt. KEEL-iga on EAS koostööd teinud, aga oleks vaja, et loodaks Lahemaale kohalik võrgustik, kuhu kuuluks nii ettevõtjad, kohalikud omavalitsused kui keskkonnaamet. See ei pea olema väga aktiivne, aga EAS-il oleks vaja partneriks kohalikku kõneisikut. Nagu Soomaal, kus on võrgustik ja Aivar Ruukel teeb palju turundust. Tänu sellele on Soomaa tuntud. EAS-il on hea, et on kõneisik, kelle juurde saab külastajaid saata. Aga EAS-il pole üldiselt rahvusparkidega piisavat mõtestatud koostööd.

MT: Lahemaa turismikorraldus tundub olevat organiseeritud. Kõik Eesti piirkonnad vaevlevad koostöö puuduse all. Lahemaast on jäänud pigem hea mulje. Tundub, et vähemalt koostöötahe on olemas.

PE: Üks esimesi maaturismi koostöövõrgustikke KEEL pakub kohalikule kogukonnale kaasatust ja tegeleb piirkonna arendamisega. Lahemaal toimetavad heas koostöös mõisad, kus on välja töötatud erinevaid toote- ja teenusepakette. Korraldatakse rohkesti sündmusi, kuhu on oodatud ka kohaliku kogukonna esindajad.

HM: Et ühes piirkonnas areneks välja tugev turismikooslus, peab seal olema turismipotentsiaal ehk see, mille pärast turist sinna tuleb, kõigil piirkonnas turismivaldkonnas tegutsejatel eesmärk, mille poole pürgitakse, ja aktiivsed eestvedajad. Lahemaa on selleks liiga suur territoorium, et kõik seal toimivad kogukonnad üheselt eesmärgist aru saaksid. Aga kui kuskil midagi head tekkima hakkab, siis see aitab kindlasti asjast huvitatuid koondada. Praegu näen suuremat huvi Lahemaal turismi arendada pigem Lääne-Virumaa pool ja Kolgaküla piirkonnas.

LV: *Lahemaa on tugev bränd ja kohalikke võiks rohkem turismi rakendada. Nad võiksid oma oskusi kasutada ja teenuseid pakkuda lisasissetuleku teenimiseks. Näiteks jalgrattarendil ja –hooldusel võiks olla Lahemaal kasutust. Alati ei pea traditsioonilist turismiteenust – majutust ja toitlustust pakkuma. Tuleb leida oma nišš. KEEL on pikaajaline ja toimiv ühing, aga jäänud rohkem suhtlusorganiks. Võiks rohkem turundust ja tootearendust teha. Näiteks Lahemaa turismitalude toodet koos teiste kohalike tegijatega välja töötada. Keskkonnaametil on ressursid piiratud ja turism pole nende jaoks oluline. Ametnikud on maakonniti erinevad ja neil pole ühte kindlat reeglistikku. Keskkonnaamet*

võiks turismiettevõtjate ja kohalike omavalitsuste esindajatega rohkem turismiarengut korraldada ja rahvusparki kohta infot jagada. Lahemaal on alati olnud palju inimesi. Hea, kui ikka püsielanikke jääb ja liiga palju suvitajaid ei teki. Suvitajatel võivad olla teised vajadused ja kohalikel võib siis võimalusi vähemaks jääda. Lahemaal tuleks kaardistada intensiivse turismi kohti ning planeerida teenuseid ja taristut nii, et kohalikud turismist kasu saaksid.

VI: Siiani on keskkonnaamet kui Lahemaa rahvusparki haldaja kohalikke turismikorraldusse vähe kaasanud. Aga on tunda, et nüüd soovitakse kohalikega rohkem dialoogi ja oodatakse ettepanekuid loodusradade jmt kohta.

3.2.6. Kohalik tasand – Kuusalu ja Vihula vald

Meili teel vastasid küsimustele Lahemaa rahvusparki kahe valla ametnikud, Kuusalu vallavalitsuse arendus- ja vallavara spetsialist ning Vihula vallavalitsuse arendusnõunik.

KU: Kuusalu vallavalitsus ei ole kohalikku kogukonda turismikorraldusse eriti kaasanud. Vallavalitsus korraldab loodusobjektide korrashoidu ja viidastamist. Eravalduses olevate turismiobjektide haldamist ja reklaamimist korraldab omanik ise omal algatusel. RMK valduses olevaid loodusobjekte (ranna- ja metsaalasid) korrastab RMK. Lahemaa turismiväärtusi reklaamib keskkonnaamet ja haldab RMK.

Vallavalitsus saab turismikorraldusele ja sellesse kohalike kaasamisele kaasa aidata vallavara (vallamaa või –hoone) tasuta kasutamise võimaluse andmise või otsese rahalise panusega, näiteks projekti omaosaluse tasumisega. Õigem on öelda, et ettevõtlikud inimesed ja ettevõtted kaasavad vallavalitsust abistavaks pooleks. Heaks näiteks oli eelmisel aastal MTÜ Eru Lahe Rannarahva Seltsi eestvedamisel Kasispeale linnuvaatlustorni ehitamine, kuhu vallavalitsust koostööpartneriks kaasati.

VI: Kohalikke elanikke, kes ise valdkonnaga ei tegele, ei ole Vihula vallavalitsus turismikorraldusse kaasanud. Nad saavad turismist osa tugiteenuseid osutades, näiteks teenusepakkujatele puu- ja juurvilja müües või üritustel (Viru Folgil ja Võsu Jazzil)

kodukohvikuid pidades. *Turistid on siin alati käinud ja kohalikud võtavad seda kui loomulikku elu osa.*

Kohalikele ettevõtjatele püüab vallavalitsus pakkuda võimalust ennast reklaamida: on kokku kogunud kõigi soovijate info ja koostanud valla turismikaardi, mida huvilistel on võimalik alla laadida ja paljundada. Praegu on käsil info uuendamine. Igal kevadel korraldatakse volikogu ja vallavalitsuse komisjonide liikmete ja valla ametnike väljasõit valla territooriumil, et tutvustada olemasolevat ning näidata, mis aasta jooksul on tehtud ja mis on plaanis teha. Kasu on kahepoolne – ettevõtjad tunnevad, et vallajuhtidel ei ole nende tegemistest ükskõik ja kohalikud otsustajad saavad teada, mis ettevõtjate juures toimub.

3.2.7. Ettevõtja tasand Portugali ja Eesti rahvusparkis

Turismi ettevõtjate seisukohti uuriti silmast silma küsimusi (Lisa 2) esitades. Mõlemad ettevõtjad valiti sellised, kes oma rahvusparkides koostööd korraldavad. Portugalilt on Eestil palju õppida, sest seal käib palju turiste ja turismiarendusele pööratakse suurt tähelepanu.

PRT: Peneda Gerest, Portugali ainukest rahvusparki külastab suviti üle miljoni inimese. Põhiliselt käiakse omapead ja peamisteks külastajateks on portugallased. 90% portugallastest on elu jooksul Peneda Gereses käinud. Rahvusparki mõnda kohta pääseb vaid giidiga ja mõnes kohas saab autoga liikuda vaid tasu eest ega tohi peatuda. Portugalis on riigi poolt viie kaitseala peale üks juht, kes asub Lissabonis ega osale kohalikus koostöös. Koostöö on väga oluline ja seepärast löid kohalikud koostööühingu. Selle tulemusel on olukord palju parem, inimesed on avatud ja ausad, kui ei pea suhtlema ametnikega. Ühing juhtis ka säästva turismi sertifikaadi taotlemist. See töö oli väga pikk ja raske, aga tõhus. Tähtis on saada kokku kõik osapooled. Nüüd käiakse koos pigem teemapõhiselt, näiteks kõik rahvusparki majutusega tegelejad või restoranide omanikud. Portugalis on ühine logo ettevõtjatele, kes töötavad kaitsealal. Rahvusparkis töötades peab olema litsents, mida tuleb iga kahe aasta järel uuendada. See pole tasuline, aga tuleb kinni pidada reeglitest. Ettevõtjale mingeid erinõudmisi, näiteks hariduse osas pole.

Soovitused rahvusparkis turismi arendamiseks Portugali kogemusel:

- Tähtis on külastajale pakkuda mitmekülgset tegevust, rohkem kogemusi, elamusi.

- Turiste tuleb meelitada ööbima, siis saab neilt rohkem raha.
- Turistide arvu saab piirata, mõnda kohta lasta vaid kümme inimest, mõnda kohta vaid neid, kes rahvuspargis ööbivad.
- Turistide jaoks peab olema asju, mida nad saavad osta.
- Ka piknikukohtade eest võib raha küsida.
- Tuleb teha koostööd ja reklaamida omasid.
- Turistidele meeldib, kui giidid on kohalikud. Neid tuleb kasutada ja reklaamida.
- Turistidele peab rahvuspargis jagama infot, kuhu ei tohi minna ja miks.
- Kohalikud peavad turismist kasu saama, näiteks midagi müües või tube rentides, siis nad on turismiga nõus.
- Kogukonna kaasamine on väga raske.

LAH: KEELi loomise suurimaks tõukeks 2005. a oli väliturismi nõudluse kasv Soome turistide näol. Võrgustik asutati 17 peretaluga. Hakati kohe tegema koostööd riikliku looduskaitsekeskusega (kes oli rahvuspargi eelmine haldaja), töötati välja ühingu reeglid, mis oleksid kooskõlas säästva turismiga ning tehti ühisprojekte. Anti välja KEELi tutvustav trükk, tehti talude juurde taimerajad ja korraldati liikmetele koolitusi. Lahemaa loodusõhtutele telliti KEEL-i liikmetelt kohvilaud. 2007. a hakkas ühing süsteemsemalt tööle, loodi MTÜ, tehti arengukava ja hakati Leaderi projekte juhtima. Kohalikega on alati tehtud koostööd põhiliselt seeläbi, et nii teenused (giidid, ehitajad, meistrimehed) kui materjal (marjad, juurviljad) ja ka käsitöö ostetakse piirkonnast.

Lahemaa turismikorralduses puudub süsteem. Koostöö kohalike omavalitsustega on puudulik, nende poolt pole initsiatiivi. Kadrinas tehakse ettevõtjate ümarlauda, aga sellest ei piisa. Vallavalitsused peaksid koos algatama Lahemaa ettevõtjate ümarlauda. Keskkonnaametiga on üksikud koostööüritused, aga pole ühtset eesmärki, strateegiat. Keskkonnaameti algatatud töörühmad on juhuslikud, ei haara kõiki huvilisi. Säästva turismi osas on Lahemaal koostöö ebapiisav. Seepärast juhib kohalik Leaderi tegevusgrupp rahvusvahelist projekti, et saada Euroopa säästva turismi sertifikaat. Muidu hakkab kaootilisus piirama turismi Lahemaal. Keskkonnaamet ja RMK on projektis partneriteks, aga rahaliselt nad ei panusta.

3.3. Fookusgrupi intervjuu

Teada saamaks kohalike turismiettevõtjate arvamust Lahemaa turismikorraldusest ja kohalike elanike kaasatusest sellesse viidi läbi poolstruktureeritud intervjuu 12 KEELi liikmega. KEEL on Lahemaa piirkonna turismiga tegelevate elulaadiettevõtete katusorganisatsioon, kellel on praegu 16 liiget. KEELi tegevuse oluliseks osaks on oktoobrist aprillini kord kuus ühe liikme juures toimuvad õhtusöögid, kus peetakse koosolekut ja arutatakse temaatilisi uudiseid. Ühel sellisel koosviibimisel viidi läbi ka intervjuu, mille aluseks oli 12 küsimust (Lisa 3), mis puudutasid peamiselt nelja teemat: liikmete olukorda, kohaliku kogukonna kaasatust ja kasu, koostööd ametkonnaga ning rahvusparki eeliseid ja piiranguid. Allpool on toodud kokkuvõttev jutt intervjuu vastustest.

12-st intervjuueeritud KEELi liikmest vaid kolm on Lahemaalt pärit. Ülejäänud on piirkonda sisse tulnud, neist kolm turismi pärast. Ühel küsitletul sai tegevus alguse lammaste, kahel hobuste pidamisest. Üks hakkas turismiga tegelema, kuna jäi töötuks, neli otsisid võimalust töötada kodus. Turismis on asukoht väga tähtis ja Lahemaal hakkas ettevõtjatel kohe hästi minema. Keegi oma valikut ei kahetse, aga keegi ainult turismist peret ei toida. Pigem on see elustiilik. Mingitel perioodidel on olnud oluline, et keegi perest töötab ja teenib raha mujal. Mõni talu suudab ka veidi investeerida, teised mitte. Eriti laieneda ei tahetagi, kuna ise elatakse samas ega taheta oma privaatsust rikkuda. Pigem ollakse valmis arenema kvaliteedis. Oluliseks peetakse, et saab olla oma aja peremees ja mitmeid tegemisi kombineerida, näiteks majutust ja kohaliku toidu pakkumist või loomapidamist.

Keegi küsitletutest pidevalt teistele tööd ei anna ega teadlikult kohalikele kasu too. Hooti otsitakse töötajaid, näiteks Avatud Talude päeval, aga sobilikke leida on väga raske, kõik kohalikud on pidevalt palgatööl. Kui mõni talu suuremaid muudatusi teeb, siis kutsutakse naabreid vaatama, aga otse luba ei küsita ega kogukonnaga nõu ei peeta. Üks ettevõtja tõdes, *et kohalikud pole meist huvitatud. Tutvustasin algul meie tegevust külas ja kutsusin teisi kaasa, aga huvi oli napp.* Põhja-Eestis pole kohalikud eriti koostööst huvitatud, kõigil on kogu aeg kiire. Pealegi ei võeta vahel KEELi liikmeid kui uustulnukaid omaks. Turismist saavad kohalikud kasu seeläbi, et ümbruskond tehakse korda ja tekib uusi võimalusi. Avatud talude päeval käivad paljud kohalikud KEELi liikmetel külas. Ja pidevalt ostavad nende

toodangut kingituseks. KEELi liikmed hangivad võimalikult palju toorainet kohalikest tootjatelt. Vahel tundub aga, et kohalikel ongi parem, kui keegi midagi ei tee.

KEELi liikmed teevad oma võrgustiku raames koostööd ja soovivad turistidele üksteist. Lääne-Virumaal on külastajate põhisihtkohtadeks Palmse, Sagadi ja Vihula mõisad, Aqua Spa ning Virumaa Muuseumid. KEELi liikmed saavad neist ka kasu. Tänu neile on kliendid Lahemaa taludes pikemalt. Hobutaludest tellitakse mõisatesse hobusõitu. Üks talu teeb hobuteraapiaalast koostööd kohaliku omavalitsusega. Teisel on juba aastaid koostöö Kadrina keskkooli ja Neeruti seltsiga – kooligrupid käivad looduses ja einestavad talus.

Ametkond suhtub turismi hästi, aga ei püüagi tegijaid kaasata. Osaliselt aitavad nad ettevõtjatele kaasa, kui paluda. Näiteks Kadrinas ja Kuusalus aidatakse reklaami jagada. Vihula vallavalitsus tuleb vastu, kui on abi vaja, näiteks projektide puhul. Lääne-Virumaal aitab maavalitsus turismimessil osalemisel, Harjumaal mitte. KEEL on alati messil osalenud Lääne-Virumaa sektsioonis, kuigi paljud liikmed on Harjumaalt. Keskkonnaamet aitas Lahemaa juubeli puhul rahvusvahelise reklaamiga. Üldiselt tundub, et keskkonnaamet pigem pidurdab ettevõtlust. Miinuseks on see, et keskkonnaamet suhtub kõigisse ühtmoodi ega süvene. Kutsed saadetakse väga suurele ringile ja kaasatakse vaid neid, kes viitsivad koosolekutel käia. Seega ei saa öelda, et keskkonnaamet või RMK eriti kohalikke kaasaks. Ettevõtjate algatatud koostöös nad osalevad, aga ametkonnal puudub raha ja pole isegi turismiasjaliste listi. Lahemaal puudub süsteemne turismikorraldus, pole ka eraldi arengukava. Ametnikud ei tunne turismiettevõtluse vastu huvi, nad teevad kitsalt oma tööd. Kohalik Leaderi tegevusgrupp teeb Lahemaa turismiarenguks oluliselt rohkem. Samas on kõigil hea meel, et on rahvuspark, muidu oleks piirkond maju täis ehitatud, nüüd on tiheasustus keelatud. Ja tänu RMK-le on looduses taristu hästi korras. Kliendid on väga rahul, keskkond aitab turismile kõvasti kaasa. Karepa kandi liikmed kurdavad aga, et rahvuspargi piiridest väljaspool ei tehta mingeid viitasid ega matkaradu, isegi kui on RMK hallatav kaitseala.

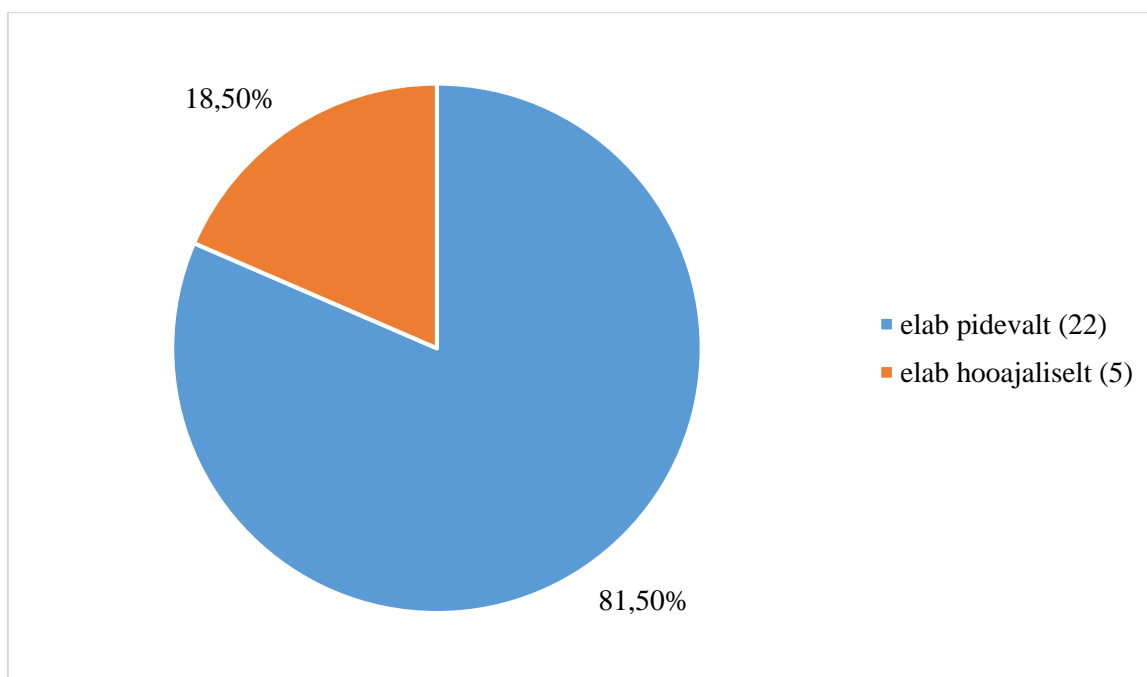
Igal KEELi liikmel on oma kindel sihtgrupp. Üks talu on keskendunud rohkem tööturismile, teised põhiliselt puhkajatele. Külastajaid on ka välismaalasi, mõnel rohkem, mõnel vähem. Kõige rohkem käib sakslasi, hollandlasi, soomlasi, venelasi, šveitslasi, prantslasi, aga on tulnud inimesi ka Indiast, Maltalt, USAst ja Hong Kongist. Kõik intervjueeritavad leiavad,

et nad on Lahemaa rahvuspargist palju kasu saanud. Turistide sihtkohaks on rahvuspark, seda saavad ettevõtjad ära kasutada.

3.4. Ankeetküsitlus kohalike elanike hulgas

Selgitamaks kohalike elanike arvamust Lahemaa turismikorraldusest ja nende kaasatusest sellesse viidi läbi ankeetküsitlus 19 küsimusega (Lisa 4), millele sai vastata internetis kahe nädala jooksul. Küsitluse link saadeti meili teel 80-le Lahemaa külavanemale ja vabaühenduse juhile. Vastuseid saadi 27-lt, s.t. 33,75% neist, kellele saadeti link.

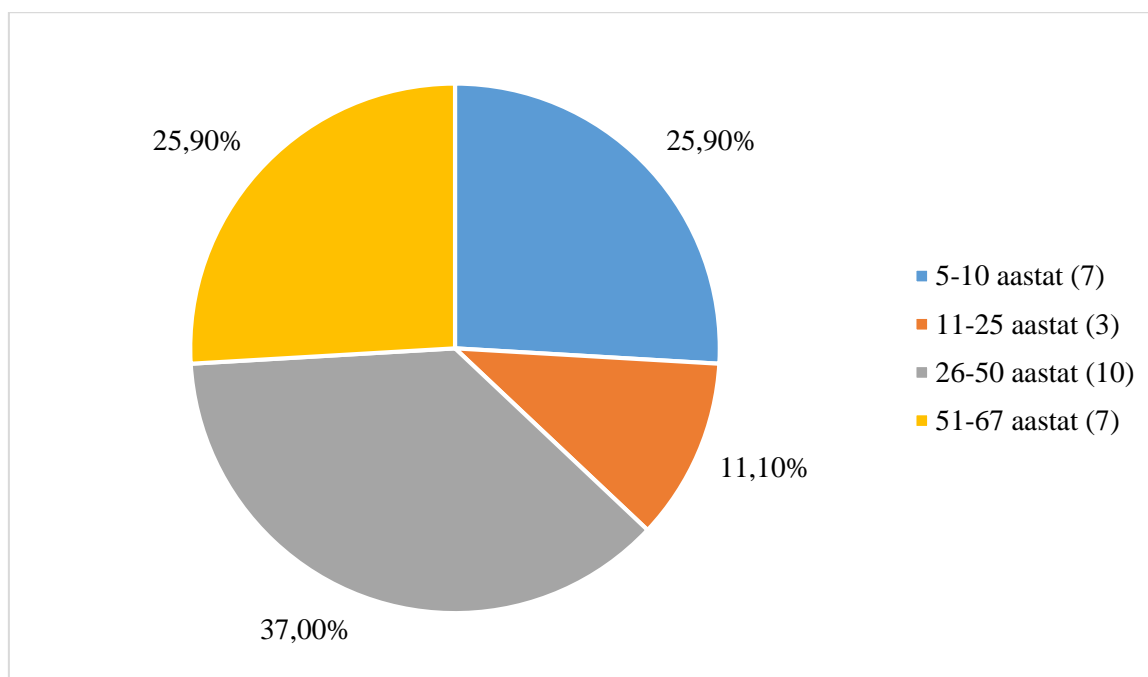
27-st küsitletust vastas 22 (81,5%), et elab Lahemaal pidevalt ja 5 (18,5%), et elab Lahemaal hooajaliselt (Joonis 3). Seega on suurem osa ankeedile vastanutest Lahemaa püsielanikud.



Joonis 3. Vastanute seos Lahemaaga

Vastanuid oli kokku 23-st külast. Kõige rohkem - kolm vastajat - oli Kolgakülast. Käsmust, Võsust ja Tsitrest oli igaühelst kaks vastajat. Üks vastaja märkis oma koduks kahte küla. Seega on 16 vastajat (59,26%) Kuusalu vallast Harjumaalt ja 11 (40,74%) Vihula vallast Lääne-Virumaalt.

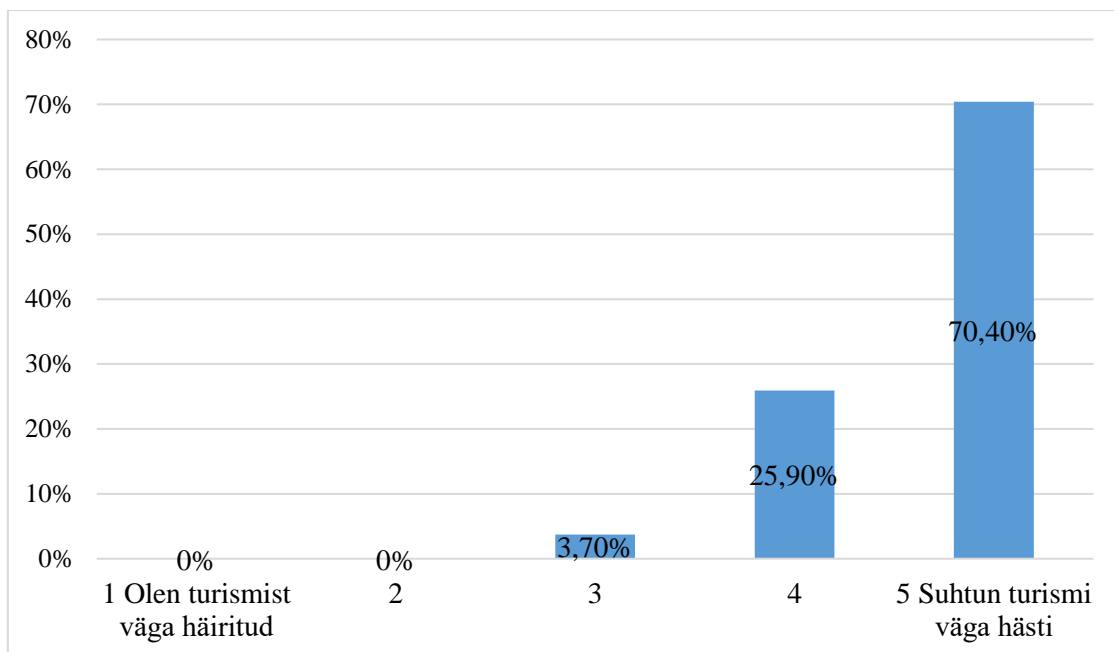
Vastajad on Lahemaal elanud 5-67 aastat (Joonis 4). 5-10 aastat on Lahemaal elanud seitse vastajat (25,9%) ja 11-25 aastat kolm vastajat (11,1%). 26-50 aastat on Lahemaal elanud kümme vastajat (37%), seitse vastajat (25,9%) on elanud Lahemaal üle 50 aasta. Niisiis võib öelda, et vastajad on Lahemaal piisavalt kaua elanud, et teemat vallata.



Joonis 4. Vastanute Lahemaal elamise aeg aastates

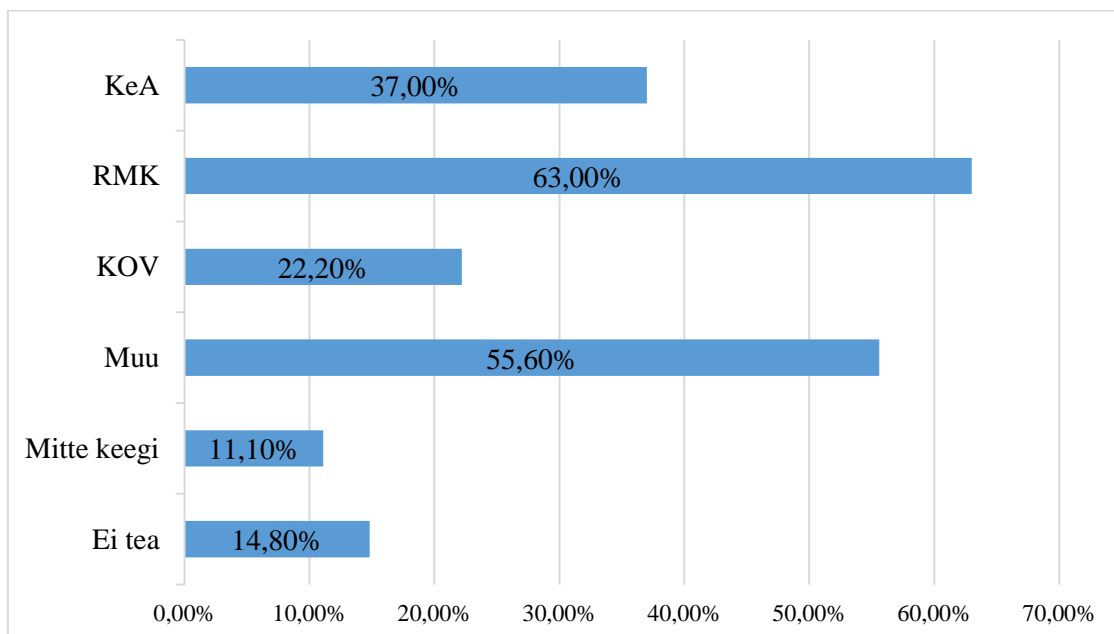
Kõigest 27-st küsitletust pole turismiga seotud 15 (55,56%). Neist kümme on Kuusalu ja viis Vihula vallast. 12 vastajat (44,44%) on turismiga seotud, neist viis retkejuhti/giidi, üks RMK loodusvaht, kolm majutusteenuse pakkujat (üks neist ka giid), üks muuseumi pidaja, üks kabeli rentija, kaks ei täpsustanud osa seost. Vallati on turismiga seotud kuus e. 37,5% Kuusalu valla vastajatest ja kuus e. 54,55% Vihula valla vastajatest.

Küsitletute suhtumine turismi Lahemaal (Joonis 5) on hea või väga hea. 27-st vastanust mitte keegi polnud turismist väga häiritud või häiritud. Vaid ühe (kes elab Tepelväljal ja Lobis Vihula vallas) suhtumine oli nii ja naa. Seitse vastajat (25,9%) suhtusid turismi hästi ja 19 (70,4%) väga hästi.



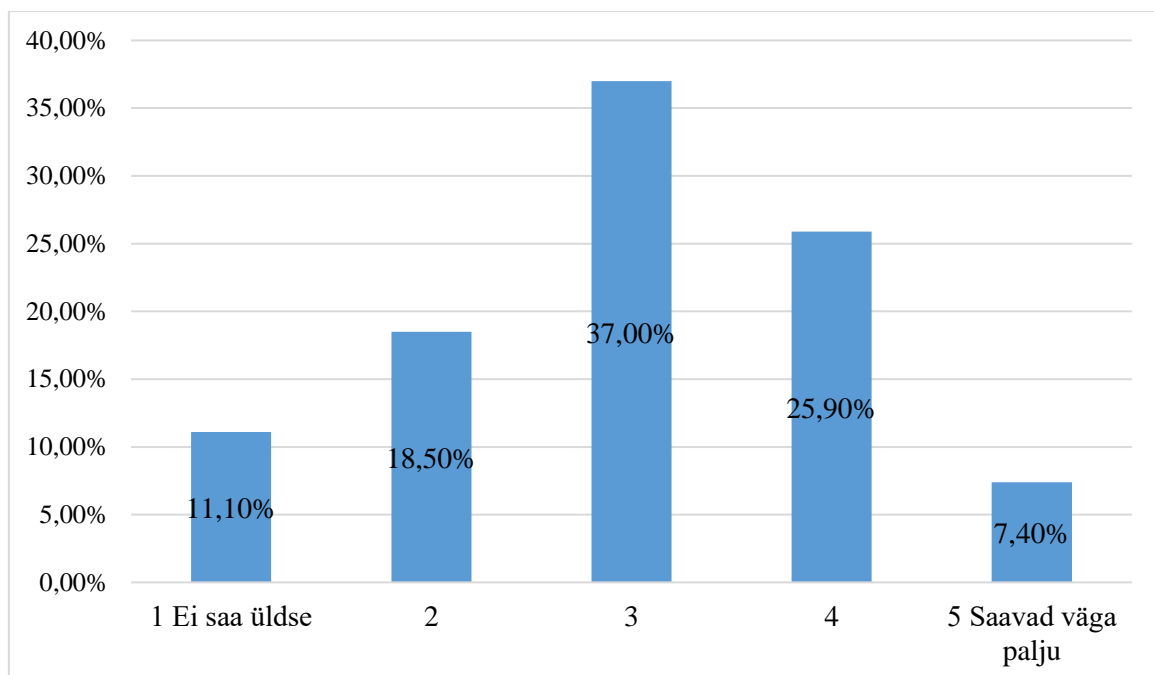
Joonis 5. Vastanute suhtumine turismi Lahemaal. Hinnati 5-palli skaalal, kus 1 – olen turismist väga häiritud ja 5 – suhtun turismi väga hästi

Küsimusele, kes tegeleb Lahemaal turismikorraldusega (Joonis 6), pakuti vastuseks kõige rohkem RMK-d, 27-st vastanust 17 (63%). Muud pakkus 15 inimest (55,6%) ja keskkonnaametit kümme (37%). Neli ei osanud vastata ja kolm arvas, et mitte keegi. Kuus inimest - neli Vihula ja kaks Kuusalu vallast - arvasid, et turismikorraldusega tegeleb ka kohalik omavalitsus.



Joonis 6. Vastanute arvamus sellest, kes tegeleb Lahemaal turismikorraldusega. Valida sai ka mitut varianti

Kui vastajatel paluti anda hinnang, kas nende arvates saavad Lahemaa kohalikud elanikud turismist kasu (Joonis 7), arvas kolm (11,1%), et ei saa üldse kasu, viis (18,5%), et saavad veidi ja kümme (37%), et nii ja naa. Seitse vastanut (25,9%) leidis, et kasu saadakse palju ja kaks (7,4%), et väga palju. Huvitav on märkida, et kõik kaheksa, kes väitsid, et kohalikud ei saa turismist üldse või saavad vähe kasu, olid Kuusalu vallast. Samas väitis üks Kuusalu valla elanik, et turismist saadakse väga palju kasu. Vihula valla vastanud arvasid kas nii ja naa (seitse inimest) või et saadakse keskmiselt kasu (kolm inimest). Vaid üks pakkus, et kasu saadakse väga palju.

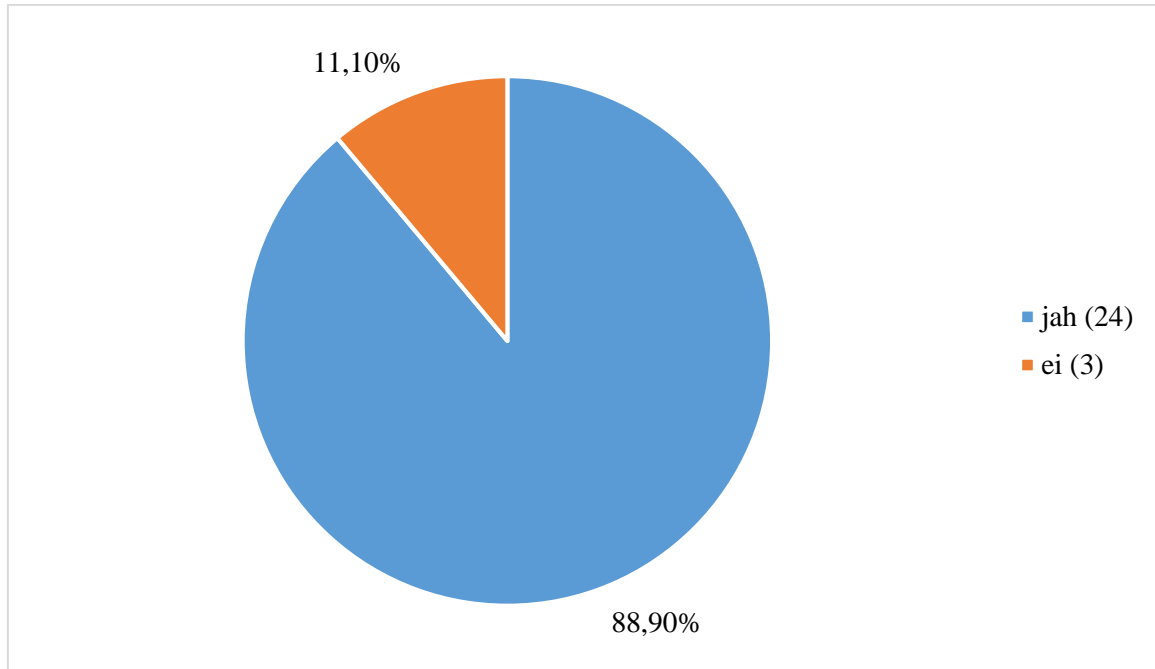


Joonis 7. Vastanute arvamus sellest, kas Lahemaa kohalikud elanikud saavad turismist kasu. Hinnati 5-palli skaalal, kus 1 – ei saa üldse kasu ja 5 – saavad väga palju kasu

Hinnates, millist kasu Lahemaa kohalikud elanikud turismist saavad, kirjutas üks vastanutest: *Turismi tuleks endale ette kujutada kui rahajõge, mis mööda külateed külla sisse ning sealt taas välja voolab. Kas ja milline püüinis ehitada, jäägu iga küla ja selle elanike enda otsustada.* Kõige rohkem arvati kasuks turismist tulenevaid töökohti või lisateenimise võimalust (11 korral). Leiti, et turism toetab kaudselt ja otseselt ettevõtlust maal. Teenuste pakkumise võimalusest mainiti majutust (kuuel korral), toitlustust (neljal korral), külapoodi või muud kaubandust (kolmel korral), giidindust ning meenete/suveniiride valmistamist ja müüki (kolmel korral). Raha mainis neli vastajat.

Kolm inimest arvasid, et turism suurendab Lahemaa tuntust laiemalt meeldiva elukeskkonnana ja aitab kaasa kuvandi parandamisele. Kolm vastanut leidsid, et tänu turismile korrastatakse erinevaid objekte, looduse- ja õpperadu, stende, viitasid ja vaatamisväärsusi, mida saavad kasutada ka kohalikud. Kaks mainisid, et osalt tänu turismile toimub piirkonnas rohkesti erinevaid üritusi. Kasuks peeti ka jätkusuutlikkust ja võõrkeelte kõnelemise vajadust. Kaks arvasid, et turism ei too kasu kohalikele, ainult korraldajatele. Üks vastaja kirjutas: *Noorematele turismisektoris töötavatele mitterahalise kasu jaotaksin keeleliseks kasuks, milleks on keelepraktika ehk otsene suhtlemine mingis võõrkeeles. Tööpraktika sooritamine (kas tasustatult või tasustamata) Lahemaa turismivaldkonna mõnes ettevõttes on tööalane praktiline kasu. Turismiettevõtte omanikule (või ka haldajale), kelleks on valdavalt keskealine ning vanem põlvkond, on turismist tulenev kasu rahaline ehk endale sissetuleku tagav.*

Enamik küsitletutest (24 inimest 27-st e. 88,9%) arvas, et kohalike turismist saadav kasu võiks olla suurem (Joonis 8). Vaid kolm leidsid, et ei võiks. Kõik nad elavad Vihula vallas – Käsmu ja Korjuse külas ning Võsu alevikus.

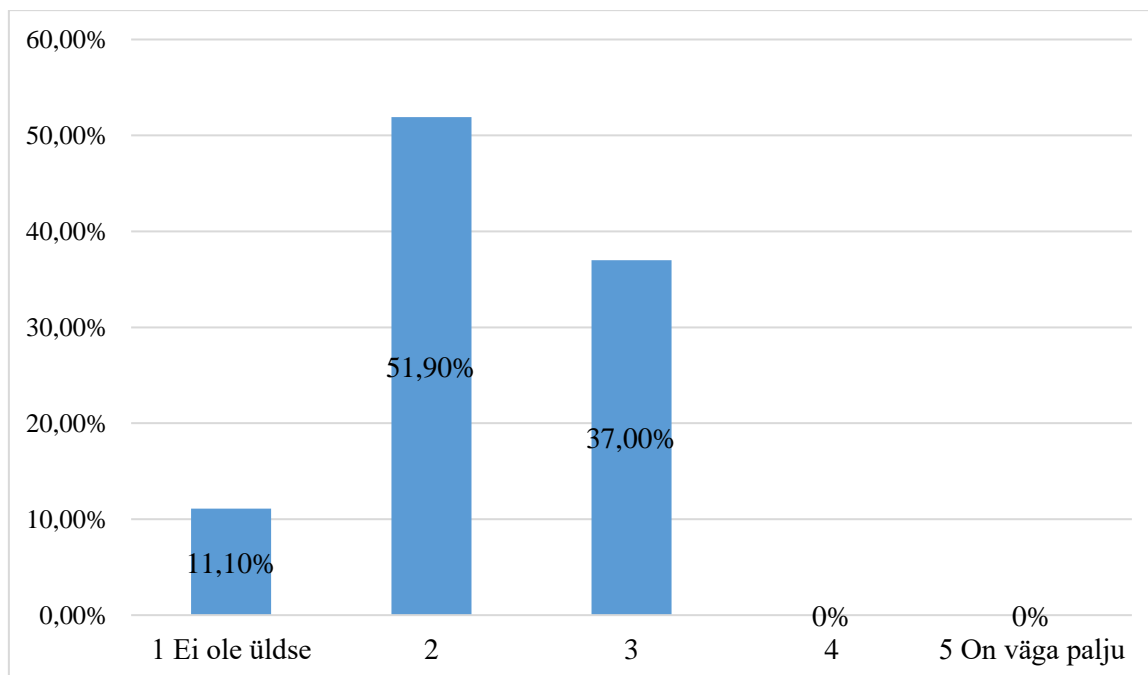


Joonis 8. Vastanute arvamus sellest, kas Lahemaa kohalike elanike kasu turismist võiks olla suurem

Küsimusele, kuidas kohalikud võiksid turismist rohkem kasu saada, vastati, et tuleks:

- arendada väikeettevõtlust ja teenuseid (2);
- eelistada kohalikke töökohtade täitmisel, teenuste ja toodete sisseostmisel;
- igaühel selleks ise tööd teha ja aktiivsem olla (4);
- palgata erapooletu Lahemaa turismikoordinaator;
- kohalikul omavalitsusel rohkem panustada küladesse ja külade turismi arengusse ning koordineerimisse (3);
- kohalikega rohkem koostöös turismi arendada (3);
- kohalikel lasta omavalmistatud kaupa külastavates kohtades turustada ilma kohatasuta (2);
- nuputada toredaid võimalusi, kuidas turistide huvi piirkonna vastu ära kasutada (2);
- ehitada välja Käsnu väikesadam;
- leida rohkem pühendunud inimesi, kes suudaksid teisi kaasata.

Mitte keegi küsitletutest ei arvanud, et kohalikud elanikud on Lahemaa turismikorraldusse palju või väga palju kaasatud (Joonis 9). Kümme inimest (37%) arvasid, et nii ja naa, 14 (51,9%), et on veidi kaasatud ja kolm (11,1%), et ei ole üldse. Vallati jagunesid vastajad nii, et Kuusalu vallast oli kolm inimest seisukohal, et kohalikud pole üldse kaasatud; kaheksa, et on veidi kaasatud ja viis, et nii ja naa. Vihula valla küsitletutest arvasid kuus, et on vähe kaasatud ja viis, et nii ja naa.



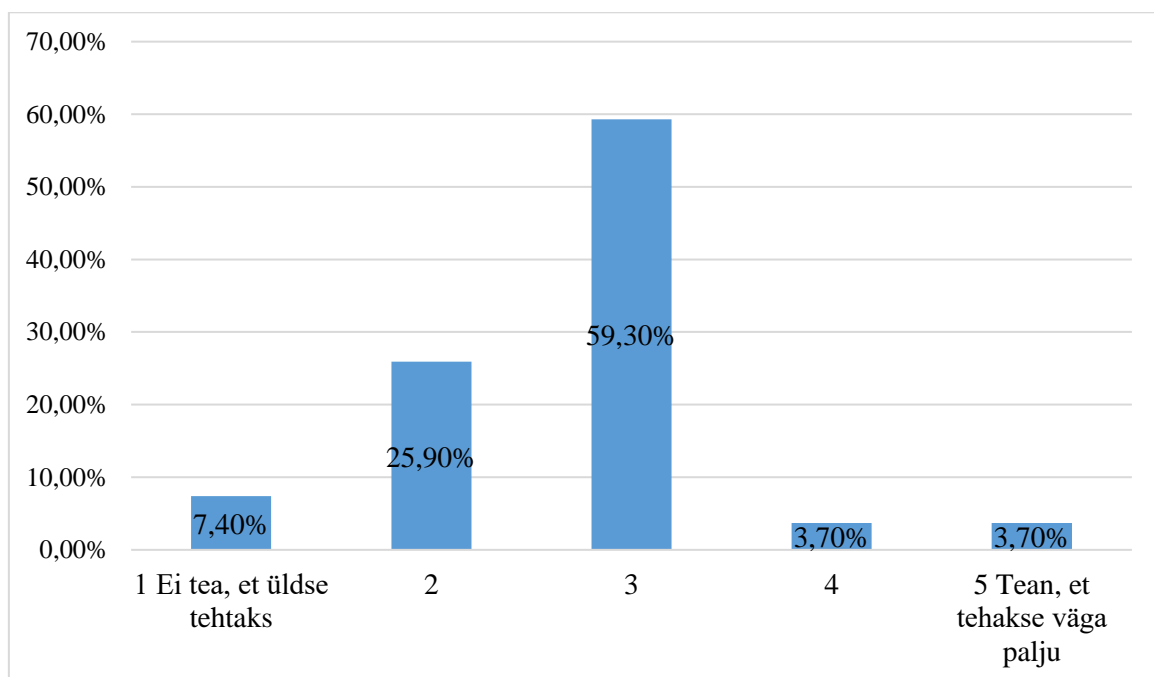
Joonis 9. Vastanute arvamus sellest, kas kohalikud elanikud on kaasatud Lahemaa turismikorraldusse. Hinnati 5-palli skaalal, kus 1 – ei ole üldse ja 5 – on väga palju

Kohalike turismikorraldusse kaasamise suurendamiseks soovitati neljal korral teenuste pakkumist – majutust, toitlustust, giidindust/retkejuhtimist, kalapüüki, jalgrattalaenutust ning aiasaaduste ja käsitöö müüki. Üks vastaja kirjutas, et *turismi arvelt teenimine ei ole kohustus, vaid võimalus. Need, kes seda soovivad, peaksid üles näitama suuremat initsiatiivi. Kõik on võimalik, kui uskuda ja vaeva näha.* Arvati ka, et turismiga tegelejad peaksid oma tööd tutvustama kohalikele. Vanem generatsioon saaks aidata sellega, et teab ajalugu ja noorem tunneb keeli. Rohkem tuleks teadvustada turismi kui eluviisi ja maal toimetulekuks võimalikku ettevõtlusvormi. Mainiti ka, et info peaks olema laiapinnalisem, jõudma iga elanikuni ning kaasaegne infovõrgustik toimima linna, alevike ja teiste sõlmpunktide vahel. Üks vastaja mainis, et inimesed on küllaltki perekesksed ja üks arvas, et turismikorralduses on juba piisavalt huvilisi esindatud.

Vastanud tahaksid olla turismikorraldusse kaasatud pigem siis, kui nad näevad selles otsest kasu, oleks aega ja võimalust. Näiteks üks külavanem kirjutas, et ta töötab koos külaseltsiga välja lahendusi, mis võimaldaks külal turismi arvelt paremini teenida. Kaks varem aktiivselt turismis tegutsejat olid valmis nooremaid aitama, aga enam ise mitte kaasa lööma. Üks vastaja tahaks olla tulevikus rohkem turismis tegev kui hetkel. Enamasti taheti ikka teenust

pakkuda, näiteks väikeste gruppide retkejuhiks või koduloorajal giidiks olla. Üks vastaja kirjutas, et kui ta töö ei käiks, teeks hosteli.

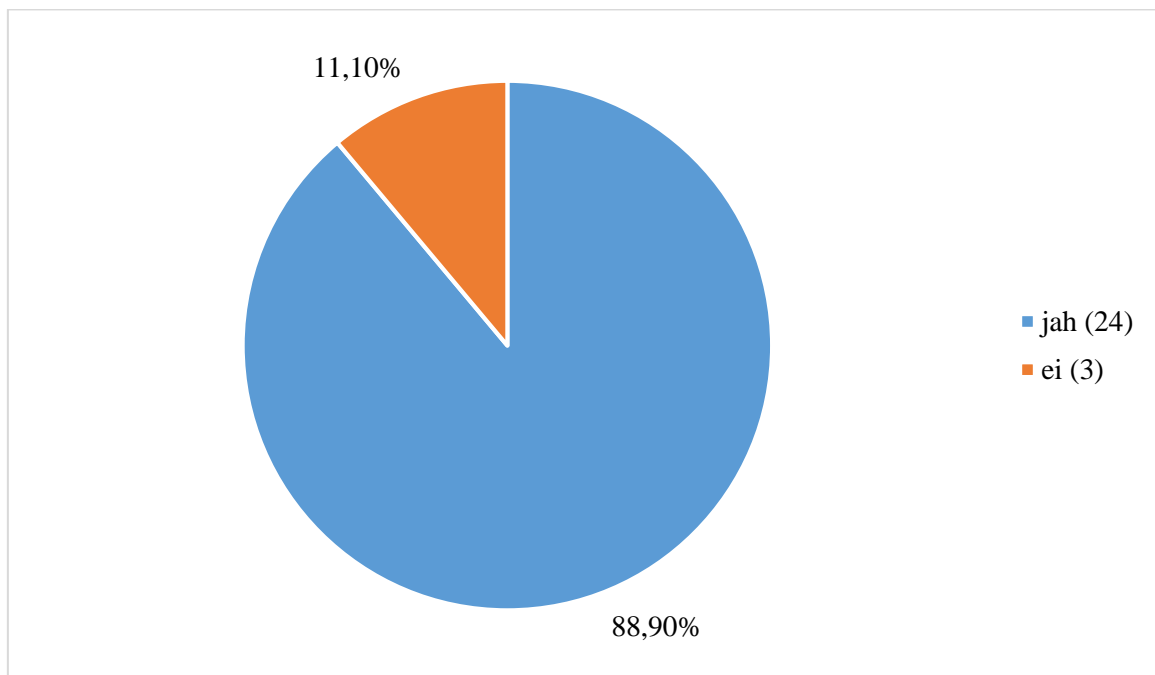
Turismialase koostöö kohta Lahemaal (Joonis 10) ei teadnud kaks vastanut (7,4%), et seda üldse tehtaks ja seitse (25,9%) arvasid, et tehakse veidi. Kõige rohkem vastanuid - 16 e. 59,3% arvas, et nii ja naa. Üks vastaja (3,7%) teadis, et Lahemaal tehakse koostööd ja üks (3,7%), et tehakse väga palju. Vähem teadsid koostööst Kuusalu valla elanikud. Kaks neist ei teadnud üldse, et turismialast koostööd tehtaks ja viis arvasid, et tehakse veidi. Üheksa Kuusalu ja seitse Vihula valla elanikku vastasid, et nii ja naa.



Joonis 10. Vastanute arvamus sellest, kas Lahemaal tehakse turismialast koostööd. Hinnati 5-palli skaalal, kus 1 – ei tea üldse, et tehtaks ja 5 – tean, et tehakse väga palju

Vastanutest, kes tegelevad turismiga, teevad mitmed ka koostööd, näiteks kohaliku omavalitsusega ja teiste ettevõtjatega ühisturundust. Need, kes turismiga ei tegele, arvavad, et koostöö on vajalik, nagu ka ühisprojektid ja –visioonid, ning et kui nad pakuksid turismiteenust, siis teeksid ka koostööd. Kolm vastanut tahaksid teha koostööd, et olla kodukandis väikeste gruppide giidiks. Üks tahaks enda külalistemaja arendada ja ühiskondliku tööna eramuuseumi avada. Üks vastaja kirjutas ka, et *koostöö on vahetevahel toimiv, kuid iseendale on kindlam loota.*

27-st vastanust 24 arvasid, et nende küla võiks olla planeeritaval Lahemaa turismimarsruudil (Joonis 11). Eitavalt vastasid kolm, neist üks elab hooajaliselt Korjusel, üks pidevalt Tepelväljas ja Lobis ning üks pidevalt Tsitres. Seega, kaks neist on Vihula ja üks Kuusalu vallast. Huvitav on see, et teine Tsitres elav vastaja soovib oma küla Lahemaa turismimarsruudile.



Joonis 11. Vastanute arvamus sellest, kas nende küla võiks olla osaks planeeritavast Lahemaad läbivast turismimarsruudist

Oma küla väärtusteks, mida turistidele näidata, pakkusid vastajad põhiliselt looduse ja kultuuripärandiga seonduvat (Tabel 6). Piirkondi, mida vaid oma küla elanikele hoida, oskasid nimetada vaid kümme vastajat, mainides näiteks randa või koduhoove.

Tabel 6. Vastanute arvamus sellest, mida oma külas turistidele näidata ja mida privaatsena hoida

Küla nimi	Väärtused, mida külastajatele näidata	Mida külas privaatsena hoida
Käsmu	Välisturistide jaoks on Käsmu „Euroopa avastamata pärl“. Suvised mastaapsed kultuuriüritused. Käsmu uus sadam, mis peaks valmima 2018. a	Liigne autoliiklus teeb külaelanikele muret. Tänavad on kitsad, parkimis- ja liiklemisvõimalused piiratud
Käsmu	Meri, ilusad majad, tiheasustusega küla, kirik, rahvamaja, kindralikabel, meremuuseum, õnnelikvihunnik, majakas, mets ja metsarajad	Kalmistu

Kolga alevik	Kolga mõis, Pudisoo jõgi, loodusrajad	
Kolgaküla	Vallamaja, rahvamaja, tööriistade muuseum, Lohja järv, saviaugud, terviserajad männimetsaga, spordikeskus, Valgejõe ürgoru kaldad aasudega, muinastee Viru silla kohaga	Vana karjalauda varemed Looga talu juures
Kolgaküla	Ennekõike ikka ilus loodus	Ei oska öelda
Kolgaküla	Rahvamaja, Härjakivi, majad	Mõned alad Valgejõe ääres peaksid olema külaelanike erilise kontrolli all
Koljaku	Lahemaa rahvuspargile omased väärtused	Peab austama iga inimese või pere privaatsust, muud pole peita midagi
Korjuse	Korjuse küla ainus väärtus on vaikus ja rahu. Tahame seda säilitada	Meie väikese küla kontekstis ei oska vastata
Kotka	Pole midagi ajalooliselt väärtuslikku kahjuks enam	
Kuusalu	Ajalugu ja loodus	Ei
Leesi	Leesil rannakülale omane kirik ja kirikaed, pikk rannajoon	
Palmse	Mõisakompleks, kloostrikivid, maareformi ausammas, näjakangrud, hobuturism, metallitööstuse ettevõtted, toidlustuskohad, kultuuriüritused, suvised väliüritused, raietest aastaid puutumata metsad	Ei
Pudisoo	Pärlijõgi	Rand
Soorinna	Turje kelder, Hundikangrud, pank	Loopealne
Suurpea	Vana sõjaväelinnak	Rand
Tepelvälja ja Lobi	Muuseum, talud oma teenuste ja toodanguga, vaatamisväärsused, pärandkultuur, looduslikult huvitavad paigad, tellitavad programmid kohalikelt, näit. kohalik toit, töötoad, koolitused, seminarid, puhkamise võimalused, saun ja soojavee tünn, enda kasvatatud marjad, köögiviljad, kooskokkamised, vabatahtliku töö pakkumised (talutööd, ehitamine, restaureerimine, talgud)	Iga elanik teab ise, mis koht see on ja sinna inimesi ei viida ega panda ka kusagile kirja nagu seegi ankeet
Tsitre	Tsitre liivarand vaatlustorniga, endine Kolga mõisa Tsitre suvelossi koht ja park	Tsitre nina poole viiv, küla läbiv tee, Väike-Tsitre
Tsitre	RMK pakub telkimis- ja grillimiskohti, kuid see pole väärtus omaette. On mõisapark ja Muuksi linnamägi	
Turbuneeme	Kaluriküla ajalugu, kaunid vaated Eru lahele, merelinnud, rändrahnud	Ei ole
Vainupea	Materiaalses võtmes - Vainupea kabel, Suureliiva rand, Kaarnakivi. Mittemateriaalses võtmes - kogukondlik tegevus	Koduhoovid
Vergi	Mererand, koduloorada (tahvlid küll vaid eestikeelsed), Vergi Majas ööbimisvõimalus	Ei näe praegu erilist probleemi
Vihasso	Linnutorn, vana kalme, jalakas, rahvamaja ja selle loomise lugu, kodulootare	Ei ole minu arvates
Viinistu	Kultuuri- ja konverentsikeskus, külamuuseum	Maalahe ümbrus
Võsu	Matkarajad piirkonnas, vahetu asukoht mere ääres	Pole sellist või ei tea, et oleks
Võsu alevik	Suviti liivane pikk ja avar mererand, vanad jändrikud rannamännid, uus Võsu-Käsmu kergliiklustee aastaringsest. Infostendidega koduloorada. Võsu on	Me ei saa seda niimoodi kontrollida, see oleks raske,

	hea arhitektuuriarengu näide kunagisest kalurikülast kuni väikese kuurortini. Lahtine turg ja Pritsikuuris ehk Tuletõrjeseltsi majas olev Käsitöökuur, toidupood, kohvikud	kuid võimalik. Võsu on olnud alati avatud siia tulijatele
Võsupere	Meie küla läbivad turismimarsruudid. Põhiline turismiatraktsioon on restoran Lahemaa Kohvikann	Sellist piirkonda ei tea

Ankeedi lõpus anti vastajatele võimalus käsitletud teemal soovi korral midagi lisada. Seda kasutas kümme inimest. Kaks mainisid, et Lahemaa on suurem piirkond kui vaid rahvuspark. Leiti, et suur töö on tuua välisturist kohale, kohapealne tugi on puudulik või puudub ja et turismile midagi olulist rajada on mõttetu, kuna see on nii lühiajaline (sesoonne). Paljuski jääb Lahemaa läänepoolne turism selle taha, et pole korralikku suure grupi majutusvõimalust ja toitlustust. Kurdeti, et Tsiitre küla on turismihooajal väga suure puhkajate surve all ja et pole tagatud randa pääs kallasrajale. Ettepanekuna toodi, et kohalik omavalitsus tuleks tööle panna; viitasid, silte ja teeäärseid puhkekohti juurde teha ning teeääred puudest puhastada. Kirjutati ka häid soovet, näiteks *elame edasi ja oleme vaatamata kõigele positiivsed!*

3.5. Uurimistulemuste analüüs

Uuringute tulemuste põhjal koostati ülevaatlik tabel lähtuvalt magistritöö uurimisküsimustest (Tabel 7).

Kaasaegsed turismi arengudokumendid eeldavad säästva turismi ja kogukonna kaasatuse planeerimist. Selles mõttes olid analüüsitud dokumentidest paremateks näideteks Eesti riiklik turismiarenduskava ja Lahemaa kaitsekorralduskava. Kõik Lahemaa kogukondlikud arengudokumendid näitavad kogukonna valmisolekut kaasatuseks turismikorraldusse. Seda kinnitavad ka intervjuud ja ankeetküsitlus. Samas aga näitavad, et reaalses elus kaasamine eriti hästi ei toimi. Kohalike seas läbi viidud ankeetküsitlus tõestab, et kogukonna suhtumine turismi on hea. Vaatamata suurele turistide hulgale ei väitnud isegi külastavates kohtades keegi, et oleks turismist häiritud. Enamik vastanutest leiab, et kogukond võiks olla rohkem kaasatud turismikorraldusse, saada turismist rohkem kasu ja teha turismialast koostööd. Ka kõik eksperdid kinnitavad koostöö vajadust. Peamine vastuolu, mis takistab piisavat kaasatust, näib peituvat selles, et ei teata, kes peaks seda algatama ja juhtima. Uuringutes selgus, et ametkond ootab kogukonna initsiatiivi, kogukond peab kaasamist aga ametkonna kohustuseks. Kohalikud ettevõtjad leiavad, et ametnikud peaksid neid rohkem kaasama, aga

neil endil pole õnnestunud kogukonda eriti palju kaasata. Huvitav on see, et ettevõtjad ootavad pigem keskkonnaameti, kogukond aga kohaliku omavalitsuse initsiatiivi. Kogukonna arvates tegeleb Lahemaal turismikorraldusega kõige rohkem RMK, kuid RMK-lt koostöö algatamist ei eeldata.

Selge erinevus nii dokumentide, fookusgrupi intervjuu kui ankeetide ja osaliselt ka ekspertide intervjuude põhjal ilmneb suhtumises turismi ja kogukonna sellesse kaasamisse kahe Lahemaa valla vahel. Vihula vallas on rohkem kohalikke turismitegevusse haaratud, valla arengukavas on turism määraval kohal ning ka inimeste suhtumine turismikorraldusse on positiivsem kui Kuusalu vallas. Tundub, et suhtumise erinevus algab maakondlikult tasandilt – Harjumaal ei peeta turismi piirkonna arengus nii tähtsaks kui Lääne-Virumaal.

Tabel 7. Erinevate meetodite tulemusel saadud vastused uurimisküsimustele

	Amet-kondlikud dokumendid	Kogu-kondlikud dokumendid	Eksperti-intervjuud	Ettevõtjate fookus-grupp	Kohalike ankeet-küsitlus
1. Millisel määral on kohalik kogukond kaasatud Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ja -tegevustesse?	Käsitletud vaid Vihula valla arengukavas ja Lahemaa KKK-s	Kogukond kaasab, ametkond mitte	Vähesel määral	Pigem ei ole kaasatust	Pigem ei ole kaasatust
2. Milline on ametkonna, kohaliku kogukonna ja kohalike turismiettevõtjate hinnang kogukonna kaasatusele Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse?	Mingil määral planeeritakse, v.a. Kuusalu valla arengukavas	Oleks vaja rohkem kaasata. Valmisolek olemas	Oleks vaja rohkem kaasata	Oleks vaja rohkem kaasata	Oleks vaja rohkem kaasata. Valmisolek olemas
3. Kuidas saaks kohaliku kogukonna kaasatust Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ja -tegevustesse vajadusel suurendada?	Pole enamasti otse mainitud	Pole enamasti otse mainitud. Mõnes dokumendis on planeeritud koostööd RMK või KeA-ga	Oodatakse kogukonna-poolset initsiatiivi	Oodatakse ametkonna-poolset initsiatiivi	Oodatakse ametkonna-poolset initsiatiivi

Tabel 8 annab ülevaate, milline on erineva tasandi ametkondade hinnang kohalike kaasamisele (Lahemaa) turismikorraldusse arengudokumentidest ja ekspertide intervjuudest lähtuvalt. Kõikidel tasanditel toetatakse koostööd ja kaasamist, mõni ametkond peab seda vähem tähtsaks kui teine. Riiklikult pole Lahemaa turismikorraldus kellegi ülesandeks määratud. Kõige rohkem tegeleb sellega keskkonnaamet ja kõige vähem Kuusalu vallavalitsus.

Tabel 8. Ametkonna erinevate tasandite hinnang kohaliku kogukonna turismikorraldusse kaasamisele

	Arengudokumendid	Ekspertiintervjuud
Euroopa tasand		Toetav. Konkreetsed tegevused säästva turismi edendamiseks
Eesti tasand	Toetav. Konkreetsed tegevused säästva turismi edendamiseks	Toetav. Eelkõige oodatakse kolme sektori koostöö tegemist ja võrgustiku loomist
Põhja-Eesti tasand	Puudub kehtiv turismi arengukava	Eelkõige oodatakse kohaliku koostöö tegemist
Maakondlik tasand	Lääne-Virumaal vähe. Harjumaal toetav, oodatakse kohalikku initsiatiivi	Toetav, eelkõige oodatakse kohaliku koostöö tegemist. Harjumaal oodatakse kohalikku initsiatiivi
Lahemaa tasand	Toetav. Konkreetsed tegevused säästva turismi edendamiseks ja kohaliku kogukonna kaasamiseks nii sündmuste korraldamisse kui turismi planeerimisse	Toetav. Oodatakse rohkem kohalikku initsiatiivi
Kohalik tasand	Kuusalu vallas pole mainitud. Vihula vallas planeeritakse	Kuusalus toetus väga nõrk, oodatakse kogukonna, KeA ja RMK initsiatiivi. Vihulas koostöö pigem ettevõtjatega.

Uurimistulemuste põhjal võib väita, et tööhüpotees pidas paika - kohalik kogukond ei ole piisavalt kaasatud Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse.

4. ARUTELU

Lahemaa rahvuspark on üks külastatavamaid looduspiirkondi Eestis. Maailma kirjanduses rõhutatakse kaasava turismikorralduse vajalikkust kaitsealadel. Turism on kaitsealadel paratamatu nähtus ja kui seda ei juhita ega planeerita, siis kaob selle üle kontroll ja turismiga teenitav tulu läheb rahvuspargist välja, ilma et kohalik kogukond sellest kasu saaks. Läbiviidud uuringud kinnitavad, et Lahemaal puudub süsteemne turismikorraldus. Kõik osapooled, nii keskkonnaamet, RMK, kohalikud omavalitsused, kohalikud ettevõtjad kui külaseltsid teevad juba praegu kuigi palju koostööd, kuid kuna see pole otseselt kellegi ülesanne, siis tehakse seda kaootiliselt. Uuringud näitavad, et kõik nad oleksid valmis suuremaks koostööks ja kaasamiseks. Eestis on riigi poolt läbi mõtlemata rahvusparkide turismikorraldus, seega ka kohalike kaasatus sellesse. Mingis mõttes on hea, kui pole rangeid reegleid ja ametkondlikku juhtimist, see annab kogukonnale suurema vabaduse ja võimaluse. Kuid kohalikel puuduvad vajalikud teadmised ja nad ootavad ametnike tuge. Näiteks enamik ankeedile vastanutest ei teinud turismikorraldusel ja –tegevusel vahet, turismikorraldust mõisteti vaid tegevuse, teenusena. Teati ka üsna vähe, kes Lahemaal turismikorraldusega tegeleb. See näitab, et poleks tark panna kogukonda koostööd ja turismikorraldust juhtima.

Turismi koordineerimatus peegeldub ka täpsete ülevaadete puudumises. Praegu pole piisavalt täpset arusaama ja informatsiooni, kui palju inimesi külastab Lahemaa rahvusparki tervikuna, mida nad kaitsealal teevad, kuhu ja kui kauaks lähevad. Raske on hinnata ka, kui paljud kohalikud turismist otse kasu saavad. Toimiv ja kaasav turismikorraldus aitaks nii turistide voogu kui väliseid konkurente kontrollida, sesoonsust vähendada ja piirkonda paremini turundada, et turismist tulev kasu jääks kogukonnale. Maaülikooli õppejõud Tarmo Pilving tõdes 2017. a aprillis Kolgakülas Viru raba matkaraja 40. sünnipäevale pühendatud seminaril oma ettekandes:

Lahemaal on kindlasti suur võimalus olla tulevikus populaarne turismisihtkoht, kus on nii külastajal kui ka kohalikul mõnus olla ning on säilinud looduslik mitmekesisus, kui õigeid otsuseid tehakse kohe praegu (Linno 2017).

Läbitöötatud kirjanduse ja uurimistulemuste põhjal võib tuua mõned ettepanekud, kuidas saaks erinevatel tasanditel tõsta kohaliku kogukonna kaasatust Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ja –tegevustesse ning seeläbi suurendada turismi kontrolli ja kasu:

- Riigi tasandil tuleks luua rahvusparkide turismikorralduse süsteem, mis määraks turismi juhtimise, seire ja kontrolli. Kõik osapooled peaksid olema kaasatud.
- Nii regiooni (Põhja-Eesti) kui maakonna (Harjumaa ja Lääne-Virumaa) tasandil tuleks suurem rõhk panna kohaliku koostöö innustamisele.
- Lahemaa tasandil tuleks koostada säästva turismi strateegia ja taotleda säästva turismi sertifikaati. Seejuures on väga oluline, kes ja kuidas strateegia koostab, et kogukond oleks ka sisuliselt kohe algusest kaasatud. Siis on koostööl mõtet ja see peaks püsima jääma. Väliste ekspertide koostatud strateegia ei pruugi olla tulemuslik.
- Kohalikul tasandil peaks ennekõike Kuusalu vallavalitsus mõtlema, kuidas valla suurt turismipotentsiaali kasutada. Vihula vallalt võiks võtta eeskuju.
- Kohalike ettevõtjate tasandil tuleks ise võrgustik luua. Võimalus selleks on olemas, tuleb vaid olemasolev ressurss koondada. Koostööd tuleks teha SA-ga Põhja-Eesti Turism, kuna see hõlmab Lahemaa mõlemat maakonda.
- Kogukonna tasandil võiks harrastada kogukonnaturismi, aga mitte nii nagu arengumaades, et kasum jagatakse kogukonnale, vaid ärimudelina. Üheks väljundiks võiks olla juba planeeritav matkarada, mis läbiks kogukondi.

Edaspidi võiks Lahemaa rahvuspargis uurida kohaliku kogukonna turismist saadavat kasu, turismi võimalikku negatiivset mõju kogukonnale ja ka seda, miks nii vähesed kohalikud elanikud valivad tegevusalaks turismi.

KOKKUVÕTE

Turism on maailmas üks suuremaid ja kiiremini kasvavaid majandusharusid. Viimase 60 aastaga on globaalse turismi näitajad pidevalt järjest tõusnud. Kõik viitab sellele, et see trend jätkub. Juba mõnekümne aastaga võib praegune külastatavus veel kahekordistuda.

Turismi hüppelisest kasvust ja massiturismi tagasilöökidest tingituna ning ülemaailmsetest säästva arengu põhimõtetest mõjutatuna hakkas 1980ndatel levima säästva turismi idee. Säästvas turismis peetakse oluliseks kolme lähtekohta: keskkonna- ja kultuuripärandi säilimist, kohaliku kogukonna austamist ning majandusliku kasu õiglast jagamist. Säästev turism on seega otseselt seotud kohaliku kogukonna kaasamisega. Aastakümnetega on nii turism laiemalt kui kogukonna kaasatus sellesse muutunud üha mitmekesisemaks. Uuel sajandil pööratakse üha enam rõhku sellele, kuidas kohalikku kogukonda kaasata turismi planeerimisse, arendamisse ja korraldusse, et võimalikult palju turismi tulust jääks kogukonnale.

Säästev turism on eriti oluline kaitsealadel, kus turism on paratamatu ja selle mõju tuleb kontrollida. Oluline on kaitsealade haldajate, kogukonna ja turismiettevõtete vaheline koostöö ja eriti positiivseks peetakse seda, kui kohalikud elanikud osalevad nii kaitseala kavandamises kui ka selle hilisemas töös, näiteks turismis. Ka Eesti kaitsealadel püütakse rakendada säästvat turismi ning kaasata kohalikku kogukonda turismikorraldusse.

Magistritöö eesmärgiks oli nii maailma kui Eesti turismitrendidest lähtuvalt teada saada kohaliku kogukonna ja ametkonna hinnang kogukonna kaasatusele Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse ning valmisolek seda vajadusel suurendada. Uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutati piirkondlike ja valdkondlike arengudokumentide analüüsi, erinevate tasandite turismiekspertidega intervjuusid, kohalike turismiettevõtjatega fookusgrupi intervjuud ja ankeetküsitlust kohalike elanike hulgas.

Magistritöö teema on aktuaalne, sest loodusturismil nähakse Eestis suurt potentsiaali, kuid Lahemaa rahvuspargis, mis on Eesti üks populaarsemaid loodusturismi piirkondi,

tunnetavad turismiasjalised, et turismikorraldus on kaootiline ega too kohalikele elanikele piisavalt kasu. Kohaliku kogukonna suurem kaasamine võiks olukorda parandada. Teema aktuaalsus on üles kerkinud Lahemaal, aga puudutab teisi rahvusparke Eestis. Magistritööle oli seatud tööhüpotees: Kohalik kogukond ei ole piisavalt kaasatud Lahemaa rahvusparki turismikorraldusse. Uuringute tulemusel sai väita, et see pidas paika.

Läbiviidud uuringud kinnitasid, et kõik osapooled oleksid Lahemaal valmis suuremaks koostööks ja kogukonna kaasamiseks, aga Lahemaa rahvusparkis puudub süsteemne turismikorraldus, seega ka kohalike kaasatus sellesse. Koordineerimatus peegeldub ka täpsete ülevaadete puudumises. Praegu pole piisavalt täpset arusaama ja informatsiooni, kui palju inimesi külastab Lahemaa rahvusparki tervikuna, mida nad kaitsealal teevad, kuhu ja kui kauaks lähevad. Raske on hinnata ka, kui paljud kohalikud turismist otse kasu saavad. Toimiv ja kaasav turismikorraldus aitaks nii turistide voogu kui väliseid konkurente kontrollida, sesoonsust vähendada ja piirkonda paremini turundada, et turismist tulev kasu jääks kogukonnale.

Läbitöötatud kirjanduse ja uurimistulemuste põhjal tegi autor konkreetseid ettepanekuid, kuidas saaks erinevatel tasanditel tõsta kohaliku kogukonna kaasatust Lahemaa rahvusparki turismikorraldusse ja –tegevustesse. Riigil tuleks luua rahvusparkide turismikorralduse süsteem. Kohalikel turismiettevõtjatel tuleks teha koostööd omavahel ja ametkonnaga ning moodustada klaster. Rahvusparki haldajal tuleks koostada säästva turismi strateegia ja taotleda säästva turismi sertifikaat. Kohalik kogukond võiks proovida harrastada kogukonnaturismi. Nende tegevuste tulemusel võiks suurendada kontrolli Lahemaa rahvusparki turismi üle ja turismist tulenev kasu kohalikule kogukonnale.

KASUTATUD ALLIKAD

Action for More Sustainable European Tourism. Report of the Tourism Sustainability Group. (Feb 2007). [www]. <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/3683/attachments/1/translations/en/renditions/pdf>. (30.04.2017).

Agenda 21 for the travel and tourism industry towards environmentally sustainable development. (1996). [www]. <http://www1.agora21.org/johannesburg/rapports/omt-a21.html> (21.04.2017).

Baltic Sea Tourism Forum. (2016). EU Strategy for the Baltic Sea Region. [www] <http://bst.tmv.de/forum/> (25.01.2017).

Beeton, S. (2006). Community Development through Tourism. Australia: Landlinks Press. 246 pp.

Bitsani, E., Kavoura, A. (2014). Host Perceptions of Rural Tour Marketing to Sustainable Tourism in Central Eastern Europe. The Case study of Istria, Croatia. – *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 148. Pp 362 – 369.

Daim, M.S., Bakri, A.F., Kamarudin, H., Zakaria, S.A. (2012). Being Neighbor to a National Park: Are We Ready for Community Participation? – *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 36. Pp 211 – 220.

Drabkova, A. (2012). Tourists in Protected Landscape Areas in the Czech Republic – a sociological survey. – *Procedia – Environmental Sciences* 14. Pp 279 – 287.

Eagles, P.F.J., McCool, S.F., Haynes, Ch.D. (2002). Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. IUCN. Gland, Switzerland and Cambridge, UK. 183 pp.

Eesti ja Euroopa turism 2016. (uuendatud 17.03.2017). Turismi arengu ülevaated. [www] https://static1.visitestonia.com/docs/3032974_eesti-turism2016.pdf (09.04.2017).

Eesti maaelu arengukava 2014–2020. (2016). Maaeluministeerium. [www]. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2014/mak-2014-arengukava-2016-08-11.pdf> (09.04.2017).

Eesti maaturismi arengukava 2015-2020. (2014). MTÜ Eesti Maaturism. [www]. <http://www.maaturism.ee/index.php?id=arengukava> (30.03.2017).

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 11.07.1957. a määrus nr 242. [www].
http://loodus.keskkonnainfo.ee/eelis/default.aspx?state=4;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=dok&obj_id=269 (16.11.2016).

Eesti Regionaalarengu strateegia 2014-2020. (2014). Siseministeerium. [www].
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/eesti_regionaalarengu_straategia_2014-2020.pdf (09.04.2017).

Eesti riiklik turismiarengukava 2014–2020. (2013). Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.
[www]. <https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/3191/1201/3015/lisa.pdf> (08.01.2017).

Eesti säästva arengu riiklik strateegia. Säästev Eesti 21. (2005). Eesti Keskkonnaministeerium. [www]. https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/saastev_eesti_21.pdf (09.04.2017).

Enhancing what European tourism has to offer. (last update 20.04.2017). Tourism. European Commission. [www]. https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer_en (20.04.2017).

Eru lahe piirkonna arengukava 2007-2012. (2007). MTÜ Eru lahe Rannarahva Selts.

estonia.ee/visit. (2017). [www] <https://estonia.ee/visit/> (25.01.2017).

Euroopa Liidu Läänemere piirkonna strateegia – üheksa riiki, üks piirkond. ELi Läänemere regiooni strateegia: jätkusuutliku ja jõuka tuleviku suunas. (2009). Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. [www]
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag30/mag30_et.pdf (10.01.2017).

Euroopa otsib oma kohta maailmas. *Väliskeskkond 2020: olulised trendid ja nende tähendus Eestile*. (2012). Tallinn: Eesti Arengufond, lk 64-75. [www]
<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/valistrendid2020-eesti-fookuses-arengufond.pdf> (10.01.2017).

European Tourism Forum. (2016). Tourism. European Commission. [www]
https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/conferences-events/forum_et (24.01.2017).

European tourism in 2016: trends and prospects. Quarterly report – Q3/2016. (2016). Brussels: European Travel Commission. [www] [http://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2016-trends-and-prospects-\(q3-2016\)](http://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2016-trends-and-prospects-(q3-2016)) (25.01.2017).

European tourism in 2016: trends and prospects. Quarterly report – Q4/2016. (2017). Brussels: European Travel Commission. [www] [http://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2016-trends-and-prospects-\(q4-2016\)](http://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2016-trends-and-prospects-(q4-2016)) (21.03.2017).

Flick, U. (2006). *An Introduction to Qualitative Research*. (3rd edition). London: Sage Publications. 443 pp.

Forging Links Between Protected Areas and the Tourism Sector. How tourism can benefit conservation. (2005). UNEP. 48 pp.

Fundeanu, D.D. (2015). Innovative Regional Cluster, Model of Tourism Development. – *Procedia Economics and Finance* 23. Pp 744 – 749.

Global Sustainable Tourism Council. (2017). [www]. <http://www.gstcouncil.org/en/> (30.04.2017).

Granö, J.G. (1922). Eesti maastikulised üksused. *Loodus*. Nr 5. Tartu. Lk 257-281.

Haagi Turismi Konventsiooni Printsiibid. (1989). Vastu võetud Ülemaailmsel turismi konverentsil Haagis. [www]. <https://www.mkm.ee/sites/default/files/haagi-turismi-konventsiooni-printsiibid.pdf> (27.11.2016).

Harju maakonna turismi arengustrateegia 2025. Tegevuskava 2016-2020. (2016). Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus. [www]. http://www.visitharju.ee/sites/default/files/htas-2025_uus_tgevuskava_aastani_2020.pdf (20.04.2017).

Hashemi, N., Ghaffary, G. (2017). A Proposed Sustainable Rural Development Index (SRDI): Lessons from Hajij village, Iran. – *Tourism Management* 59. Pp 130 – 138.

International year of sustainable tourism for development. (2017). UNWTO. [www]. <http://www.tourism4development2017.org/> (20.04.2017).

Joaveski küla arengukava 2010-2015. (2010). Joaveski: MTÜ Joaveski küla. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/203984 (03.05.2017).

Juminda poolsaare arengukava 2011-2016. (2011). Juminda Poolsaare Korrakaitse MTÜ. <http://juminda.ee/wp-content/uploads/2015/03/Juminda-poolsaare-arengukava-2011-2016.pdf> (03.05.2017).

Kalme küla arengukava 2010-2013. (2010). [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/203988 (03.05.2017).

Kolga-Aabla küla arengukava 2010-2015. (2010). MTÜ Kolga-Aabla külaselts. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/204118 (03.05.2017).

Kolga aleviku ja Uuri küla arengukava 2009-2013. (2009). Uuri külakogu. Kolga. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/204003 (03.05.2017).

Kolgaküla arengukava 2011-2021. (2010). Kolgaküla. [www].
<http://www.kolgakyla.ee/AK.version1.pdf> (20.04.2017).

Kontogeorgopoulos, N., Churyen, A., Duangsaeng, V. (2014). Success Factors in Community-based Tourism in Thailand: The Role of Luck, External Support, and Local Leadership. – *Tourism Planning and Development*, Vol 11, Issue 1. Feb. Pp 106-124.

Kutsestandardid: Turismikorraldaja, tase 5. (2014). SA Kutsekoda. [www].
<http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10521036> (23.04.2017).

Kuusalu valla arengukava 2012-2032. (2012). Kiiu: Kuusalu Vallavalitsus. [www].
https://www.riigiteataja.ee/akt/4031/0201/5016/Lisa_1.pdf# (14.03.2017).

Käsmu küla arengukava 2016-2021. (2015). [www].
http://kasmu.eu/Dokumendid/arengukava_2016_2021.html. (03.05.2017).

Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskava 2016-2025. (2016). Keskkonnaamet. [www].
http://www.keskkonnaamet.ee/public/Lisa_1_Lahemaa_RP_KKK_2016-2025.pdf.
(15.01.2017).

Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk. 384 lk.

Linno, K. (2017). Vaatluspäevik.

Looduskaitse arengukava aastani 2020. (2012). Keskkonnaministeerium. Tallinn. [www].
https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/looduskaitse_arengukava_aastani_2020.pdf (09.04.2017).

Looduskaitse seadus. (vastu võetud 21.04.2004, muudetud, täiendatud, viimati jõustunud 01.01.2017). – *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110112016009> (26.04.2017).

Loodusvarade nappus ja kasvupiiride nihutamine. *Väliskeskkond 2020: olulised trendid ja nende tähendus Eestile*. (2012). Tallinn: Eesti Arengufond, lk 36-49. [www]
<http://www.arengufond.ee/upload/Editor/Publikatsioonid/valistrendid2020-eesti-fookuses-arengufond.pdf> (10.01.2017).

Läti Europarlamendi saadik: Balti riigid kuuluvadki Põhja-Euroopasse. (2017)./ Toim. M. Kuul, M. Pärli. ERR. [www] <http://uudised.err.ee/v/valismaa/802806d4-6a71-4d94-8b3e-e6ed80429b43/lati-europarlamendi-saadik-balti-riigid-kuuluvadki-pohja-euroopasse>
(08.01.2017).

Lääne-Virumaa turismi arengukava 2015. (2004). Rakvere: Lääne-Viru Maavalitsus. [www].

http://www.virumaa.info/turism/turismiasjalisele/turismiteemalised_arengukavad_ja_strategiad/L%C3%A4%C3%A4ne_Virumaa_turismi_arengukava_2015.aid-3184 (09.04.2017).

Maaailma säästva arengu tippkohtumise rakenduskava. (2002). Johannesburg: ÜRO. [www]. http://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/johannesburg-tegevuskavaeestikeeles.pdf (09.04.2017).

Making tourism more sustainable. A guide for policy makers. (2005). United Nations Environment Programme and World Tourism Organization. 210 pp.

Masud, M.M., Aldakhil, A.M., Nassani, A.A., Azam, M.N. (2017). Community-based ecotourism management for sustainable development of marine protected areas in Malaysia. – *Ocean & Coastal Management* 136. Pp 104 – 112.

Mis on Agenda 21 ning kuidas ta on seotud Euroopa Liiduga? (uuendatud 03.03.2009). Euroopa Liidu infokeskus. [www]. http://elik.nlib.ee/k-v-andmebaas/page/24/?kv_id=557&show_all=1 (21.04.2017).

Muudame maailma: Säästva arengu tegevuskava aastaks 2030. (2015). ÜRO deklaratsioon. [www]. https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/SA_eesti/saastva_arengu_tegevuskava_2030_uro_et.pdf (09.04.2017).

Negative Economic Impacts of Tourism. UNEP. [www]. <http://staging.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsofTourism/EconomicImpactsofTourism/NegativeEconomicImpactsofTourism/tabid/78784/Default.aspx> (30.04.2017).

Nielsen, H., Spenceley, A. (2010). The success of tourism in Rwanda – Gorillas and more – *Background paper for the African Success Stories Study*. The World Bank and SNV. [www]. http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/258643-1271798012256/Tourism_Rwanda.pdf (30.04.2017).

Nicula, V., Spanu, S. (2014). Ways of Promoting Cultural Ecotourism for Local Communities in Sibiu Area. – *Procedia Economics and Finance* 16. Pp 474 – 479.

Pollock, A. (2015). Social Entrepreneurship in Tourism. The Conscious Travel Approach. UK: TIPSE Tourism. 76 pp.

Practical, profitable, protected. A starter guide to developing sustainable tourism in protected areas. (2012). ECEAT International, Europarc Federation. [www]. <http://www.eceat.org/images/Practical,%20profitable,%20protected%204%20MB.pdf> (30.04.2017).

Primack, R.B., Kuresoo, R., Sammul, M. (2008). Sissejuhatus looduskaitsebioloogiasse. Tartu: Eesti Loodusfoto. 416 lk.

Promoting destination Europe. (2016). Tourism. European Commission. [www] https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/promoting-europe_en. (25.01.2017).

Quebec declaration on ecotourism. (2002). World ecotourism summit. UN. [www]. <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/quebec-declaration.pdf> (09.04.2017).

Reimann, M. (2010). Ökoturismi olemus. – *Ökoturism. Mõtteviis, majandusharu, heaolu tõstja, loodus- ja kultuuripärandi kaitse tõhustaja*. Tallinn: Eesti Ökoturismi ühendus. Lk 6-19. [e-rmt] <https://www.yumpu.com/xx/document/view/5456487/okoturismi-kasiraamat-eas> (09.04.2017).

Sdrali, D., Goussia-Rizou, M., Kiourtidou, P. (2015). Residents`perception of tourism development as a vital step for participatory tourism plan: a research in a Greek protected area. – *Environment, Development and Sustainability* 17. Pp 923 – 939.

Selby, A., Petäjistö, L. (2008). Residents' adjustments to adjacent national parks: A place bound structuration perspective. – *Working Papers of the Finnish Forest Research Institute*. [www]. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2008/mwp090.pdf> (26.04.2017).

Soave, P. (2016) Turism. Euroopa Liidu teemalise teabelehed. Euroopa Parlament. [www]. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/et/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.6.13.html (04.01.2017).

Sustainable Development of Tourism. (2017). World Tourism Organization. [www]. <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> (20.04.2017).

Sustainable management of tourism destinations. (2007). 6th European Tourism Forum. Portimao, Algarve, Portugal. 25-26 October 2007. Final summary report. European Commission. [www]. http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=7937 (20.04.2017).

Sustainable tourism. (last update 19.04.2017). Tourism. European Commission. [www]. https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable_en (20.04.2017).

Sustainable Tourism in Protected Areas – good for parks, good for people. Europarc Federation. European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas. [www]. http://www.europarc.org/wp-content/uploads/2015/12/ECST_2015.pdf (30.04.2017).

Suurpea küla arengukava 2010-2013. (2010). Suurpea: MTÜ Suurpea. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee//file_storage/2318/203983 (03.05.2017).

Säästev areng. (2016). Riigikantselei. [www]. <https://riigikantselei.ee/et/saastev-areng>. (09.04.2017).

Tere tulemast. European Ecotourism Network. [www]. <http://www.ecotourism-network.eu/et-welcome?Itemid=740> (30.04.2017).

The Sustainable Tourism Programme of the 10-Year Framework of Programmes on Sustainable Consumption and Production Patterns. (2014). UNEP. [www] <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/brochure10yfpstpenupdated17oct2016.pdf> (7.04.2017).

Tourism and Sustainable Development. The UN Commission on Sustainable Development. Report of the seventh session. (1999). Economic and Social Council of United Nations [www] http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.17/1999/5%20&Lang=E (6.04.2017).

Tourism. Eurostat regional yearbook 2016. (2016). European Commission. Luxembourg: Publications office of the European Union, pp. 177–192. [www] <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-HA-16-001> (23.01.2017).

Tourism. (last update 15.12.2016). European Commission. [www] https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism_en (10.01.2017).

Tourism statistics at regional level (last update March 2016). Eurostat. [www] http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_at_regional_level (23.01.2017).

Turismi Harta. 1985. Kinnitatud VI Ülemaailmsel Turismiorganisatsiooni Assambleel. [www] <https://www.mkm.ee/sites/default/files/turismi-harta.pdf> (27.11.2016).

UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition. (2016). UNWTO. [www] <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2016-edition> (04.01.2017).

Vahuri, J. (2017). Soome suurim reisiajakiri valis Eesti parimaks lähisihtkohaks. *Postimees* 25.01.2017. [www] http://reis.postimees.ee/3991271/soome-suurim-reisiajakiri-valis-eesti-parimaks-laehisihtkohaks?_ga=1.104925894.498388197.1466149011 (25.01.2017).

Vainupea küla arengukava 2016-2020. (2016). Vainupea küla selts MTÜ. [www]. http://www.vihula.ee/documents/1124940/1264572/Vainupea_k%C3%BCla_arengukava_2016_2020.pdf/3b75c12f-9bce-40cd-8182-d6a827afcc0a (03.05.2017).

Vihasoo küla arengukava 2011-2020. (2011). MTÜ Vihasoo Haridusselts. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee/file_storage/2318/204725 (03.05.2017).

Vihula piirkonna külade arengukava 2013-2015. (2012). Vihula küla. MTÜ Vihula Selts.

Vihula valla arengukava 2017-2025. (2016). Võsu: Vihula Vallavalitsus. [www]. https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4261/0201/6001/161013_M49_Lisa.pdf# (20.04.2017).

Viinistu küla arengukava 2009-2013. (2009). Viinistu. [www]. http://vanaveeb.kuusalu.ee//file_storage/2318/203848 (03.05.2017).

Vogt, C., Jordan, E., Grewe, N., Kruger, L. (2016). Collaborative tourism planning and subjective well-being in a small island destination. – *Journal of Destination Marketing and Management* 5. Pp 36-43.

Võhma-Palmse piirkonna arengukava 2013-2016. (2012). MTÜ Võhma Seltsimaja. [www]. https://www.vihula.ee/documents/1124940/1349998/Vohma_Palmse_arengukava_uuendus_2012.pdf/348b6ce1-17ac-4892-8008-8d681dd642dd (03.05.2017).

Ülemaailmne Turismieetika Koodeks. 1999. Vastu võetud Maailma Turismiorganisatsiooni Peaassamblee 13. istungjärgul Santiagos. [www] https://www.mkm.ee/sites/default/files/ulemaailmne_turismieetika_koodeks.pdf (27.11.2016).

THE PARTICIPATION OF LOCAL COMMUNITY IN TOURISM IN LAHEMAA NATIONAL PARK SUMMARY

Tourism is one of the world's biggest and fastest growing economic sectors. In the last 60 years, the figures for global tourism have been steadily increasing. It is suggested that this trend continues. In a few decades now, the number of current visits may be doubled.

As a result of the increase of tourism, the set-backs of mass tourism and the global principles of sustainable development, the idea of sustainable tourism started spreading over the 1980s. In sustainable tourism, three basic pillars are considered to be significant: the preservation of environment and heritage, respect for the local community and the fair sharing of economic benefits. Sustainable tourism is therefore directly linked to the involvement of the local community. Over several decades both tourism and the community's involvement in it has become varied. In the new century more and more focus is laid on how to involve the local community in the planning, development and management of tourism, so as the profit of tourism would stay in the area as much as possible.

Sustainable tourism is particularly important in protected areas where tourism is inevitable and must be controlled. Cooperation between the managers of a protected area, community and tourism enterprises is important and it is considered particularly positive when the local population is involved both in the planning of the protected area and in its subsequent work, such as tourism. In Estonian protected areas sustainable tourism is also implemented and the local community involved in the management of tourism.

The aim of the thesis was to find out the opinion of the community and of the public sector on the involvement of the community in the tourism management of Lahemaa National Park and to assess their preparedness to increase it. In order to obtain responses to the study, the analysis of regional and sectoral development documents, interviews with tourism experts at various levels, interviews with local tourism entrepreneurs and the forms of the local population were used.

The theme of the thesis is topical because nature tourism provides great potential in Estonia, but in Lahemaa National Park, which is one of Estonia's most popular areas of nature tourism, it is felt that the tourism management is chaotic and is not sufficiently profitable to the local population. Greater involvement of the local community could improve the situation. The object of the matter has arisen in Lahemaa, but it is relevant in other national parks in Estonia as well. An hypothesis was set: the local community is not sufficiently involved in tourism management in Lahemaa National Park. The hypothesis was found true.

The research has confirmed that all parties would be ready for greater cooperation and community involvement in Lahemaa, but there is no systematic tourism management in the national park. There is also not enough information about how many people visit Lahemaa National Park, what they do, and how long they stay. It is difficult to assess how many locals benefit from tourism. Functioning and inclusive tourism management would help to control both the number of tourists and external competitors, to reduce seasonality and improve the marketing so that the benefit of tourism will remain in the community.

Based on the published literature and findings, the author made concrete proposals on how to raise the involvement of the local community in tourism management and activities in Lahemaa National Park. The state should set up a system for tourism management for national parks. Local tourism operators should cooperate with each other. A sustainable tourism strategy should be established and a sustainable tourism certificate should be required. The local community could try to get involved in community tourism. These activities could lead to an increase in the control over tourism and the benefits of tourism to the local community.

LISAD

Lisa 1. Küsimused ekspertidele (ametkonnale)

1. Kui kaua ja kuidas olete seotud turismiga?
2. Kuidas Teile tundub kohaliku kogukonna kaasatus turismikorraldusse Euroopas/Eestis/Põhja-Eestis/Harjumaal/Lääne-Virumaal/Kuusalu vallas/Vihula vallas üldiselt? (*Igalt eksperdilt küsiti tema tasandi kohta*).
3. Kuidas Teile tundub kohaliku kogukonna kaasatus turismikorraldusse Lahemaal? (*Euroopa eksperdilt seda ei küsitud*).
4. Milliseid häid näiteid kohalike kaasatusest Te teate? Mida on Teie arvates selleks tehtud?
5. Kuidas on teie organisatsioon kaasa aidanud kohalike kaasatusele turismikorraldusse?

Lisa 2. Küsimused ekspertidele (turismiettevtjatele)

1. Kui kaua ja kuidas olete seotud turismiga?
2. Kuidas sai alguse turismialane koostöö Teie rahvuspargis?
3. Kuidas teete koostööd ametkondadega?
4. Kuidas Teile tundub, mis on hästi läinud? Mis halvasti?
5. Kuidas Teile tundub kohaliku kogukonna kaasatus turismikorraldusse Teie rahvuspargis?
6. Kas oskate öelda, mida teha, et see oleks parem?

Lisa 3. Küsimused fookusgrupile

1. Kas olete Lahemaalt pärit?
2. Kui ei ole, kuidas te siia sattusite? Miks valisite elamiseks Lahemaa?
3. Kuidas juhtus, et hakkasite tegelema turismiga?
4. Kuidas tundub, kas see oli õige valik?
5. Kas annate ka kohalikele tööd? Kui paljudele?
6. Kas olete kuidagi muud moodi kohalikele kasulik?
7. Kuidas arvestate kohalike elanikega turismi planeerides?
8. Kuidas kohalik omavalitsus, keskkonnaamet ja RMK turismile kaasa aitavad? Kas nad peaksid seda rohkem tegema? Kuidas?
9. Kui suurt kasu saate turismist? Kas elate sellest ära?
10. Kuidas teile tundub, kas see võiks/saaks suurem olla? Mismoodi?
11. Millised turistid teid põhiliselt külastavad?
12. Kas rahvuspargil on turismile mingeid piiranguid/eeliseid?

Lisa 4. Küsitlusankeet Lahemaa kohalikele elanikele

Küsitlus Lahemaa elanike kaasatusest turismi

Hea lahemaalane! Olen tänulik, kui vastate neile küsimustele enne 30. aprilli.

1. 1. Kas elate Lahemaal pidevalt?

Mark only one oval.

☐ Jah

☐ Ei, hooajati

2. 2. Millises Lahemaa külas elate?

3. 3. Kui mitu aastat olete siin elanud?

4. 4. Kas olete seotud turismiga Lahemaal? Kui jah, siis kuidas?

5. 5. Kuidas suhtute turismi Lahemaal?

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
Olen turismist väga häiritud	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	Suhtun turismi väga hästi

6. 6. Kes Teie meelest tegeleb Lahemaal turismikorraldusega ?

Check all that apply.

☐ Keskkonnaamet

☐ RMK

☐ Kohalik omavalitsus

☐ Muu

☐ Mitte keegi

☐ Ei tea

7. 7. Kas Teie meelest saavad Lahemaa kohalikud elanikud turismist kasu?

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
Ei saa üldse	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	Saavad väga palju

8. **8. Kas oskate öelda, milline on turismist tulenev kasu kohalikele elanikele?**

9. **9. Kas see võiks Teie meelest olla suurem?**

Mark only one oval.

☐ Jah

☐ Ei

10. **10. Kas oskate öelda, mida peaks tegema, et kohalikud saaksid turismist rohkem kasu?**

11. **11. Kas Teie meelest on Lahemaa kohalikud elanikud kaasatud turismikorraldusse?**

Mark only one oval.

1 2 3 4 5
Ei ole üldse ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ On väga palju

12. **12. Kas Teie meelest võiksid olla rohkem kaasatud? Kas oskate öelda, kuidas?**

13. **13. Kas Te ise tahaksite olla turismis tegev?
Kuidas?**

14. **14. Kas Teie meelest tehakse Lahemaal turismialast koostööd?**

Mark only one oval.

1 2 3 4 5
Ei tea, et üldse tehtaks ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Tean, et tehakse väga palju

15. **15. Kas tahaksite ise osaleda turismialases koostöös? Kuidas?**

16. **16. Kas tahate, et teie küla oleks osaks planeeritavast Lahemaad läbivast turismimarsruudist?**

Mark only one oval.

☐ Jah

☐ Ei

17. **17. Millised on teie küla väärtused, mida võiks turistile näidata või pakkuda?**

18. **18. Kas teie külas on mõni piirkond, mida tuleks hoida vaid kohalikele? Kui jah, siis milline?**

19. **19. Kas sooviksite sel teemal veel midagi lisada?**

Aitäh!

Lisa 5. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, _____ Kaisa Linno _____,
(sünniaeg 02.04.1974),

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud lõputöö
_____ Kohaliku kogukonna kaasatus Lahemaa rahvuspargi turismikorraldusse _____,
mille juhendaja on _____ Tarmo Pilving _____,

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
- 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
- 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor

allkiri

Tartu, 21.05.2017

Juhendaja kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

(juhendaja nimi ja allkiri)

21.05.2017
(kuupäev)